

22

ժամանակ «Միջին մասնագիտական կրթությամբ առողջապահական ոլորտի տարվա որակյալ մասնագետներ պատրաստող» անվանակարգում հաղթող է ճանաչվել ԵՊՀԲԲ:

Ինչ խոսք, հեշտ չէ ուսումնական գործընթացի համար լիարժեք պայմաններ ստեղծելը, բայց առավել դժվար է բարձր որակավորում ու պարտքի և պատասխանատվության զգացում ունեցող քաղաքացի, հայրենասեր անհատ դաստիարակելը: Առանց այդպիսի քաղաքացիների մեր երազանքների երկիրը չի կառուցվի: Մենք բոլորս ծառայում ենք մեր հայրենիքին և մեզանից յուրաքանչյուրի պարտքն է մեր աշխատանքով հնարավորինս օգտակար լինել նրան: Դա պետք է լինի նաև երիտասարդ սերնդի ձգտումը:

Հայրենասիրական դաստիարակության հարցում քոլեջը որդեգրել է Նժդեհյան գաղափարախոսություն: Սա պատահական չէ: Նժդեհյան գաղափարախոսության առաջին կողմը քոլեջի տնօրեն, ՀՀ ԿԳՆ պետական բժշկական ուսումնական հաստատությունների տնօրենների խորհրդի նախագահ, երկար տարիներ ԵԿՄ վարչության անդամ Մկրտիչ (Սերժ) Մկրտչյանն է: Դեռևս 90-ական թվականներին նրա անմիջական մասնակցությամբ և ղեկավարությամբ ստեղծվել է Նժդեհի պաշտպանական մարտական ջոկատը, որը կազմակերպել է Կապանի պաշտպանությունը: Մարտական գործողությունների մասնակցության համար Կառավարության և Պաշտպանության Նախարարության կողմից Մ. Ե. Մկրտչյանն արժանացել է շքանշանների և մեդալների: Նրա հովանավորությամբ տպագրվել են Նժդեհի կենսագրությունը, գաղափարախոսությունը վերաբերող բազմաթիվ գրքեր: 2002 թ. նրա նախաձեռնությամբ և հովանավորությամբ Կապանում կառուցվել է Նժդեհին նվիրված հուշահամալիր:

Քոլեջում արվում է ամեն ինչ ուսանողների առաջադիմությունը և հասարակական ակտիվությունը խրախուսելու նպատակով: Հայրենասիրական դաստիարակության հարցում «Գարեգին Նժդեհ»-ի գործը կարևորելու նպատակով սահմանված է «Գարեգին Նժդեհ»-անվան ներքոլեջային ուսանողական կրթաթոշակ՝ բաղկացած վկայականից, կրթաբանական և ամենամսյա կրթաթոշակից, որը շնորհվում է ամենամարտնչավոր ուսանողներին:

Մենք հպարտանում ենք մեր հայրենասեր և կիրք շրջանավարտներով, որոնք իրենց պարտքն են կատարել սկսած Մեն հայրենական պատերազմի տարիներից, երբ զինվորական բուժքոչ արտահագուստով ռազմի դաշտերում պայքար էին մղում վիրավորների կյանքի և մահվան սահմանագծում: Նրանցից շատերը լուրջ մասնակցություն ունեցան Արցախյան գոտեմարտին, նաև ապրիլյան քառօրյա պատերազմին, որի ժամանակ ցուցաբերեցին անսահման հայրենասիրություն: Դրա վառ ապացույցն է մեր շրջանավարտ Արցախի Հերոսի կոչման արժանացած Ռոբերտ Աբաջյանը, որի սխրագործությունը երբեք չի մոռացվի: Քոլեջում անցկացվեց մեծ միջոցառում՝ նվիրված նրան, որին հրավիրված էին Ռոբերտ Աբաջյանի ծնողները, հարազատները, ընկերները: Քոլեջի տնօրեն Մ. Ե. Մկրտչյանի նախաձեռնությամբ և հովանավորությամբ տպագրվել է նրան նվիրված գիրք, Ռոբերտ Աբաջյանը հետմահու պարգևատրվել է «Գարեգին Նժդեհ» հուշամեդալով, նրա անունով է կոչվել քոլեջի լաբորատորիաներից մեկը: Քոլեջի Փառքի սրահում, որտեղ ներկայացված են Նժդեհի, Անդրանիկի, Սպարապետի և հայ մյուս ազգային հերոսների նկարներն ու կենսագրականները, ընդգրկվել է նաև Ռոբերտ Աբաջյանի հիշատակի անկյունը:

Քառօրյա պատերազմի օրերին քոլեջի շուրջ 120 ուսանողներ ցանկություն հայտնեցին մեկնել Արցախ: Քոլեջի կողմից կազմվեցին ջոկատներ, կազմակերպվեց կարճատև վերապատրաստման ծրագիր տեղային պատերազմի ժամանակ վիրավորներին անհրաժեշտ բուժօգնություն տրամադրելու և տեղահանելու մասին: Իրենց ձեռքբերած հմտությունները ուսանողները ցուցադրեցին նաև քոլեջի մարզահրապարակում, ստանալով համապատասխան վկայականներ:

Համագործակցություններ

Փոխադարձ այցելությունների միջոցով համագործակցություններ են հաստատվել Ռուսաստանի Ֆեդերացիայի առողջապահության նախարարության ուսումնագիտամեթոդական կենտրոնի, Բելգիայի Տուրնաուտ քաղաքի Հիվանդան բժշկական քոլեջի, Էստոնիայի Տարտու քաղաքի համալսարանի, Կիլնյուսի բժշկական քոլեջի հետ:

Քոլեջը ներգրավվել է Հայաստանում գործող մի շարք միջազգային ծրագրերի, Համաշխարհային բանկի կողմից ֆինանսավորվող «Ընտանեկան բուժքույրերի» հետդիպլոմային վերապատրաստման ծրագրին, այսինքն իրականացվել է նաև լրացուցիչ կրթական ծրագրեր:

Մանկաբարձության դասի ժամանակ:

գիր: Դոնոր կազմակերպությունների աջակցությամբ 2006-2010 թ., համագործակցելով առողջապահության ազգային ինստիտուտի ընտանեկան բժշկության ամբիոնի հետ, իրականացվել է թվով 465 գյուղական բուժական մանկաբարձական կետերի և 35 բուժամբուլատորիաների բուժքույրերի 6-ամսյա վերապատրաստում բուժքույրության ծրագրով:

Քոլեջի «Մանկաբուժության» ամբիոնը սերտ համագործակցում է Արաբկիր բժշկական համալիրի «Երեխաների և դեռահասների առողջության ինստիտուտի» հետ, ունենք համատեղ մշակված ուսումնամեթոդական ձեռնարկներ:

Քոլեջը մշտապես սերտ կապի մեջ է պրակտիկ առողջապահության ոլորտի՝ քույրերի միավորման հետ, որի նպատակն է՝ համախմբել բուժքույրերի ջանքերն ու հնարավորությունները զարգացնելու քույրական գործը Հայաստանում, նպաստել բուժքույրերի մասնագիտական գիտելիքների և փորձի խորացմանն ու ընդլայնմանը:

Ընդունելություն

Քոլեջ կարող են դիմել միջնակարգ, հիմնական, նախնական մասնագիտական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն մասնագիտական կրթություն ունեցող անձինք:

Այսօր քոլեջում իրականացվում է միջին մասնագիտական բժշկական կրթություն հետևյալ մասնագիտություններով՝ քույրական գործ, մանկաբարձական գործ, դեղագործություն, ատամնատեխնիկական գործ, բուժական կոսմետոլոգիա: Իրականացնում է նաև հանրակրթական 9-ամյա կրթություն ունեցող դիմորդների ընդունելություն: «Քույրական գործ» և «Մանկաբարձական գործ» բաժիններում ուսման տևողությունը կազմում է միջնակարգ կրթությամբ ուսանողների համար 3 տարի, իսկ հիմնական կրթություն ունեցողների համար 4 տարի: «Դեղագործություն», «Ատամնատեխնիկական գործ», «Բուժական կոսմետոլոգիա» բաժիններում միջնակարգ կրթությամբ ուսման տևողությունը 2 տարի է, իսկ հիմնական կրթությամբ՝ 3 տարի:

Նաիրա ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ,

Երեանի պետական հեռակետային բժշկական քոլեջի ուսումնական աշխատանքների գծով փոխտնօրեն

ԵՐԲԵՔ ՄԻ ԶԻՋԻՐ ՄԻՋԱԿԻՆ

Միբելի երիտասարդ, խուսափիր այն անտանելի ու կավաշաղախ անվախեղեքից, որոնք թողել են ուրիշները՝ քեզանից առաջ՝ իրենց դանդաղաշարժ սայլակաղբերով: Դու՝ ժամանակակից քո մեքենան հանիր ինտեկտի ու արդի գիտության բանուկ ճանապարհներ, որտեղ կարող ես արագություն հավաքել, արագացում ապահովել:

Մենք հին ժողովուրդ ենք, ու արդեն հազարամյակներում ակոսել ենք մեր ուղին ու այդ լացուկոծի խորք ակոսների միջից չենք կարողանում դուրս հրվել: Դու ավելի խելացի եղիր քան մեր նախնին սերունդները, կերտիր մի պետություն, որը տարածաշրջանի հակասությունները պիտի օգուտի վերածի, դառնա բանկային կապիտալի ու զբոսաշրջության, գիտության ու ժամանակակից տեխնոլոգիաների երկիր: Մենք ամեն ինչ ունենք այս խնդիրը իրագործելու համար՝ պետություն, խելք, հող, ջուր, կամք, ճանապարհ, իսկ աշխարհաքաղաքական մեր դիրքն էլ որքան վտանգավոր է, նույնքան բեղուն է հնարավորություններով:

Այն որ մենք՝ մեր անվախեղեքի մեջ ենք, իր փոքրիկ առավելություններն

Հայոց արքայի պաշտոնական այցը Անգլիա...

Հայոց արքայի պաշտոնական այցը Անգլիա... Մի ուշագրավ պատմական դրվագ՝ թե ինչպես դեռևս յոթ դար առաջ հայկական արքունիքը դիվանագիտական ջանքեր էր գործադրում Եվրոպայի հետ համագործակցության եզրեր գտնելու համար: Ներկայացվող 15-րդ դարի անգլիական մանրանկարը պատկերում է Կլիվիայի Հայոց թագավորության միապետ Լևոն 5-րդի (թագավորել է 1320-1342 թթ.), նկարում Հայոց արքան աջից է) և Անգլիայի թագավոր Էդվարդ 3-րդի հանդիպումը: Ինչպես տեղեկացնում են ժամանակակից, ինչպես նաև ավելի ուշ շրջանի պատմագիրները՝ իր գահակալության ողջ ընթացքում Լևոն 5-րդը դիվանագիտական մեծ ջանքեր էր գործադրում՝ բանակցելով արևմտաեվրոպական երկրների ղեկավարների հետ և փորձելով նրանց կողմից որոշակի աջակցություն ստանալ իր երկրի համար:

Հայոց թագուհիների վերականգնված տարազներ

1. Արտաշեսյան թագուհու տարազ, որը տիպիկ հելլենիզմի դարաշրջանին բնորոշ ռմավորում է, այսպես է հագնվել Էրատո թագուհին
2. Արշակունի թագուհու տարազ, որը կրում է արևելյան նաև իրանական որոշակի ազդեցություն, այսպես է հագնվել Արշակունյաց Փառանձեմ թագուհին
3. Կլիվիայի թագուհու տարազ, որն արդեն կրում է միջնադարյան եվրոպական, հատկապես ֆրանսիական թագուհու զգեստի տարրեր, այսպես է հագնվել Կլիվիայի Կեռան թագուհին՝ Լևոն արքայի կինը
Ինչ խոսք երեքն էլ շքեղ են...

30

ԵՐԲԵՐ ՄԻ ԶԻՋԻՐ ՄԻՋԱԿԻՆ

Էլ ունի, բայց աշխարհից ետ մնացած, կարծես թե դադարել ենք արարել ու տալ, աշխարհացավ ու աշխարհաստեղծ լինել: Հիմա հերթը թոնն է, նոր սերնդինը: Դու ձկուն ես ու բազմալեզու, խելացի ես ու արխայիրտ: Անվախ եղիր, նվաճիր աշխարհը և մեղվի նման ավար-գիտելիքդ բեր քո հայրենիք:

Քո հերթն է արդեն:

Ֆիզիկապես առողջ, սակայն հոգեպես սնանկ պարագիտի մի տեսակ կա, որ անմիջապես, միայն իրեն հայտնի եղանակներով հասկանում է ու և ինչպես մակաբուծվել: Մտնում է աննկատ երակի մեջ, ձուլվում է, ու կամաց-կամաց իրեն է ծառայեցնում քո իսկ սկսած գործը, երբեմն կյանքի գործը: Եթե դու տաղանդավոր ես և ուժեղ, ապա սրանցից խուսափելու մի եղանակ կա՝ քեզ շրջապատի ուժեղ, հախտուն ու խառնվածք ունեցող մարդկանցով: Այդ դեպքում այս պարագիտները արագ ի հայտ են գալիս և լքում են քո թիմը: Բայց եթե դու քեզ շրջապատեցիր նրանցով, ով պիտի անընդհատ գովաբանի ու փափուկ բարձր դնի գլխիդ տակ, ապա ի սկզբանե դատապարտված ես միջակության սահմաններում մնալու:

Աչքերդ լայն բացիր ու ճանաչիր մարդկանց ըստ նրանց գործերի, մի թույլ տուր էմոցիաներն ու բառերը լրացնեն քո առօրյան: Այսօրվա աշխարհում, որտեղ ամեն ինչ կառուցված է վաճառել կառողնալու հիմքով, հիշիր, որ հայրենասիրության և ազգային հարցերում, մարդու մեջ այլ տեսակի հատկանիշներն են, որ քեզ պիտի հետաքրքրեն: Կան գաղափարներ, որոնք սկզբնալիս լինելով, մաքուր են և իսկական: Դա սերն է առ հայրենիք, առ ընկերը, առ ընտանիք: Այս երեքի մեջ, հայկական իրականության մեջ, ամենակարևորը ընկերության գաղափարն է, որը բացարձակ է իր ներքին ազնվությամբ ու նվիրումով, որի մեջ խապառ բացակայում են ամենատարբեր շահախնդրությունները: Մյուս երկուսը կարող են խաբուսիկ լինել: Ուշադիր եղիր, տես, նա՝ ով քեզ հետ մեծ ճանապարհ է դուրս եկել, արդյո՞ք ընկեր ունի, հայրենիքն է՝ սիրում, թե՛ իրեն հայրենիքի «պատասխին», ինչպե՞ս է վերաբերվում ընտանիքին, պատասխանատու՞ է, թե՛ ոչ:

Եթե դու սրտիդ մեջ զգում ես երկրիդ ցավը, ապա դու այն հայորդին ես, որոնցից մեր մեծության բանակն ենք կերտելու: Ինչպիսիք քեզ, անտեղի մի վատնիր ուժերդ, հավաքիր քո շուրջ քո նման առողջ հայորդի ու դուստր, կամ դու նրանց շուրջ՝ հավասար ու ազնիվ, ու ձեռքդ առ քո երկրի վաղվա օրը: Եղանակները բազմազան են՝ քաղաքական պայքարից մինչև հասարակական սատարում ու փոխօգնություն:

Նրանք, ովքեր կփորձեն շահագործել ազգայինը հանուն սեփական եսի, մեզ հետ չեն: Եղիր զգոն:

Երբեք մի զիջիր միջակին:

Մա է քո գերիխնդրը, հայ երիտասարդ:

Կոիվ տուր, պայքարիր, մարտնչիր, ջրի երես հանիր պատեհապաշտ, անգաղափար ու անսկզբունք սրիկային ու, երբեք ձեռք թափ տալով մի լքիր մրցակցության ասպարեզն ու դաշտը: Աշխատանքում կլինի, թե տվորական վեճի մեջ, սեփական բակում, թե օտար քաղաքում, պատռիր նրա դիմակն ու անվախ գնա հաղթանակի: Այսօրվա քո զիջումների արդյունքում ձևավորվող հրեշը վաղը քո նախագահն ու վարչապետն է լինելու, ու դու անարափելու ես նրա հիմարության թափից, լքելու ես երկիրդ, և օտարության մեջ, իշխանության բնույթի վերաբերյալ անօգուտ տրակտատներ ես գրելու, ու այդպես շարունակ, քանի դեռ տեր չես դարձել քո ճակատագրին ու երկրին:

Ինքնաբավությունը երջանկության օրրանն է: Սակայն այն հղի է անասելի կարճատևությամբ ու դանդաղկոտությամբ: Պատվախնդիր եղիր նրա նախանձախնդրության դիմաց, համարձակ նրա կապերի, և ձկուն՝ նրա խարդավանքի: Քո Զեռքում քո ապագան է: Դուրս եկ տնից ու ծնողներդ սպանիչ գործվանքից, զբաղվիր ինքդ քեզանով, ժամանակներին համապատասխան եղիր, փոխիր ապրելակերպդ, հարձակվող եղիր, ատաժներդ սուր: Արթնացրու Հայկին ու Վահագնին քո մեջ: Ցածր խոսիր: Ժպտալով բարկիր, ներողություն խնդրել իմացիր, հարգիր կնոջն ու ել ոտքի նրա դիմաց: Վեր կացրու քո մեջ Հային ի վերջո:

Դուք եք տերը մեր ապագայի: Ուս ուսի տված՝

ԴԵՊԻ ՍՐՈՐԱՍ

Դավիթ ՎԱՆՅԱՆ

Հրայր ՌԻԼՈՒԲԱԲՅԱՆ. «Թումանյանը լինելով պայծառատես, հեռագգաց վկայում էր մարդու եւ բնության գաղտնի ուժերի մասին»

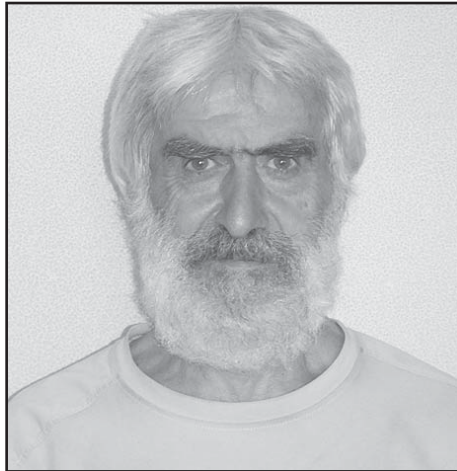
Ֆեյսբուք սոցիալական ցանցում հրապարակագիր Հրայր Ուլուբաբյանը բարձրացրել է իր իսկ ձեռնարկում Կուլտուրայի հեղափոխության՝ գաղափարի մասին: Նրա գրառումներից մեկում կար այսպիսի միտք: Անհրաժեշտ է գիտակցել, որ բազմաթիվ աղանդներից, գլոբալացման ծրագրերից, մասնականությունից փրկվելու համար մենք պետք է եւ պարտավոր ենք կանգնել ինքնամաքման ճանապարհին: «Կան մտավորականներ, ովքեր ասում են՝ դրսի ուժերը մեզ քայքայում են, մեզ կործանման են տանում: Ոչ, եթե ներսից կարգավորվենք, դրսի ոչ մի քամի, ոչ մի հոսանք, ոչ մի ուժ չեն կարող մեզ բեկել, շեղել մեր ճանապարհից: Եթե ինքներս ճիշտ ճանապարհի վրա լինենք, ավելի շատ խոսենք մեծ Կուլտուրայի երկրի կառուցման, մեր ներքին խնդիրների լուծման մասին, մեր ներքին ցավերից եւ այդ ցավերը մեղմելու, դարմանելու, ձար ու հնարի մասին», - գրել էր նա:

Ինչու է «Կուլտուրայի երկիր» եւ ոչ՝ «Մշակույթի երկիր» հարցադրումից էլ սկսվեց իմ գրույցը ճանաչված հրապարակագրի հետ:

Ըստ Հրայր Ուլուբաբյանի «Կուլտուրա» բառը բաղկացած է երկու արմատից՝ «կուլտ» եւ «ուր»: «Կուլտ» լատիներեն բառ է, նշանակում է՝ պաշտամունք, իսկ «ուր»-ը սանսկրիտերեն է, նշանակում է լույս, այսինքն լույսի պաշտամունք: «Մշակույթ» բառն այնքան էլ չի ընդգրկում այդ իմաստը: Բառի ընտրության հարցում եւ չ. Թումանյանը, եւ Գ. Նժդեհը, որ այնքան բծախնդիր էին, հաճախ օգտագործել են «կուլտուրա» բառը, «մշակույթ» բառին գուցա հեռ: Ասում են կուլտուրական մարդ, իսկ մշակույթային մարդ ոչ: Այդ իմաստով «կուլտուրան» ավելի ընդգրկուն հասկացություն է, ավելի բնութագրական: «Մեր ուխտը» բանաստեղծության մեջ չ. Թումանյանն ասում է. «Մենք ուխտ ունենք միշտ դեպի լույս»: «Լույսը» մեր ժողովրդի մեջ շատ հարգված ու հաճախ օգտագործվող բառ է բարի լույս, աչք լույս, լույսը քեզ տեսնողին եւ այլն: Հասարակության զարգացման գործում գլխավոր գործոն է կուլտուրան, որը նշանակում է լույսի բնավածում եւ բարոյականության բարձրացում: Դա իր հերթին նշանակում է՝ ձգտում դեպի Կատարյալը, դեպի Աստված, դեպի այն անսահմանությունը, որ պատկերացնում ենք Աստված ասելիս:

– Ամենուր հնչում է այն միտքը, թե մարդն օտարվել է բնությունից, բնականից, հոգեւոր արմատներից: Կիտում էք մեր փոխդուռն աշխարհի վերաբերյալ նման մոտեցումները:

– Մարդկությունն իրոք փակուղի է մտել: Դեռեւս 20-րդ դարի կեսերից «Հռոմի ակումբից» սկսած արդեն բարձրաձայնում է, թե քաղաքակրթությունը փակուղի է մտել, գիտատեխնիկական զարգացումը չնայած նկատելի է, բայց կա գուցա հեռ ելուցիական աղետ, բարոյախոգեբանական անկում: Գիտակից մարդիկ այդ մասին բարձրաձայնում են: Եթե որոշ գիտնականներ, մտավորականներ Արեւմուտքի

հետ դեռ հույսեր են կապում, Արեւմուտքի վերաբերյալ 20-րդ դարի սկզբներին լույս տեսած «Եվրոպայի մայրամուտը» գրքում ակնարկվեց, որ Արեւմուտքը կործանման է տանում մարդկությանը, Երկիր մոլորակը վտանգված է: Վիճակից դուրս գալու ելքը խելոք մարդիկ տեսնում էին Արեւելքում: Յունգը հոգեբանության բնագավառում իր մի շարք մեկնաբանություններում, մասնավորապես, «Մահացածների տիբեթյան գրքում» այնպիսի մտքեր էր արտահայտում, որոնք խիստ արդիական էին, իսկ Արեւմուտքը դեռ պատրաստ չէր դրանք ընկալելու:

– Հայ գրական-քաղաքական մտածողության մեջ Արեւելքից եկող լույսի մասին էլ կային ակնարկներ:

– Մեր ազգի մեծերը, մանավանդ, 20-րդ դարի սկզբի, գիտեին եւ գրել են այդ մասին, որ Արեւելքից է գալու լույսը: 1875 թ.-ին Ելենա Պետրովնա Բալաստսկայան Նյու Յորքում ստեղծել է «Թեոսոֆիական ընկերություն» Արեւելքի ուսուցիչների խորհրդով: Նրա գործունեությունը մեծ ազդեցություն է թողել: Նրա ընկերության կանոնադրության երեք հիմնական խնդիրներն էին համարողականի եղբայրության գաղափարի իրականացում, կրոնների փոխադարձությունների էզոթերիկ գիտությունների, մարդու եւ բնության գաղտնի ուժերի ուսումնասիրություն: Այդ ընկերության գաղափարները հասել էին նաեւ Թիֆլիս: Թումանյանն իր «Վերնատնով» ուսումնասիրում էր այդ երեւույթները, այդ ընկերության գաղափարները:

Այդ ժամանակից սկսած աշխարհով սկսվում է թեոսոֆիական շարժում: Աշխարհի տարբեր երկրների տարբեր ոլորտների մարդիկ երաժիշտներ, գրողներ, նկարիչներ, գյուտարարներ դառնում են հետեւորդներ: Մեր մեծերից Թումանյանը լինելով պայծառատես, հեռագգաց վկայում էր, հաճախ խոսում մարդու եւ բնության գաղտնի ուժերի մասին: Բալաստսկայայի «Գաղտնի վարդապետություն» ուսմունքը ներկայացնում էր գիտության, կրոնի եւ փոխադարձության համադրություն: Այս ուսմունքի հետեւորդները հանդես էին գալիս

կեղծ ուղղությունների, նյութապաշտական գիտության դեմ: Նյութապաշտական գիտությունը փակուղու մեջ էր հայտնվել, ասելով, թե տիեզերքի ամենափոքր մասնիկը ատոմ է, ֆիզիկան իր գործը համարել էր ավարտված, մտում էր վերջին կետադրությունն անել: Բալաստսկայան հանդես է գալիս ասելով, թե մինչեւ 10-րդ տարին դուք ատոմի փոքր մասնիկ եք հայտնաբերելու, ատոմն էլ տրոհվելու է: Իսկ մեր փոխադարձությունն էլ հիմնված է այն գաղափարի վրա, որ ատոմն անսահման տրոհելի է: Նա տալիս էր ճշմարիտ գիտելիքներ: Նրա գրածները հաստատվում են մինչ օրս:

– Ճգնաժամը բոլոր ոլորտներում է: Ինչպես են արձագանքում մտավորականները:

– Հայաստանում անկախացումից սովետի փլուզումից հետո գրականագետ Մերգել Մարիյանը, կրթության նախկին նախարար Էդուարդ Ղազարյանը, Էլի ուրիշներ, գրում էին, որ այս ճգնաժամը միայն մեզ մոտ չի: Մարդկությունը փակուղի է մտել: Իմացության երեք հիմնական ուղիները կրոն, փոխադարձություն, գիտություն, փակուղի են մտել: Դժվար է հույս ունենալ, որ գիտության, կրոնի, փոխադարձության բնագավառից որեւէ մեկը վեր կկենա, կսալի սա է ճանապարհը: Փոխադարձության ինստիտուտի տնօրեն Գեորգ Պողոսյանը մի գիտաժողովում հանդես էր եկել ասելով. «Մարքսիզմ-լենինիզմից» հրաժարվելուց հետո ուրիշ մեթոդաբանություն չունենք»: Հայտնի է, որ այդպիսի խորը ճգնաժամերի ժամանակ հայտնվում է մի նոր Ուսուցիչ, նոր ուսմունք: Հիմա ուսմունքը տրված է:

Բնագավառգիտություն մի շատ հետաքրքիր միտք կա. «Ամեն անգամ, երբ թուլանում է օրենքը, եւ անօրենությունն է իշխում, եւ ինքս ինձ ստեղծում եմ Բնարատա, արդարների փրկության համար, չարագործների կործանելու համար, օրենքը հաստատելու համար: Օրենքը հաստատելու համար ես ծնվում եմ դարեդար»: Վերջապես, պարբերաբար Ուսուցիչների հայտնվելը հայտնի երեւույթ է: Դրա մասին նույնիսկ Թումանյանն ունի թարգմանած Խաքանիի քառյակը. «Ասում են թե հազար տարին մի անգամ, մի փրկիչ է աշխարհ գալիս – մի պատգամ...»: Այդ մասին ժամանակին հայտնի էր Նժդեհին. «Մեծ մարդը դա սպասվելիք օգնություն է, միփթարությունը: Մենք, որ ժամանակների մայրը երբեմն-երբեմն աշխարհ կուղարկի այս կամ այն ժողովրդի եւ, մարդկության համար» եւ այդ հայտնի երեւույթը մենք պետք է հաշվի առնենք: Նոր ուսուցիչը հայտնվել է եւ նոր ուսմունք է տվել, որը գալիս է համադրելու նախկինում տրված կրոնները, փոխադարձությունը, գիտությունը եւ մարդկությանը ճիշտ ճանապարհի ցույց տալու համար: Նախ մարդուն պիտի ուսումնասիրել, մարդու մեջ թաքնված ուժերը, որոնց մասին Թումանյանն էլ է ասում: Նժդեհն էլ է ասել. «Մարդն էն չի, ինչ-որ տեսում էք, մարդու մեջ թաքնված

Երևանն իրականում 6000 տարեկան է

Այս տարի պաշտոնապես նշվելու է Երևանի 2799-ամյակը: Երևանի պատմության թանգարանի հնագիտության և միջնադարյան պատմության բաժնի վարիչ, պատմաբան Անժելա Տերյանը, սակայն, կարծում է, որ իրականում պետք է նշվի Երևանի 6000-ամյակը: Բնակավայր Երևանն իրականում կրկնակի մեծ է պաշտոնապես հայտարարվող տարիքից:

Երևանի իրական տարիքի, առկա գիտական հիմնավորումների և բնակավայրերի տարիքի որոշման մոտեցումների մասին է «Անկախ» գրուցել Անժելա Տերյանի հետ:

– Տիկին Տերյան, Ձեր գիտական հոդվածներում պնդում եք, որ Երևանն ավելի հին բնակավայր է, քան պաշտոնապես ներկայացվում է: Իրականում քանի՞ տարեկան է Երևանը: Եվ ի՞նչ հիմքեր կան այդ պնդումների համար:

– Երևանը 6 հազար տարեկան է: Իսկ փաստերն այնքան շատ են, որ անգամ չգիտեմ՝ որտեղից սկսեմ թվարկել: Կարևոր փաստ է այն, որ այսօրվա Երևանի տարածքում է գտնվում Շենգավիթ բնակավայրը: Կնագիտական պեղումների շնորհիվ պարզվել է, որ այն 6 հազար տարեկան է: Իսկ վերջերս նույնիսկ ենթադրություններ կան, որ ոչ թե 6 հազար, այլ 7 հազար տարեկան է: Այն մշակույթը, որը հայտնաբերվել է Շենգավիթում և կոչվում է Շենգավիթյան կամ կուր-արաքայան մշակույթ, թվագրվում է մ.թ.ա. 4-րդ հազարամյակով: Ներկայում կարծիքներ կան, որ դա 5-րդ հազարամյակի մշակույթ է, այդ պարագայում՝ Երևանը 7 հազար տարեկան է: Ամեն դեպքում, եկեք 6 հազար տարեկանի վրա կանգ առնենք և ընդունենք, որ Երևանն իսկապես 6 հազար տարեկան է:

Շենգավիթը Երևանից հեռու չէ, գտնվում է այսօրվա Երևանի կենտրոնական մասում, նրան շրջապատում են այլ հուշարձաններ, որոնք ժամանակին բնակավայրեր են եղել: Օրինակ՝ Կարմիր բլուրը, կայարանամերձ հրապարակը, Ավան-Առինջում ունենք բնակավայր, Կարմիր բերդը Ֆիզիկայի ինստիտուտի հարևանությամբ, այս բոլորը շրջապատում են Շենգավիթը, որ որպես բնակավայր գոյություն է ունեցել 4-րդ հազարամյակում և մոտավորապես երկու հազար տարի շարունակել է իր գոյությունը: Ընդ որում, Շենգավիթը եղել է պարսպապատ բնակավայր, ինչը հուշում է, որ գործ ունենք քաղաքի կամ քաղաքատիպ ավանի հետ: Հետաքրքիր է, որ պարսպի տակ սալապատված ջրանցք է հայտնաբերվել, որտեղից Հրազդան գետի ջուրը բարձրացվել է վերև: Պատկերացնո՞ւմ եք, թե ինչ տեխնիկա է եղել, որ ջուրը ներքից վերև է բարձրացվել: Շենգավիթն ամրացված, գեղեցիկ բնակավայր է եղել, որի բնակիչները զբաղվել են գյուղատնտեսությամբ, խեցեգործությամբ, մետաղագործությամբ: Քաղաքին բնորոշ բոլոր արհեստներն այնտեղ եղել են: Եվ այս բոլորը մենք հայտնաբերում ենք պեղումների ժամանակ:

Պեղումների շնորհիվ բացահայտվել է 4 մշակութային շերտ, որի ստորին հատվածը թվագրվում է մ.թ.ա. 4-րդ հազարամյակով, իսկ վերին շերտը՝ 2-րդ հազարամյակով: Պեղումները Շենգավիթում սկսվել են 1930-ական թվականներից: Պեղումներն իրականացրել է Շվեդենի Բալթիկոլոյանը, նա էլ Շենգավիթում հայտնաբերված յուրահատուկ խեցեղենն անվանել է Շենգավիթյան խեցեղեն: Նա դրանք թվագրել է որպես մ.թ.ա. 3-2-րդ հազարամյակի մշակույթ: Սակայն խորհրդային տարիներին, հատկապես՝ 30-ական թվականներին, գիտե՞ք ինչ իրավիճակ է եղել. նրան անմիջապես լռեցրել են, շուտով նաև աքսորել, և Բալթիկոլոյանի մասին այլևս որևէ տեղեկություն չկա:

Այդպես պեղումները սառեցվում են: 50-ականների վերջերին նորից Շենգավիթում պեղումներ են իրականացվում, որոնք շարունակվում են մինչև 60-ականների վերջերս: Այս անգամ հայտնաբերված նյութը վստահորեն 4-րդ հազարամյակով է թվագրվում:

2000-ականներին պեղումները նորից սկսվեցին արդեն Հակոբ Միմնյանի գլխավորությամբ: Ներկայումս այստեղ հայտնաբերված նյութն արդեն թվագրվում է 5-րդ հազարամյակով:

Ահա այսպիսի հնության բնակավայր ունենալով հանդերձ՝ այդ փաստերը մի կողմ ենք դնում ու փորձում ենք նշել Երևանի 2800-ամյակը:

– Իսկ որտեղի՞ց է գալիս այդ մոտեցումը, ըստ որի՝ այս տարի նշելու ենք Երևանի 2799-ամյակը:

– Խորհրդային տարիներին ամեն ինչ որոշում էր Մոսկվան: 1950-ականներին Էրեբունիում՝ Արին-Բերդում, հայտնաբերվում է Արգիշտի Առաջինի հանրահայտ արձանագրությունը, որում ասում է, որ ինքն ամայի տարածքում հիմնել է բերդ և այն կոչել Էրեբունի: Սա փաստ էր, որի դեմ խոսել չէին կարող: Միևնույն Շենգավիթի պարագայում մշակույթ է, այն կարող են 1000 տարի հետ գցել: Եվ իմանալով, որ Երևանն իրականում շատ ավելի հին է, քան Արգիշտի

Առաջինի արձանագրությունն է, 1968 թվականին որոշում են թույլ տալ, որ հայությունը տոնի քաղաքի 2750-ամյակը:

– Իսկ անկախացումից հետո մոտեցումն ինչո՞ւ չփոխվեց:

– Ոնց որ ասեք, թե ինչու Ուրարտուն Հայաստան չդարձավ, ինչու է Հայոց պատմությունը սկսվում առաջին հազարամյակի կեսերից: Որովհետև նույն մարդիկ են, նույն մասնագետները, նույն պատմաբանները, որոնք շարունակում են աշխատել նաև այսօր: Նրանք ինչպե՞ս կարող են հետ կանգնել իրենց ասածներից: Շատ-շատ նոր սերնդի մարդիկ, որոնք կապ չունեն զրանտների հետ, կբարձրաձայնեն այդ մասին, ինչը և անում են: Հշմարտությունը պետք է հաղթի, այսպես այլևս չի կարող շարունակվել:

– Տիկին Տերյան, իսկ բնակավայրերի տարիքը որոշելու ի՞նչ գիտական մոտեցումներ կան:

– Հնագույն քաղաքների տարիքը սովորաբար հայտնաբերված մշակույթով է որոշվում: Միջագետքի Ուր, Ուրուկ, Էրեբու, Նինվե քաղաքները, շնորհիվ հայտնաբերված հնագիտական նյութի, մոտավորապես 6 հազար տարեկան են հաշվարկվում: Հետաքրքիրը դա է, որ Երևանում հայտնաբերված 6000-ամյա գիտական նյութը մի կողմ են դնում և ասում, որ Երևանը 2800 տարեկան է: Երբ մատնանում ես, ասում են Շենգավիթը Էրեբունին չէ:

Այդ դեպքում Երևանը թող որպես բնակավայր ներկայացվի, որ 6 հազար տարեկան է, իսկ արդեն Արգիշտի Առաջինի հիմնած բերդը 2800 տարեկան:

– Խոսքը նույն բնակավայրի մասին է, Շենգավիթն ու Արգիշտիի հիմնածը միմյանց շարունակող բնակավայրե՞ր են եղել:

– Շենգավիթն իր գոյությունն անսպասելիորեն դադարեցրել է 2-րդ հազարամյակում: Քաղաքի պարսպից դուրս դամբարանադաշտ է բացահատվել, որտեղի գանգերի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ արմենոիդ մարդաբանական տիպին են պատկանել: Իսկ դրանից հետո հայտնաբերված մշակութային արժեքները նորից արմենոիդ մարդաբանական տիպի ստեղծածն են: Այս դեպքում ինչպե՞ս կարելի է ասել, որ սա ուրիշ մշակույթ է, մեզ հետ կապ չունի: Նույն մշակույթն է, նույն ժողովուրդը: Բնակչությունն անհայտ պատճառով Շենգավիթից հեռացել է, բայց հեռու չի գնացել, հիմնվել են Կարմիր բերդում, կայարանամերձ հրապարակի տարածքում, Ավանում, այսինքն մի փոքր հեռացել են և նոր բնակավայր հիմնել: Եվ Արգիշտին, որին տարածքում ամրություն էր պետք, Երևանի բլուրներից մեկի վրա, որն ամայի է եղել, ստեղծել է բերդը: Բայց ողջ տարածքը հո ամայի չի եղել:

Ես Երևանի փոխարեն շատ եմ վիրավորվում, երբ ասում են, որ այն 2800 տարեկան է: Երևանն իրականում 6000 տարեկան է, եկեք այդպես էլ ասենք:

Անվան խնդիրն էլ հետաքրքիր է: Շենգավիթը չգիտենք, թե ինչպես է կոչվել: Բայց նրան տարեկից քաղաքներից մեկը Միջագետքում կոչվել է Էրեբու: Այն Արրատայից գնացած մարդիկ են հիմնել: Այսինքն Էրեբու, Էրեբու նույն բանն են մի փոքր հնչյունափոխությամբ: Արգիշտին, ենթադրաբար, նորակառույց բերդը կոչել է հարևանությամբ գոյություն ունեցող բնակավայրի անունով: Ասում են Էրեբունի բացը հաղթանակ է նշանակել: Այդքան քաղաքներ է հիմնել, ինչու ոչ մեկն Էրեբունի չի կոչել: Այն ժամանակ քաղաքները հիմնականում կոչվել են արքայի և աստվածների անուններով: Այս դեպքում

Մեր հյուրն է պատմաբան Գուրգեն Կարապետյանը

Հայերը և նրանց դերը աշխարհում պետությունների կառավարման նոր մոդելի ստեղծման հարցում

– **Պարոն Կարապետյան, ձեր տեսանկյունից այսօր ինչպիսի՞ն է մեր երկրի ներքաղաքական իրավիճակը:**

– Ե վ աշխարհում, և մասնավորապես Հայաստանում ոչ թե ճգնաժամային, այլ արդեն օրհասական վիճակ է:

Բնակչության մի գերակշիռ մասը, հատկապես երիտասարդությունը, իսկ ես շփվում եմ վերջիններիս հետ, գիտեն այնպիսին է իրավիճակը, որ կարող ենք և դադարել գոյություն ունենալ: Բայց միաժամանակ ոչ ոք չգիտի, թե ինչ անի:

Եթե մի երկու տարի առաջ ասում էին՝ երկրից փախչելը կփրկի, ապա հիմա տեսնում են, որ դրսում մեր գլխին կախված է ասրափելի մեծ վտանգ:

Շվեդիայում մի քանի տարի առաջ մի հայ մետրոյում կարողալիս է եղել իմ «Հայոց պատմության ուրվագծերը» գիրքը, որի կազմի վրա է ութաթիս աստղը՝ ավաստիկայով: Այս մարդուն դատի են տվել: Մի կերպ հայ փաստաբանն ապացուցել էր, որ սրանք երրորդ հազարամյակի նշաններ են և կապ չունեն ֆաշիզմի հետ: Հատարանն էլ որոշել էր, որ այդ մարդն իրավունք չունի այս գիրքը իր կազմով, հասարակական վայրերում բռնել ձեռքը:

Իսկ այսօր Ադոլֆ Հիտլերի «Բմ պայքարը» աշխատությունը տպվում է մեծամեծ տիրաժմերով: Այսինքն ինչ-որ մարդիկ ցանկանում են ֆաշիզմը տարածել Եվրոպայով մեկ: Մյուս կողմից էլ եվրոպան լցնում են փախստականներով: Ապա, իրական ազգայնականության դեմ պատեն՝ ստեղծելու համար ստեղծում են ազգայնամոլական գաղափարախոսությունը: Իսկ այս ամենի վերջն ինչ է լինելու. բնականաբար բախում փախստականների ու գյուխ բարձրացնող ազգայնամոլների միջև: Եվ առաջին հարվածն ունի է համաներու. Հայերի ն:

– **Այդ ինչո՞ւ:**

– Որովհետև ողջ պատմության մեջ այդպես է եղել. ձեռքի հետ մի հատ էլ հայերին են ջարդում:

Երբ մենք սովետական բանակում էինք, ռուսները հայերիս ասում էին «արա»: Որովհետև մեր ամեն խոսքի մեջ երկրորդ բառն արան էր: Իսկ հիմա հայերին ասում են «խաչ»: Այսինքն ազգայնամոլական ռուսներին ինչ-որ մեկն ուղղորդում է հայերի դեմ, որպես իրենց համար ամենավտանգավոր տարրի:

– **Խաչի մեջ ի՞նչ վատ բան կա. իրենք էլ են խաչապաշտ:**

60

Էրեբունի է անվանել, որովհետև հարևանությամբ նման անունով բնակավայր է գոյություն ունեցել: Տրամաբանության հարց է:

– **Եթե պաշտոնապես ընդունվի, որ Երևանը 6000 տարեկան է, ի՞նչ ունենք առաջարկելու զբոսաշրջիկներին ու Երևանի պատմությամբ հետաքրքրվողներին:**

– Ունենք Շենգավիթ բնակավայրը, որը հրաշալի կլինի, եթե վերականգնվի: Վերջերս վարչապետն ու Երևանի քաղաքապետն այցելել են Էրեբունի և Շենգավիթ, դրանք որպես հուշարձաններ ներկայացնելու հետաքրքիր ծրագրեր կան: Շատ ուրախ եմ, որ

– Նրանք չգիտեն այդ բառի իմաստը: Պարզապես նրանց համար խաչը հայն է, և հայը վատն է: Այսինքն ուղղորդող այդ ուժերը ստեղծում են նման իմիջ հայի համար:

Նույնն էլ սպասվում է այլ երկրներում: Որովհետև այդ ուժերը ոչինչ պատահական չեն անում:

– **Իսկ ի՞նչ է կատարվում այստեղ՝ Հայաստանում:**

– Մեր երկրում կազմակերպված ձևով արհեստական խնդիրներ են առաջ նետվում: Տեսեք՝ բերեցին ռուսներն լեզվի դասավանդման հարցը, հիմա էլ ընտանեկան բնությունների օրենքն են մեջտեղ բերել: Փաստորեն հասարակության ակտիվ մասին քաշում են իբրև թե պայքարի մեջ: Բայց քանի որ չկա որևէ ուժ, որը գիտական հիմքերի վրա ներկայացնի մեր պրոբլեմները, ապա այս ամենը ունենում է հակառակ էֆեկտ:

Երբ մեր ընդդիմադիրները տասը օրը մեկ նշում են, թե կա գաղտնի համաձայնություն Ղարաբաղի յոթը շրջանները Ադրբեջանին հանձնելու վերաբերյալ, արդեն իսկ նրանք ժողովրդին նախապատրաստում են այդ գաղափարին: Գուցե և իրենք էլ չգիտակցելով, Բայց այդպես են անում:

Կամ բնակչության բաժանել են ռուսամետների, ռուսատյացների, արևմտամետների ու արևմտատյացների: Չհասկանալով, որ և Ռուսաստանը, և արևմտյան աշխարհը կառավարվում են նույն կենտրոնից:

Արդեն բացահայտ խոսվում է այն մասին, որ Ուկրաինայից յոթը շրջան պետք է հանձնվի հրեաներին՝ Օդեսայով, մինչև Մոսկով: Նաև Ռուսաստանից այդ նպատակով տարածքներ պետք է հատկացվեն: Կամ 40 հազար հրեա է գալու, որպեսզի Ղրիմում բնակություն հաստատեն: Եվ այլն, և այլն: Եվ այս ամենը արվում է միևնույն կենտրոնից:

– **Իսկ սրա հետ ի՞նչ կապ ունի Ռուսաստանի քաղաքական դեկալարությունը:**

– Ռուսաստանը, որպես ռուս էթնոսի հայրենիք, արդեն ավելի քան 300 տարի գոյություն չունի: Ռումանովները Ռեչ Պոսպոլիտայի ժամանակ ընդամենը հրեական տոհմ էր՝ Կապիլա ազգանունով, և որոնց կապեցին Ռուսաստանի վզին: Պատահական չէր, որ Պետրոս Առաջինի հայրը և ինքը՝ Պետրոսը 800 հազարից մինչև 1 մլն 200 հազար ռուս են կոտորել: Ոչնչացրեցին ռուսական մշակույթը, ազգային արժեքներ կրող մարդկանց վերացրեցին: Արդյունքում ռուսական վերնախավը, որևէ հոգևոր կապ չունենալով ռուսի հետ, նրան պահել է որպես ստրուկ: Նրանք եղել են տիպիկ արևմտականներ՝ Ռուսաստանը որպես սպիտակ ստրուկների երկրի վերածող ուժ:

– **Բայց Պուտինի դեկալարությամբ՝ ռուսական վերնախավն առճակատվում է արևմտյան հետ:**

– Ի՞նչ հարցում է առճակատվում: Արևմտյանը այլասերվածությունն ավելի քիչ է քան բերում իրենց մոտ: Ռոդչիլդի կապիտալը չէ, որ իշխում է Ռուսաստանում. արդեն ողջ նավթն ու գազը նրա սեփականությունն են: Կամ չինացիները չեն տեղ ու տնօրինություն անում Հեռավոր Արևելքում ու Սիբիրում: Չի թալանվում երկիրը: Խոշոր քաղաքներից մի 20 կիլոմետր հեռավորում ես, արդեն երկիր չկա: Միայն վերջին 15 տարիներին Ռուսաստանում ոչնչացվել է 330

38

հատկապես Շենգավիթ են այցելել, որովհետև այն ցույց է տալիս Երևանի իրական տարիքը: Հույս ունեմ, որ մեր քաղաքական այրերը պատասխանատվություն կստանան տոնելու Երևանի ոչ թե 2800-ամյակը, այլ 6000-ամյակը: Ի վերջո, մեկը պե տք է կոտրի այս սառույցը:

– **Իսկ Երևանի տարիքի հետ կապված տեսակետը միջազգային գիտական շրջանակների կողմից կարո՞ղ է ընդունվել: Դա իրատեսական է:**

– Իսկ ինչն է ոչ: Մենք նյութն ունենք:

Հայկուհի ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

հազար բնակավայր:

– Ելքը...

– Ես, ես մի քանի մարդիկ, տասնհինգ տարի շարունակ առանձին–առանձին, սակայն վերջին չորս տարին միասին, մշակել ենք հասարակական բնույթի տիեզերական համաերկրային օրենքներ: Ցանկացած խնդիր, երբ դուստ էս այս օրենքների մեջ, պարզվում է էությունը, նաև որոշակի ձևով երևում է, թե ինչ լուծում կարող է այն ստանալ:

Մենք չենք ասում, որ մեր հայտնագործած օրենքները կատարյալ են: Հայտնագործած, հնարած՝ չէ: Մենք ասում ենք ուլքեր լողորեն մտածելու ունակ և ուլքեր ցավում են այս երկրի համար, թող գան ու միասին դիտարկենք այդ օրենքները: Նրանք կարող են լինել մի քանի տասնյակ մարդիկ ընդամենը: Պետք է հասկանանք մի պարզ ճշմարտություն՝ պետությունների այս մոդելը, որը փաթաթված է ողջ աշխարհի վրա, արդեն սպառել է իրեն:

Իսկ հայոց պատմությունը կառավարման նոր մոդելի ստեղծման հնարավորություն տալիս է: Իհարկե, այն պատմությունը, որն իրականում կա, և ոչ այն, ինչը հրամցրել են մեզ: Քչերը գիտեն, որ Հայաստանի տարածքում գտնվել են 11–5–րդ հազարամյակների բնակավայրեր, որոնց ուսումնասիրողները տեղի կառավարման կարգն անվանել են նախնադարյան կոմունիզմ: Այսինքն գոյություն է ունեցել մի հասարակարգ, որտեղ չի եղել պետականության ներկայի կոշտ մոդելը: Եվ մարդկանց կյանքի միջին տևողությունը եղել է 60–65 տարի: Իսկ նման ցուցանիշի եվրոպան հասել է ընդամենը 19–րդ դարի կեսերին:

Նաև պետք է հասկանանք, որ Մովսեսական Միությունում սոցիա-

լիզմ չի եղել, այլ եղել է ընդամենը պետական կապիտալիզմ:

Ինչպես եղավ Իսլանդիայում. 2008 թվականի ճգնաժամի ժամանակ այն աշխարհում ամենամեծ պարտքեր ունեցող երկիրն էր: Այստեղ տեղի ունեցավ խաղաղ հեղափոխություն, ձեռքարկվեցին բանկի աշխատողների, ուլքեր թալանում էին երկիրը: Չնայած Անգլիան ու Նոլանդիան սկսեցին տնտեսական սանկցիաներ կիրառել, բայց Իսլանդիան գնաց իր ճանապարհով: Երկրում այլևս չկան բանկեր այդ պարագիտ համակարգը վերացավ: Եվ այն արդեն տնտեսապես ամենաարագ զարգացող երկիրն է աշխարհում:

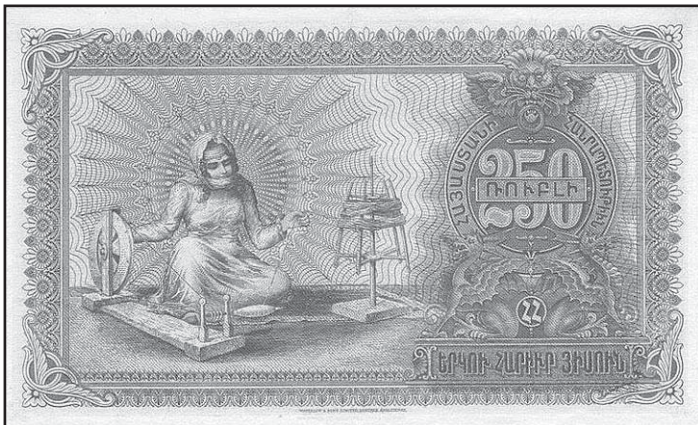
– Ասում եք՝ մի քանի մարդիկ եք, որ աշխատում եք այս ուղղությամբ: Միայն հայեր եք: Իսկ այլազգիների մասնակցությունը չկա:

– Համաերկրային, համատիեզերական օրենքներից բխեցվում է նաև, թե աշխարհում ինչպիսի ապագա քաղաքական քարտեզ է լի: Նեյլո: Ուստի մեզ հետ բանակցում ու գործակցում են և ռուսները, և պարսիկները, նորվեգացիներն են ակտիվորեն հետաքրքրվում մեր տեսակետներով:

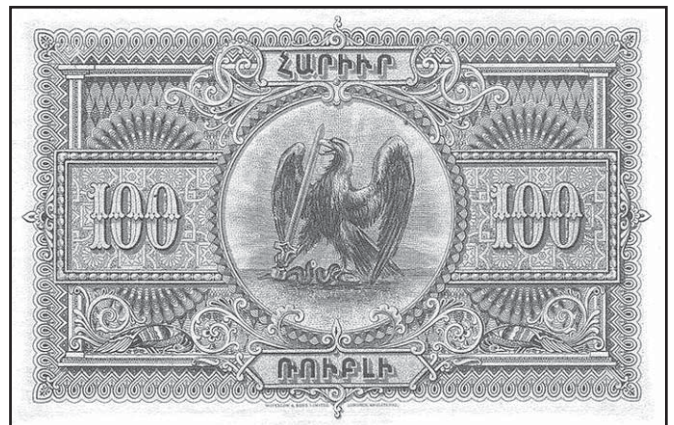
Եվ ես պնդում եմ՝ եթե մի քանի տասնյակ գիտակից հայերով կարողանանք այդ օրենքները մշակել (չեմ ասում, թե դրանք վերջնական ու կատարյալ են լինելու), ապա մեր ընդհանուր էներգետիկ դաշտը կտարածվի ամբողջ հայության վրա: Իսկ այսօր Հայաստանի ինֆորմացիոն դաշտերը SOS են կանչում ողջ հայության համար: Որովհետև զգում են, որ Հայաստանում այնքան է պակասում բարոյապետ մարդու հայերի քանակը, որ իրենք ևս էներգիա չեն ստանում: Հետևաբար՝ վտանգվում են նաև ողջ աշխարհի հայերը:

Գոհար ՍԱՐԴԱՐՅԱՆ
«Փաստ» օրաթերթ

Հայկական առաջին թղթադրամները

Հայաստանի առաջին Հանրապետության թղթադրամները թվագրված են 1919 թվականով և թողարկվել են 50, 100 և 250 ռուբլի անվանական արժեքներով: Թղթադրամների ընդհանուր զեղարվեստական գաղափարի և ձևանմուշների պատրաստման հեղինակն էր նկարիչ Արշակ Ֆեթվաճյանը: Թողարկված թղթադրամները շրջանառության մեջ են դրվել 1920 թվականի հունիսին, որն այն ժամանակ մեծ քաղաքական իրադարձություն է համարվել

Հայաստանում՝ նորանկախ երկրի ինքնիշխան լինելու կամքը վերահաստատելու առումով:

Այդ թղթադրամների թողարկումը տարբերվում է 1918–1924 թթ. Անդրկովկասի տարածաշրջանում իրականացված այլ թողարկումներից իր նրբագեղությամբ ու տպագրության բարձր որակով: Ձևավորման մեջ օգտագործվել են ազգային պատկերներ ու նախշեր, կա Արարատ լեռան պատկերը, սուրը ձեռքին արծիվի պատկեր, որը հարվածում է օձին, ինչպես նաև ճախարակով նստած հայուհու արդեն հանրահայտ խորհրդանիշ դարձած պատկերը: Հիմնական մակագրությունները հայերեն են, սակայն մասամբ կան նաև ռուսերենով և ֆրանսերենով:

Հայկական առաջին թղթադրամների տպագրության գործընթացը սկսվեց ֆինանսների նախարար Գրիգոր Զաղեթյանի պաշտոնավարման օրոք՝ հենց նրա և վարչապետ Ալեքսանդր Խատիսյանի ստորագրություններն են դրոշմված այդ թղթադրամների վրա: Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը որոշում կայացրեց հայկական դրամանիշերը տպագրել Անգլիայում, եւ այդ գործը վստահեց լոնդոնյան հռչակավոր «Waterlow and Sons Ltd» ընկերությանը: Թղթադրամների տպագրման կապակցությամբ Լոնդոն գործուղվեց Արշակ Ֆեթվաճյանը տեղում տպագրման գործընթացին ներկա լինելու համար: Քանի որ տպագրության պահանջներից ելնելով դրամանիշերի ձևավորումը որոշակի

ԵՐԲ ՍԱՅԼԱԿԻՑ ԻԶՆԵԼ ԵՎ ՔԱՅԼԵԼԸ ՇԱՏԵՐԻՆ ՉԵՔԻՎԱԹ Է ԹՎՈՒՄ

Օրեր առաջ Երուսաղեմի Սուրբ Հարության Տաճարում Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանում հրաշք տեղի ունեցավ, որին չանդրադառնալն իսկապես մեղք կլիներ: Որոշեցի հանդիպել Էրիկ Ռևագովին, ում հետ կատարվել էր Աստվածային հրաշքը և փոքրիկ հարցազրույց անել նրա հետ:

Երեկոյան ժամերգությունից առաջ Էրիկն իր ուղևորվ Սուրբ Հարության Տաճարի Հայոց Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու աստիճաններից իջնելով՝ մոտեցավ ինձ ու բարևելուց հետո ողջագուրվեց: Զարմացա, քանի որ ծանոթներ չէինք: Ժամերգության ողջ ընթացքում Էրիկը ծունկի եկած աղոթում էր, ձեռքերը երկինք կարկառած փառք տալիս Աստծուն: Ժամերգությունից հետո ասացի, որ ցանկանում եմ փոքրիկ հարցազրույց անել իր հետ՝ կատարված հրաշքի և մինչ այդ տեղի ունեցած վթարի մասին:

Էրիկն անհանգիստ շարժումով ասաց, որ չի ցանկանում խոսել, բարձրաձայնել կատարվածի մասին, սակայն մի փոքր համոզվուց հետո տեղի տվեց խնդրանքիս:

Զրույցի սկզբում նախ հետաքրքրվեց թե ինչ է անունս, ապա փորձեց արտաբերել Ներսես անունը, սակայն ինչպես շատերի նրա մոտ ևս Ներսեհը վերածվեց Ներսեսի: Ապա ներողություն խնդրեց, ասելով՝ որ ռուսական դպրոց է ավարտել ու հավելեց, թե հոգով սրտով հայ է, քանի որ ծնողները հայեր են:

Ես փորձեցի նախ հասկանալ պատմությունը.

– Էրիկ, – ասացի, – գիտեմ որ վթարի եք ենթարկվել, որի հետևանքով հայտնվել եք սայլակին:

Առանց ավելորդ փութոտության, ներքին հանգստությամբ ու մեղմ ձայնով սկսեց պատմել.

– «2012 թվականին Ռուսաստանում վթարի ենթարկվեցի, որի հետևանքով մեքենան շրջվեց: Մեքենայից մի կերպ ինձ դուրս բերելուց հետո պարզվեց, որ ողնաշարիս տասերկու երրորդ ողը կոտրված է: Ապա Կրաստանում բժշկների աջակցությամբ աշխատանքի ընդհիվ, 33 օր անշարժ պառկելուց հետո, շուրջի կանգնեցի: Բժշկները հորդորեցին զգույշ լինել, ուժ չգործադրել և արգելեցին երկու կիլոգրամից ավելի ծանրություն բարձրացնել:

Բոլորս էլ գիտենք, – ասում է, – որ տղամարդը երբ ընտանիք ունի, չի կարող ոտքը ոտքին գցել, մատը մատին չխփել ու ոչինչ չանելով բարեկեցիկ ապրել: Ու ես, իմ մասին հոգ չտանելով, հինգ տարի շարունակ ողնաշարս կոպիտ ասած տեղերի ենթարկեցի: Օգոստոսի 4-ին, մոտավորապես առավոտյան ժամը չորսին, պատուհանի մոտ կանգնած նայում էի դուրս, հանկարծ սարսափելի ցավ զգացի ողնաշարիս հատվածում՝ նման ատամնացավի, որ ուղեղի զգացնել է տալիս: Դրանից հետո հայտնվեցի անկողնում: Չէի քայլում, ուժ չէի կարողանում տալ, բայց միշտ երագում էի դրա մասին», – պատմում է անասելի խանդավառությամբ, ապա նշում, որ երբ հեռուստատեսությամբ տե-

սել է Զատիկի Լույսի արարողությունը, միշտ ներքին ցանկություն է ունեցել գալ Երուսաղեմ ու մի գիշեր անցկացնել Սուրբ Հարության Տաճարում՝ մասնակցել հայոց պատարագին:

– «Չոկտեմբերի 25-ին եկանք Երուսաղեմ, Սուրբ Հարության Տաճար մոմ վառելու: Այդ օրը տաճարը լի էր ուխտավորներով, զբոսաշրջիկներով, այնքան շատ էր բազմությունը, ասես Զատիկի Լույսի արարողությունը լիներ: Ես շատ էի ուզում մերոնց տեսնել, – ասում է, – դե՛ հայերին էլ»:

– Էրիկ, իսկ ո՞վ էր Ձեզ Տաճար բերել, քանի որ չէիք կարող ինքներդ գալ:

– «Դե՛ բնականաբար ես չէի կարող գալ, կնոջս տղան էր բերել»:

Զարմանում եմ «կնոջս տղան» արտահայտությունից ու հարցնում.

– Ամուսնացած ե՞ք:

– «Այո, երկրորդ կնոջս տղան է, մի աղջիկ էլ երկրորդ կնոջից ունեցա, – ժպտում է, – Գրետա ու, հիմա Թիֆլիսում է՝ մորս, հորս մոտ»:

– Աստված պահի:

– «Ապրե՛ք, սա՛ղ ըլնեք», – ասում է բարբառային առոգանությամբ:

Իմ հարցին թե այժմ որտեղ է բնակվում՝ ասաց.

– «Թե՛ Ավիվում, բայց ընտանիքս Թիֆլիսում է»:

– Իսկ այստեղ մենակ ե՞ք ապրում, Ձեզ ո՞վ է խնամում:

– «Երկրորդ կինս, որ կես վրացի, կես հրեա է, միասին ենք եկել Երուսաղեմ, իրենք ինձ բերեցին ու ես աչքերով ման էի գալիս ու մտածում «Տե՛ր Աստված գոնե մեկն ու մեկին մեր հայերից տեսնեմ»: Ճիշտ է, ես հայերեն տառերը չգիտեմ, գրե՛կ-կարդալ չգիտեմ, բայց երբ տեսնում եմ, հասկանում եմ, որ դրանք հայկական տառեր են:

Սայլակի վրա նստած ներսում մի քանիսի հարցրեցի. «Հայ ե՞ք», պատասխանում են. «Չե՛մ Բուսինիա», ասում եմ «Լավ»:

– Էրի՛կ, ժողովուրդը շատ է, արի դուրս գնանք, – ասում են ինձ:

Չէի ուզում, հոգիս տրորվում էր, ուզում էի մեկն ու մեկին անպայման գտնել: Ասացի «Լավ, կամքը թող քոնը լինի»:

Դուրս եկանք: Գավիթում՝ ձախ կողմում՝ փոքր եկեղեցի կա (Հայոց Սուրբ Չովհաննես մատուռի մասին է խոսում), տեսա դուռը կիսաբաց է ու դռան վրա բանալիներ են կախված: Մտածեցի անհնար է, որ այնտեղ ներսում մեր հայերից մեկը չլինի: Ասացի ինձ տարեք էստեղ: Ասաց. «Էնտեղ ոչ մի բան չկա»: Ասացի. «Բավ է, տա՛ր էստեղ»:

Մտեցանք դռանը՝ հրեցի ու ասացի. «Բարև Ձեզ», ներսից հայերենով պատասխանեցին. «Բարև Ձեզ»: Դա ինձ համար մի լիություն էր:

Ասացի. «Կարելի՞ է ներս գալ», ասաց. «Այո՛, նե՛րս արի» և դուռը բացեց: Ինձ սայլակից գետին դրեցին, ես ծնկաչոք մտա ներս:

Ինձ բարևող Սուրբ Հարության Տաճարի Լուսավորի Տիրացու Գեղամ Անջունյանն էր, որ անմիջապես հարցրեց արդյոք ներսում եղե՞լ ենք:

Ասացի. «Չե՛, ներսում այնքան ժողովուրդ կար չկարողացանք Սուրբ Գերեզման մըտնել, արդեն գնում էինք» (խաչակնքվում է ու ասում «Փառք Քեզ Տե՛ր Աստված»):

Գեղամս ասաց, որ քիչ հետո կօգնեն ինձ ու ներս Գերեզման կմտնեն:

Ուրախությունից տեղս չէի կարողանում գտնել: Նորից Տաճարից ներս մտանք ու մեզ տարան նախ հայոց Տեսչարան, ու ասացին, որ մի քիչ սպասենք, քանի որ հաջորդ օրվա տոնի նախապատրաստություններն էին կատարում, հետո պիտի փորձեին ինձ ներս Գերեզման մտցնել:

Մինչ Գեղամը Տեսչարանից դուրս կգար, ասացի «Գեղամ ջան, մի հարց տամ էլի», ասաց. «Ի՛նչ է եղել, ասա »:

«Գիտե՛ս ներքին ցանկություն ունեմ գիշերը Տաճարում անցկացնելու»:

Ասաց. «Ոչ մի խնդիր չկա»:

Վառասառառայ, Հա յր Մուրբ..., (դարձյալ խաչակնքվում է), – Մենեմ Մուրբ գորություն, Տե ր Աստված:

Հետո Գեղամա ասաց. «Էրի՛կ, արի՛ եսպես անենք, երբ որ գաս գիշերը Տաճարում մնալու, այդ ժամանակ էլ կմտնես Գերեզման ու քեզ խանգարող չի լինի: Հիմա արագ պիտի մտնես ու դուրս գաս»:

Համաձայնեցի ու մենք գնացինք Թել Ավիլ: Դրանից տաս օր հետո, Երուսաղեմ գալուց առաջ զանգեցի ու պայմանավորվեցի Գեղամի հետ, որ ուրբաթ օրը՝ նոյեմբերի 3-ին պիտի գամ ու գիշերը մնամ Մուրբ Հարություն Տաճարում: Ամսի 3-ին, երեկոյան մենք եկանք: Քանի որ Տաճարի դուռը պիտի փակվեր ժամը 7-ին մենք 6:30 արդեն Տաճարի մուտքի մոտ էինք:

Դռան փակվելուց հետո Տաճարի այդ օրվա հերթապահ ծառայող միաբաններ Մկրտիչ Ստեփանյանն ու Կարապետ Մարկավազ Բաղդասարյանը ինձ սայլակով հասցրեցին մինչև Քրիստոսի Գերեզմանի մուտքին ու այնտեղից ես ծնկաչոք, կարելի է ասել սողալով մտա ներս: Թե որքան եմ ներսում մնացել, չեմ կարող ասել, բայց ներսում այնքան հանգստություն ու լուրջություն էր տիրում, որ երկար եմ մնացել: Մեղա եմ քեզ Տե ր Աստված, – ասում է, – ես կարգին աղոթք անել էլ չգիտեմ: Իմ հոգով, իմ զգացածով ինչպես կարողացա հաղորդակցվեցի իմ Աստծու հետ:

Հետո դարձյալ ծնկաչոք փորձեցի դուրս գալ, այդ ժամանակ մի ինչ-որ բոց էի զգում կրծքավանդակիս շրջանում, ինչ-որ տաքություն շատ ուժեղ: Դուրս եկա տեսա տղաները չկային՝ կանթեղների ձեռքն էին ավելացնում: Մի քիչ բարձր ձայնով, ոչ շատ կոպիտ, բայց համեմատաբար ուժեղ գոռացի. «Մուկուտ տո՛ւ»: Ու հեռվից տեսան ինձ: Մինչև կմոտենային, ես շապիկիս կոճակները արձակեցի, քանի որ ներսս այրվում էր:

Տղաները որ եկան ասացի. «Օգնեք ինձ»: Ուզում էին սայլակը մոտեցնել, որ նստեմ, ասացի. «Չե՛մ ուզում սայլակը, օգնե՛ք ոտքի կանգնեմ, կանգնել եմ ուզում»:

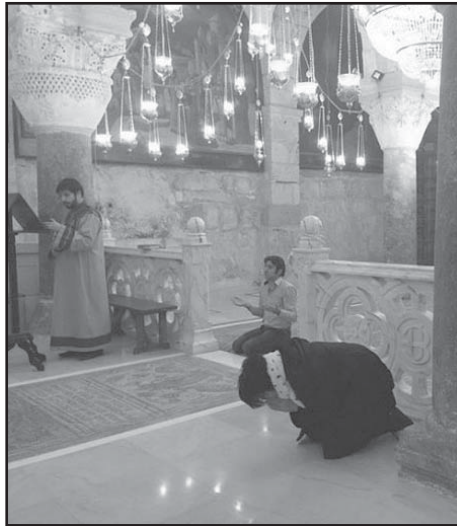
Տղաները կրացան, մի ձեռքով հենվեցի Կարապետի ուսին, մյուս ձեռքով Մկրտիչի, ու ասեցի. «Ինձ բարձրացե՛ք»: Երբ բարձրացրին, ոտքերս սկսեց դողալ:

– Բայց ի՛նչ ուժ էր, որ չտիպեց Ձեզ կանգնել ցանկանաք: Որտեղից առաջացավ այդ ցանկությունը:

– «Չգիտեմ մեջս ինչ էր կատարվում, էն տաքությունը, եմ այրվելը՝ անկախ ինձնից ինչ-որ ցանկություն ունեցա ոտքի կանգնելու: Այնպիսի տպավորություն էր, կարծես ես չէի ղեկավարում ինձ, այլ անում էի այն ինչ ներսս էր թելադրում: Երբ բարձրացրեցին ինձ, այդ պահին ուզում էի բոլավել, բայց նաև հասկանում էի թե ուր եմ գտնվում ու փորձեցի զսպել էմոցիաներս: Ասեցի. «Եկեք մի քիչ քայլենք»: Ու քայլեցինք, դրանից հետո սայլակին մոտ չեմ գնացել:

– Իսկապես հրաշք է: Մինչև Տաճար գալը երազանք ունեցել էի:

– «Երազանքս Տաճարում գիշերային արարողություններին մասնակցելն էր, այստեղ մնալն էր: Բայց Տաճարում գիշերելու ցանկու-

թյունս իմ վիճակից չէր գալիս, այլ այն, որ մորս պապիկը, այսինքն մորս մոր հայրը, որ անունը Հայկարամ Տեր-Միքայելյան էր, 1800-ականներին հաջի է եղել: Այդ բոլորը ես փորք ժամանակ լսել եմ ու առաջին անգամ, երբ 33 տարեկանում Իսրայել եկա, հետաքրքրվեցի՝ մտածելով, որ գուցե ինչ որ տեղեկություն կկարողանամ գտնել նրա մասին Երուսաղեմի արխիվներում կամ տունարներում:

Դե ինչ ասեմ Հայր Մուրբ ջան, Աստված տվեց ինձ այն ինչ ուզում էի: Ուզում էի գիշերել տաճարում, Աստված տվեց: Դա ինձ համար ամեն ինչ է:

– Վրայից հետո երբեք չե՛ք մեղադրել Աստծուն, չե՛ք ասել ինչո՞ւ այսպես եղավ, ինչո՞ւ հենց ինձ հետ եղավ:

– «Ոչ, քանի որ մայրս հավատացալ է, ու տաս և ավելի տարիներ արդեն ուխտերի է գնում տարբեր եկեղեցիներ: Պապիկս Վանիկը ևս հավատացալ էր: Առավոտյան վաղ արթնանում էր, առանց որե՛կ մեկի հետ խոսելու, առանց մի կտոր հաց ուտելու ուխտի էր գնում Թիֆլիսի տարբեր եկեղեցիներ: Ձեռնափայտ ուներ ու դրանով կանաց-կամաց գնում էր իր ուխտը կատարելու: Երեկոյան վերադառնում էր, նոր հաց էր ուտում»:

– Բայց Դուք չե՛ք մեղադրել Աստծուն, քանի որ նման իրավիճակներում հայտնվող մարդիկ, ում հետ դժբախտություն է կատարվում կամ ծանր հիվանդություն են ունենում, մեղադրում են Աստծուն՝ ասելով թե ինչո՞ւ հենց մեզ հետ սա պատահեց, ինչո՞ւ հենց ես և այլն: Դուք նման բաներ չե՛ք ասել:

– «Ոչ, մտքովս էլ չի անցել: Ես հոգևոր կյանքով չեմ ապրել, բայց ես գիտեի որ այն ինչ ինձ հետ պատահեց իմ մեղքով պատահեց: Ես իմ կյանքը չէի գնահատում, այնպիսի իրավիճակում էի հայտնվել, որ կյանքիցս ձեռք էի քաշել ու կարծես թե մահս էի փնտրում, (նորից ասում է «Մեղա Քեզ Տե ր Աստված»)»:

– Մարդ երբ ինչ-որ անմտաձված քայլ է անում ու հայտնվում է անելանելի վիճակում, զոջում է, բայց արդեն ուշ է լինում: Աստված մեզ ինչ է տվել, պետք է գործածենք ինչ-որ բան անելուց առաջ: Անմտաձված քայլերի վերջը դա է: Ինձ հետ կատարվածի համար ես երբեք Աստծուն չեմ մեղադրել, գիտեի որ իմ մեղքով է եղել, այլ մեղավորներ չեմ փնտրել»:

– Մի խոսք կար որ ասում են. «Չեմ կարող չկա, չեմ ուզում կա»:

– «Կարող է չհավատաք, բայց մտքովս չի

անցել, որ քայլելու մասին խնդրեմ Աստծուն: Ես Գերեզման մտնելով մեղքերիս թողության համար էի աղոթում, ոչ թե ոտքի կանգնելու, ոչ թե քայլելու: Ես դրա մասին անգամ խոսք չեմ ասել ներսում, – ասում է ու հավելում, – ամբողջ մարմինս փշաքաղվեց:

Մայրս քանի տարի ասում էր. «Այ բալա, դու չես պատկերացնում թե ինչ բան է Աստծու սերը»: Նա միշտ ինձ ուղղորդում էր դեպի Աստված, բայց քանի որ ես սխալ կյանքով էի ապրում՝ ասում էի. «Մամ ջան, ես պատրաստ չեմ, ես չեմ կարող»:

Բայց այն գիշերվանից հետո, ինչ որ կատարվեց Տաճարում ինձ հետ, կյանքս փոխվեց: Ես չկարողացա էլ Տաճարից դուրս գալ: Արդեն հինգ օր է Տաճարում եմ գիշերում: Տեսուչ Հայր Մուրբին պիտի խնդրեմ որ թույլ տա մի ամիս, կամ ինչքան կարելի է շատ մնամ այստեղ՝ Տաճարում:

Ուզում եմ էստեղ լինեմ, Աստծու հետ լինեմ: Ուզում եմ մեղքերիս թողության ստանամ, ամրապնդվեմ Աստծու ներկայությամբ: Ուզում եմ իմ ապրած սխալ կյանքից դարձի գամ դեպի Աստված ու Նրա զրկում լինեմ: Այդ կյանքով եմ ուզում ապրել: Ես ուզում եմ էստեղ մնամ, չեմ ուզում իմ Աստծուց հրաժարվեմ ու մեջքս դարձնեմ, դուրս գամ էստեղից: Չեմ ուզում դրսում չարի ձեռքը ընկնեմ, ինչպես որ ընկած էի տարիներ առաջ ու ապրում էի սխալ կյանքով: Ուզում եմ իմ Աստծու ձեռքի տակ լինեմ: Կարող է Աստված ինձ դարձյալ ինչ-որ դուռ ունի բացելու, չգիտեմ»:

– Էրի՛կ, պատմեցի՞ք Ձեր հարազատներին, ինչպիսի ն էր արձագանքը:

– «Այո, պատմեցի: Մի խոսք կա, որ ասում են «Լացն ու ծիծաղը քույր և եղբայր են», հենց այդպես էր: Հա՛մ ուրախացել էին, հա՛մ հուզվել: Մայրս շատ ուժեղ կին է, ինձ ասում էր. «Այ բալա, մի լացի, ամեն ինչ լավ կլինի: Ես հավատում էի որ ամեն ինչ էսպես էլ լինելու է»: Մորս հավատքը շատ մեծ է: Մի բան կարող եմ միայն ասել. մենք բոլորս՝ հայրս, ես, քույրս, եղբայրս, ապրում ենք մորս աղոթքներով: Կգարմանաք, բայց հայրիկս 4 տարի փտորիազ հիվանդություն ուներ, հակառակ մեր գենետիկ մաքրությանը: Բայց մորս աղոթքներով հայրիկս բուժվեց ու այսօր մաշկը մաս-մաքուր է: Ինձ հետ կատարված դեպքը նաև նվեր էր մայրիկիս ու հայրիկիս, քանի որ այդ օրը իրենց ամուսնության 43-րդ ամյակն էր»:

– Էրի՛կ ջան, թող Աստված օրհնի Ձեզ ու Ձեր ընտանիքին, մանավանդ մայրիկիդ, որ իր հավատքով Ձեզ միշտ առաջնորդել, ուղղորդել է դեպի Աստված և իր աղոթքներով էլ Աստված պահել է Ձեզ: Շատ ուրախ էի զրույցի համար:

– «Հայր Մուրբ Ձեզ էլ ցանկանում եմ հոգու ուրախություն»:

– Շնորհակալ եմ:

(Զրույցը ինչ-ինչ պատճառներով հետաձգվել էր, բայց Էրիկն ասաց. «Ոչինչ, Աստված ինչ-որ անում է, ուշ է անում, բայց պուպուշ է անում»):

ՆԵՐՍԵՅ ԱՐԴ. ԱՆՈՅԱՆ
08 Նոյեմբեր, 2017

7.9. Ինձ ինչն է ուրախացում գիտե՞ք:

Որ մարդը սայլակով ու զոջամբ գալիս է Աստուծո մոտ ու երբ Աստված նրան շնորհ է անում, նա (համաձայն իր հասկացության) չի ուզում «մեջք շոտ տա ու հեռանա» Աստծուց:

Արդեն որոշոր գիշերն է այս տղան Սր. Հարություն տաճարում է անցկացնում ու մեր հոգևորականների հետ ժամերգությունների ու Պատարանների մասնակցում: Երախտապատ է Աստուծո նկատմամբ, գտալ Քրիստոսին, ծարավ է ու ուզում է խմել հենց այսօր, իր ասում վաղը:

ԾՆԿԱՆ ԾԵՐԻՆ

⇒12

52 Գրայր ՈՒՆՈՐԱՐՅԱԼ. «Թումանյանը լինելով պայծառառես...

ուժեր կան»։ Ո՞վ է ուսումնասիրում մեր նշած իմացության երեք ուղիները, որոնք փակուղի են մտել։ Այսօրվա գրականագիտությունը, հոգեբանները չեն ուսումնասիրում նման բաներ։ Գուցե առանձին բացառություններ կան, բայց ես չեմ տեսել, որ այդ երեւոյթները հասկանան ու այդ մասին գրեն։

Իմ կարծիքով, այս վիճակը կշարունակվի, քանի դեռ կանտեսվի թեոսոֆիայի եւ ազնի յոգայի փիլիսոփայությունը։ Փիլիսոփայությունը բացակայության պատճառով ճգնաժամի մեջ է գրականագետը, հոգեբանը, կենսաբանը, բոլորը։ Եվ եթե Նժդեհի խոսքը հաշվի առնենք «Այդ սերունդը չնչին բացառություններ, ցայսօր էլ չունի կենսի յստակ փիլիսոփայություն, փիլիսոփայական կուռ աշխարհայեցողություն, ու այդ իսկ պատճառով մեր հոգեւոր կենսքը շարունակում է մսավ քառասային», որի պատճառով ստեղծվել է այս հոգեւոր քառասային վիճակը։ Որ մեկի հետ խոսում եմ, հարցնում, ունե՞ք այդ փիլիսոփայությունն, ասում են չէ։ Ես

ունեմ։ 25 տարի հրապարակում եմ այդ մասին։ Հնդկաճներով հանդես եմ եկել Անկախության, Շարժման տարիներից սկսած։ Ես քննադատում էի եւ ցույց տալիս իմ պատկերացրած այդ Արեւելք-Արեւմուտք համադրության հիման վրա մշակածս։ Իսկ ինչպես Նժդեհն է ասում. «Վաղվա Առաջնորդն իր հոգեւոր սնունդը կառնի նախ իր Ցեղի, ապա Արեւելքի հոգու աղբյուրներից»։ Հիմա 36 տարի այդ Արեւելքի հոգու աղբյուրները բացել եմ, ուսումնասիրում եմ, համոզվել եմ, որ բոլորն էլ Արեւելքից են օգտվել, արմատներից չեն կտրվել, իսկ երկուսի թունամյանի եւ Նժդեհի անունն եմ հաճախ նշում, որովհետեւ իմ ուսումնասիրությունների արդյունքում համոզվել եմ, որ նրանք իրենց ողջ գիտակցական կյանքը նվիրել են ազգի փրկության գործին։ Այսինքն, փրկություն են փնտրել։

– **Այս իրականության մեջ Արեւմուտքին ավելի ենք «հիշում»։ Ինչո՞ւ։**

– Այո, սա այն դեպքում, երբ Նժդեհն ասում է. «Ես նրան ժողովրդին պետք եմ նրա

ծանր պայքարում հանուն իր էթնիկական ինքնատիպության, ընդդեմ Արեւմուտքի դիմագրկող միջավայրի»։ Ամբողջ մի հարյուր տարի է, երեւի, որ արտասահմանում ուսումնասիրում են ֆեոմենալ երեւոյթներ. պայծառատեսություն, հեռագրագություն, մտքով առարկաներ տեղաշարժելու... աշխարհը մեր աչքի առաջ փոխվում է, մարդու նոր տեսակ է ձեւավորվում։ Ուսումնասիրող չկա, մեր մոտ գիտնական չկա։ Երեխաներ են ծնվում, որ տեսնում են բաներ, որոնք սովորական մարդիկ չեն տեսնում։ Էյնշտեյնը մի խոսք ունի. «Մեր այս նյութապաշտական դարում լուրջ գիտնականներ կարող են լինել խորապես համոզված կրոնավորներ»։ Դեռ շարունակվում են դասագրքեր գրվել կեղծ գիտելիքների հիման վրա։ Օրինակ, Ա. Նալչաջյանը գրել է. «Միտքը, մտապատկերը նյութական չէ, որեւէ մեկը չի կարող շոշափել»։ Հետաքրքիր է, նա կարողանում է էլեկտրոնը, ատոմը շոշափի, համոզվելու համար, թե դրանք կան։

Հարցազրույցը՝ Ռուզան ՄԻՆԱՍՅԱՆԻ
www.aravot.am

112 ԾԵԿԱԼ ԾԵՐԻՆ

նեխող ճահիճ է։ Ես ճահիճի մեջ եմ 67 տարի։ Արտասահմանում երբեք չեմ եղել։ Օայրագույն սահմանա Շնողն է։ Շնողից անդին մի այլ աշխարհ է։ Սիրում եմ Շնողը շնողերեն... Այնտեղ գրեթե ամեն օր եմ լինում, թերեւս հիշողությամբ։ Ուրքով չապրեցի, գոնե մտքով ապրեմ։ Այսօր բախտս բերել է։ Դեբեդի հունը բռնած տղայիս ավտոմեքենայով գնում եմ դեպի մանկություն։ Չայնարկիչի երգն աստիճանաբար կլանում է ինձ. Berera, berera, Bereg э́тот и тот, Между ними река Мойей жизни. Այլեքսանդր Մալինին է։ Նրա ամեն կատարում լիաթոք կյանք է։ Մեղեդին ցածր ձայնով գալիս-գալիս, կամացուկ կոհակվելով՝ հորձանք է տալիս։ Փշաքաղվում եմ, ընդերքից ջերմագին դող է բարձրանում, ողորում մարմինս։ Մեքենայի բաց պատուհանից փափուկ գեփյուրը շոյում է դեմքս։ Աչքերիցս բարակ առվակներով արցունք է հոսում։ Օ, ինչ քաղցր է ծննդավայրի հիշողությունը անկուրություն, պատանդություն, առաջին համերայր նման վայրի մեղրի քաղցրություն, եւ գերմոխտ ավեր, ուր անմոռուկներն են ծաղկում... Իսկ արցունքները հոսում են երկու աչքերից... Ուրախությունն ու տխրությունն են միացել իրար. Между ними река Мойей жизни течет, От рождения течет И до тризны... Գալարվում է ծով ծփանին։ Մեղեդին ահագնանում է, բարձրանում։ Վիթխարի ալիք է վազում լեռան պես ածղահա՝ գալիս-առնում ինձ իր կապույտ, սպիտակաճուփ թեւերին... Սիրտս հավվում է, մարմինս անհանում... Տրվել եմ տարերքի հրաշքին։ Ալիքն ինձ տանում է բարձր-բարձր, երկնքի լազուրին մերձ... Ես սավառնում եմ։ Ոչինչ ինձ չի հետաքրքրում։ Երգով գատվել եմ աշխարհից։ Ես գտել եմ ճամփան... Մինչդեռ իմ կյանքը կռիվ էր. կռիվ էր, բայց ոչ պատերազմ։ Գիշերով կռիվ էի գնում, ցերեկով խաղաղվում, մինչեւ գիշերվա ու ցերեկվա միանալը, մինչեւ մեծ խաղաղություն... Դժվար է, դժվար ծնկան ծերին էսպիպ պատմվածք գրել։ Կողքիս նույնիսկ Հրաչն է սրտնեղում. – Էդ ինչի՞ ես տնքում, արա... Թեթեւ-մեթեւ թող էթա, էլի..., – ասում էր։ Ո՞նց գնա... Էն էլ Վերնիսաժում, աղմուկի մեջ ծնկան ծերին կենտրոնանալ, մյուս կողմից էլ շամշադինցի Ջավենը, որ դիմացից անընդհատ միտքս շեղում էր։ Բերանի ստանոկը միալար աշխատանքի մեջ էր. մեկ բրդուն էր ծամում, մեկ խաչապարիին, բուլկին, պերաժկին, պոնչիկն ու հազարումի գրթուգիբի, վրայից էլ գույնզգույն հեղուկներ կլկլացնում, եւ տարօրինակն այն էր, որ ծնոտի երկու կողմով բլրադներն ուղցրած որոճում էր եւ, որ խիստ զարմանալի է՝ հավասարը-հավասարի խժոճում ու խոտում... Ես էլ մտքիս եմ գոռ տվել, թե ինչու եմ ապրում։ Աչքիս առաջ ահա մեկը, որ գտել է կյանքի իմաստը։ Շամշադինի բարբառով տուրխտներին հետ էնայեւ եր անցներեն տժժացնում, որ չգիտեինք կոմիկական թատրոնում ենք, թե՛ տրագիկոմիկ Վերնիսաժում։ Առավել քան զարմանալի էր, թե տուրխտները ոնց էին Ջավենին հասկանում։ Քանզի նրա անգլերենն ավելի էր հայերեն, քան բուն հայկազյան հայերենը։ Ջավենը դադար չունեց. ստանոկը միացրած՝ անընդհատ աշխատանքի մեջ էր։ Աստված մի արագաց, եթե հանկարծ կլինեստ ավելորդ սակարկել... Աջ ձեռքը հիտլերավարի բարձրացնում էր ու ձայնի ողջ ուժով բղավում. – Դավայ, գուրբա յ... Ձախորդը չքնաղ ամերիկուհի էր, նորաձեւությանը

հարիր պատառոտված ջինսով։ Օվառված տաբաղից ազդերը կածկլտում ու կրքոտ հրավերով ներս էին կանչում։ Դա մենք էինք նկատում։ Ջավենի ուշքումիտքը հերթական բրդուճի մեջ էր։ Ջինսը պիկի գրկել էր սլացիկ ոտքերը, բարեկազմ ազդերը, կլորիկ հետույքը շողշողուն անցքերից երեսան բերելով մարմնի բարենամանությունները։ Անդիմադրելի ցանկություն էր առաջանում զազանաբար պատռել, պատառոտել եւ մսացած անարատ հատվածները, խուժել ազդերի արանքն ու տիրաճալ աշխարհի չերեացող մասին։ Է, աշխարհ, աշխարհ՝ որտեղի՞ց ես գալիս եւ ուր ես գնում... Ես գգում էի. աշխարհը մի խորշից ելել ու էլի նույն խորշն էր ուզում... Մտնել էր ուզում... Ընդ չունեի, իմ տեղը Վերնիսաժում է։ Եթե՞նց ա՛ Մուսեն որտեղ բռնացրեց, էնտեղ էլ չոքացնում ա... Հիմի հակառակը՝ ես եմ Մուսին հոպ-սոտոպ արել. յախեն հավաքել, առաջը կտրել, ոտքերն ընկել, որ ինձ չլքե։ Քիչ մնաց։ Հետո ուշ կլինի։ Կարող է եւ հետոն չլինի։ Դե սաս, Մուսա, իմ լավ բարեկամ, քո ընկերը մի դատարկ խոսքից էլ ուրախացող ա, քո ընկերը քո դուլն ա, քո ճորտը, քո ծառա, կարոտ եմ ես քո էն քաղցր ու անուշ բարին, քո բերքը մի փեթակ մեղրից էլ թանկ ա, քո խորիսիւր ամենաքաղցր վայելքն է աշխարհում. քանի ծաղկից-ծաղիկ եմ թռել, քանի կոկոն թերթ եմ քրքրել, քանի-քանի ատե՛ջ բացել, քանի-քանի ականջ ու բերան մտել՝ քեզ տեսնելու համար, քեզ գտնելու համար, քո էն վարդ-շուրթ բերանի շնկշնկան շշուկը լսելու համար. Ման եմ եկել սարեսար, Գիր եմ արել քեզ համար՝ Մրտիկի բաց ներս գալ եւ, Անուշ-անուշ կյանք տամ քեզ... Ում՝ կյանք, ում՝ բախտ, ում էլ դարդուցավ... Մի գրող կար՝ մեծ մարդ էր, գրական աշխարհում ճանաչված մեծ գայլ, բայց քանի որ մեքենայից փոքր էր, ընկավ ավտոմեքենայի տակ։ Մի օր կյանքից դժգոհ տրտնջաց. «Մենակը մարդ չի, – ասաց, – ծանոթով ծնվում եմք, ծանոթով ապրում, ծանոթով մեռնում... Որ ծանոթ չունենաւ, քեզ գերեզմանի տեղ տվողն ո՞վ ա... Բայց մեծ հաշվով՝ ես աշխարհին անձնանոթ գալիս եմք, անձնանոթ գնում...»։ Աշխարհին ծանոթ լինելու համար անհրաժեշտություն կա, որ նախ մենք մեզ ծանոթ լինենք, փորձենք թափանցել մեր ներքը, տեսնենք ինչ կա այնտեղ, ինչ տիեզերք ենք մեր մեջ թաքցնում, միգուցե՛ն գանձագողի հիշատակարանը... Դեռ էն գլխից դա հասկացել էին հին հույները։ Ապոլոն աստծո տաճարի սալապատ հատակին, անմիջապես մուտքի մոտ գրված էր. «Օանիք գեղ»՝ հին հունական յոթ իմաստություններից մեկը, որ դարձավ Սոկրատի ողջ փիլիսոփայական համակարգի մեկնակետը։ Ես էլ եմ հարցին Սոկրատեսի պես մտնում։ Ինչքան ժամանակ է սուզվել եմ ներսս, փորում եմ, քրքրում ուղեղիս ծալերը եւ ամեն ինչի պատճառը փորձում իմ մեջ գտնել։ Փառք Աստծո, Մուսաս տակավին չի լքել ինձ։ «Թեկուզ ծնկանդ ծերին՝ ծանիք գեղ», – շշուկում էր ականջիս։ Իմացությունն էլ սահման ունի։ Մրջունն ինչքան պիտի զարգանա, որ իմանա մարդն ինչ է, կամ թե՛ մարդն ինչքան պիտի մեծանա, որ թափանցի տիեզերքի խորհուրդը... Չարդարանամ։ Օանեցի եւ ծամծմեցի ու մեջք ոչինչ չգտա։ Ուզում էի ոգեղեն տաճար կառուցել, բայց, ավաղ, դուր տառապանքով, սին անաճունժներով ու լալագին հառաչանքով յոթ ողորմելի տապանաբար շինեցի, որի վրա էլ հիմա իմ խոտոր ձեռքով գրում եմ. «Աստ հանգչի անկատար պատմվածքն այս»։

ՄԵԻԹԱՐՅԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պատմական ակնարկ

Մխիթարյան միաբանության հիմնադիր Մխիթար Սեբաստացին ծնվել է 1676 թ. փետրվարի 7-ին Սեբաստիա քաղաքում։ Ուսումը ստացել է Սուրբ Նշան վանքում։ 1696 թ. մայիսի 17-ին օծվել է որպես քահանա, իսկ 1699 թ. Մխիթարը Կարմիր վանքի առաջնորդ Մարգար Եպիսկոպոսից ստացել է վարդապետի աստիճան։ Մխիթարն ընդունել է կաթոլիկ դավանանքը հավատարիմ ժառանգորդ լազնի հոգևոր ու գիտական գործունեությունը։

1700 թ. սեպտեմբերի 8-ին՝ Սուրբ Մարիամ Աստվածածնի ծննդյան տոնին, Կ.Պոլսում Մխիթարը և իր շուրջը համախմբված երիտասարդները հիմնել են Սուրբ Անտոն Աբբայի միաբանությունը։ Հիմնադրման ժամանակ միաբանությունում կար 12 վանական, որոնցից 4-ը վարդապետներ էին։

Միաբանությունը դրվել է Տիրամոր մասնավոր պաշտպանության ներքո՝ «Որդեգիր Կուսի-Վարդապետ Ապաշխարության» նշանաբանով, որի սկզբնատառերն այսօր էլ գրված են Մխիթարյան միաբանության զինանշանի վրա։

Մակայն իրավիճակի փոփոխման և Կ.Պոլսի հայ առաքելական ու կաթոլիկ համայնքների միջև հարաբերությունների ծայրաստիճան սրման պատճառով Մխիթարը հարկադրված էր դիմել փախուստի։

Խուսափելով օսմանյան հետապնդումներից Մխիթարն իր միաբանների հետ 1706 թ. տեղափոխվել է վենետիկյան իշխանության տակ գտնվող Մորեա թերակղզու Մեթոն բերդաքաղաքը։

Մակայն 1714 թ. դեկտեմբերի 3-ին թուրքերի վենետիկցիներին հայտարարած պատերազմի պատճառով, Մխիթարը միաբանների մեծ մասի հետ ստիպված լքում է Մեթոնը և տեղափոխվում Վենետիկ։ Վենետիկը լինելով անկախ հանրապետություն, այդ ժամանակաշրջանի Եվրոպայի մշակութային և լուսավորչական կենտրոններից էր։ Մխիթարն ընտրում է Վենետիկը՝ նախապատվությունը տալով գիտական ազատ գործունեությանը։

1712 թ. Վատիկանը Մխիթար Սեբաստացուն ճանաչել է միաբանության առաջնորդ, նրան շնորհել աբբահոր կոչում։ 1717 թ. Կղեմես XI Պապը հաստատել է Միաբանության կանոնադրությունը։

1717 թ. օգոստոսի 26-ին Սենատը Մխիթարյաններին մշտական բնակության իրա-

վունքով տրամադրում է Սուրբ Ղազար կղզին։ Այնտեղ նրանք հաստատվում են սեպտեմբերի 8-ին Միաբանության հիմնադրման տարեդարձի օրը։ Այստեղ էլ սեփական գծագրությունների միջոցով Մխիթարը կառուցում է իր ծրագրած մենաստանը, եկեղեցին և օժանդակ շենքերը։ Մխիթարն իրականացրել է գիտական կրթական գործունեություն՝ գերծ ժառանգորդական և հովվապետական առաքելությունից։ Նա պահպանել է հայ առաքելական եկեղեցու ավանդույթները։ Այսպիսով հիմնադրվել է Վենետիկի Մխիթարյան Միաբանությունը և ծավալել լայն հոգևոր ու գիտական գործունեությունը։

XIX դ. սկզբին, երբ Ֆրանսիան վերացրել էր իր տիրապետության ներքո գտնվող բոլոր կրոնական միաբանությունները, Ֆրանսիայի կայսր Նապոլեոն I Բոնապարտը 1810 թվականի օգոստոսի 17-ի հրովարտական Ս. Ղազարի հայկական միաբանությունը ճանաչել է գիտական հաստատություն՝ «Հայկական ակադեմիա» պատվավոր տիտղոսով (տե՛ս Հավելված 1)։

Մխիթարը մահացել է 1749 թ. ապրիլի 27-ին Սուրբ Ղազար կղզու Ավագ Խորանի առջև։ Նրա գերեզմանը դարձել է ուխտագնացության վայր։

1773 թ. մայիսի 16-ին Ստեփանոս Մելքոնյանի աբբայության տարիներին միաբանների մի մասը ներքին հակասությունների պատճառով, Աստվածատուր արքեպիսկոպոս Բաբիկյանի գլխավորությամբ բաժանվել են և կազմել Մխիթարյան Միաբանության երկրորդ թևը, որը գործել է որպես առանձին ինքնուրույն միաբանություն։ Բաժանման ժամանակ 19 միաբան գնացել է Տրիեստ, իսկ 18 միաբան ժառանգել է Սուրբ Ղազարում։ Երկրորդ թևը սկզբում հաստատվել է Տրիեստ քաղաքում։ Այն բանից հետո, երբ Նապոլեոնը ստիպել է Մխիթարյաններին դուրս գալ Տրիեստից, միաբանները հաստատվել են Վիեննայում (Ավստրիա)։ 1811 թ. հունիսի 8-ին Ավստրիայի արքունիքը պաշտոնապես ճանաչել է Մխիթարյաններին և նրանց հատկացրել Սուրբ Ուլրիչի թաղամասի ծայրամասում գտնվող նախկին Կապուչին վանքը։

Վանականները կառուցել են իրենց սեփական եկեղեցին, որի ճարտարապետական հորինվածքը և նկարագիրը պատկանել է եվրոպական արվեստին։ Առանձին կառուցել են դպրոց և ստեղծել տպագրատուն։

1901 թ. Միաբանության տարեգրության

մեջ տեղի է ունեցել ամենանշանավոր իրադարձությունը՝ նշվել է Մխիթարյան միաբանության հիմնադրման 200-ամյակը։ Վիեննայում ու այլ քաղաքներում շուրջ 200.000 մարդ մասնակցել է այս իրադարձությանը։

1935 թ. հոկտեմբերին Մխիթարյանները Վիեննայի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ տոնել են Հայկական մշակույթի և կրոնական պատմության ամենանշանավոր իրադարձություններից մեկի՝ Սուրբ Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության 1500-ամյակը։

1961 թ. Մխիթարյանները նշել են Վիեննայի միաբանության հիմնադրման 150-ամյակը, որի առիթով կազմակերպված հավաքույթն անց է կացվել Վիեննայի ամենահին մենաստաններից մեկում։

Վիեննայի Մխիթարյան միաբանությունը 1773 թ.-ից սկսած աշխարհի տարբեր ծայրամասերում ունեցել է 45 մասնաճյուղ՝ Եվրոպայում, Աֆրիկայում, Ասիայում, Հյուսիսային Ամերիկայում։ Դրանք իրենց մեջ ներառել են ժառանգավորաց դպրոցներ, վարժարաններ, ինչպես նաև հոգևորական նստավայր։

2000 թ. Վիեննայի Մխիթարյան Միաբանության գլխավոր աբբահայր Հայր Գոճանյանի օրոք տեղի է ունեցել Մխիթարյան երկու միաբանությունների միավորումը։

Մխիթարյան միաբանությունը, Վենետիկի և Վիեննայի պատմական գույք ճյուղավորումներով, երկարատև բանակցություններից և քննարկումներից հետո Վենետիկի Ս. Ղազար Մայրավանքում 2000 թ. հունիսի 10-21-ը կազմակերպել է միացյալ ընդհանուր արտակարգ ժողով, որին մասնակից երկու հաստատությունների բոլոր միաբանները որոշել են միավորվել ստեղծելով Մխիթարյան միացյալ միաբանություն մեկ կենտրոնական վարչությունով։

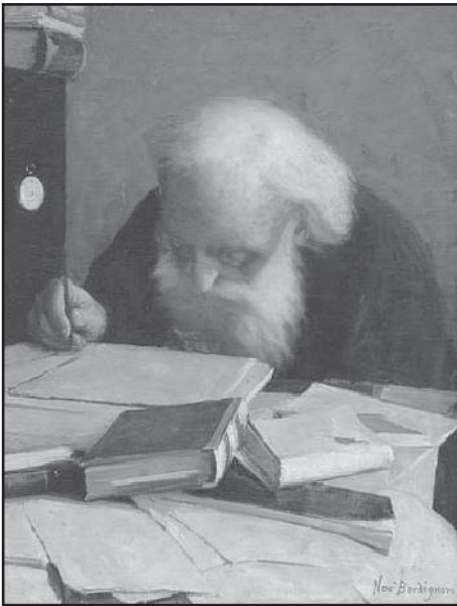
Վենետիկի Ս. Ղազար Մայրավանքը Մխիթարյան միացյալ միաբանության գլխավոր կենտրոնատեղին է, Վիեննայի վանքը առաջին գլխավոր մենաստանը, որը պետք է ունենա տեղական աբբահայր տիրույթը կրող մի վանապետ։ Ջույզ միաբանությունների բոլոր առաքելավայրերն ու կենտրոնները կառավարվելու են նորընտիր ընդհանրական աբբահոր և իր Միացյալ վարչական խորհրդի կողմից։

Միավորման շնորհիվ որոշ ժամանակով լուծվել է միաբանության համահայկական կրթական գործունեության խնդիրը։

1990-ական թթ. սկզբին Վիեննայի Մխիթարյան միաբանությունը երկարաժամկետ վարձակալության հիմունքով Հայաստանի Հանրապետության դեսպանությանն է տրամադրել մասնաշենք, դրա դիմաց Հայաստանի Հանրապետությունում վարժարան հիմնելու նպատակով ստանալով մի հողակտոր և շինություն Ավան համայնքում։ 1994 թ. Երևանում բացվել է Մխիթարյանների կենտրոնը, որտեղ գործում է ժառանգավորաց դպրոց, կա մատուռ և գրադարան։

130

1736 թ.-ից մինչ այսօր աշխարհի տարբեր մասերում գործել է շուրջ 30 Մխիթարյան վարժարան: Դրանցից շատերը տարբեր իրավիճակներից ելնելով փակվել են:

Ներկայումս գործում են Մխիթարյանների Բուենոս Այրեսի, Հալեպի, Բեյրութի, Ստամբուլի երկու, Փարիզի, Լոս Անջելեսի վարժարանները, ինչպես նաև Լիբանանի և Հայաստանի ժառանգավորաց դպրոցները, որոնց վերապահված է միաբանությունը նոր վարդապետ-միաբաններով համալրելու առաքելությունը:

Իր ստեղծման օրից մինչ այսօր Մխիթարյան միաբանությունը եղել և ժամանակ է հալ գիտության և մշակույթի օջախներից մեկը շնորհիվ իր մշակութային և գիտական հատուկ ժառանգության:

Սուրբ Ղազարի միաբանությունն ունի իր պարբերականը «Բազմավեպ» հայագիտական հանդեսը, որը 1843 թ. հիմնադրել են ծովանկարիչ Հովհաննես Այվազովսկու եղբայրը Գաբրիել Այվազովսկին և Ղևոնդ Ալիշանը: Հիմնադրման օրվանից մինչ այսօր հանդեսը շարունակում է կատարել իր ուրույն ներդրումը հայագիտության մեջ: Այն Եվրոպայի չորրորդ ամենահին պարբերականն է:

Մխիթարյան միաբանությունն աշխարհում միակ կաթոլիկ համայնքն է, որ երբեք լատինացված չի եղել՝ շնորհիվ միաբանության հիմնադիր Մխիթար Սեբաստացու: Մխիթարյանների արարողությունները երբեք չեն եղել լատինադեմ և չեն կատարվել լատիններենով, այլ բացառապես հայերենով համաձայն Հայ առաքելական եկեղեցու ծիսական արարողակարգի:

Մխիթարյան միաբանությունն ունի հնագիտական թանգարան: Թանգարանի հավաքածուն սկսել է կազմավորվել միաբանության հիմնադրման առաջին օրից 1700 թ. սեպտեմբերի 8-ից: Բուն թանգարանը հիմնվել է 1717 թ., երբ Մխիթարյանները հաստատվել են Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզում: Այն բաղկացած է մի քանի բաժիններից: Թանգարանը 17-րդ դարի վենետիկյան արվեստին ու ճաշակին բնորոշ մի կառույց է, որն իր մեջ ամփոփում է արևելյան բազմաթիվ հնություններ՝ հայկա-

կան, հունական և հնդկական արվեստի նմուշներ:

Մխիթարյան միաբանության Մատենադարանն ունի 4000-ից ավել հավաքածու և բազմազան նյութերի հարստություն, որոնք ընդգրկում են (5-19-րդ դդ.) 1200 տարվա ժամանակահատված: Այստեղ խնամքով պահվում են հայ ձեռագիր արվեստի գլուխգործոցներից մեկը՝ Մլքե թագուհու Ավետարանը (862 թ.), որը հավանաբար պատրաստվել է Վասպուրականում և պատկերազարդվել մանրանկարով, թերևս մինչև այսօր մեզ ծանոթ հայկական ձեռագրերից մեծագույն հարստություններից մեկն է: Մատենադարանը հայտնի է նաև հայերեն հնաժողովի հարուստ հավաքածուով: Վիեննայի Մխիթարյան միաբանության տպարանը հիմնվել է 1811-1812 թթ. (մինչև 1999թ.), ուր հիսուն լեզուներով տպագրվել է շուրջ 2000 անուն գիրք:

1812 թ. հուլիսին լույս է տեսել Վիեննայի տպագրության առաջին հրատարակությունը: Այն Մխիթարյանների առաջին տպարանն է: Կարճ ժամանակահատվածում Մխիթարյանների Վիեննայի տպագրատունը շնորհիվ նրա առաջին ղեկավար հայր Արիստակես Ազարյանի (նա հետագայում դարձել է Վիեննայի Մխիթարյան միաբանության գլխավոր արքահայրը (1826-1855)), ձեռք է բերել մեծ համբավ, ինչպես նաև ֆինանսական զգալի նվաճումներ: 1829 թ. գլխավոր արքահայր Արիստակես Ազարյանը հիմնադրել է կաթոլիկական գրքերի տարածման ընկերակցությունը, որն իր գոյություն 20 տարիների ընթացքում հրատարակել է շուրջ 100 աշխատանք՝ 475 000 տպաքանակով:

Մխիթար Արքահայրը մեծ ուշադրություն է դարձրել հայկական ձեռագրերի հավաքածունը և դրանց պահպանմանը: Միաբանությունում 1750 թ. եղել է 250 ձեռագիր: Դարավերջին այդ թիվը հասել է 900-ի, իսկ 1850 թ. 1200-ի: 1900 թ. այդ թիվը 2000 է, իսկ 1990թ.-ին Վենետիկի Մխիթարյաններն ունեին շուրջ 5000 ընտիր ձեռագիր մատյանների հավաքածու: Հայկական ակադեմիական և գիտական առաջին բառարանները նույնպես կազմվել են Մխիթարյանների կողմից:

Կետարյա աշխատանքի շնորհիվ վենետիկյան երեք վարդապետներ կազմել են հայերեն լեզվի «Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի» արժեքավոր բառարանը՝ երկու մեծածավալ հատրով, որը հրատարակվել է 1836-1837 թթ.:

Մխիթարյանները մեծ ներդրում ունեն նաև հայ պատմագրության զարգացման մեջ, ի մասնավորի՝ Հայր Միքայել Չամչյանի եռահատոր «Հայոց պատմություն» աշխատության: Մխիթարյանների աշակերտները զբաղվել են նաև թարգմանչական գործունեությամբ:

1973 թ. Մխիթարյանները սկսել են հրատարակել «Հայագիտական մատենաշարը» բաղկացած 26 արժեքավոր աշխատությունից:

Հայագիտական բնագավառում զգալի արդյունքների միաբանությունը հասել է իր երկու հայագիտական հանդեսների՝ «Բազմավեպի» և «Հանդես ամսօրյա»-ի տպագրության միջոցով:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության իրականացրած միջոցառումները՝ նվիրված Մխիթարյան միաբանությանը.

1. 2011 թ. հոկտեմբերին ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ և ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ու Մխիթարյան միաբանության մասնակցությամբ կազմակերպված Վիեննայի Մխիթարյան միաբանության 200-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողով:

2. ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ Հայ Կաթողիկե եկեղեցու Զմմառի և Մխիթարյան միաբանությունների և Երևանի Մատենադարանի միջև կնքված համաձայնագրերով նախատեսվել է թվայնացնել, ամբողջացնել և հինգ հատորներով տպագրել Միաբանության շուրջ 1400 հին ձեռագրերի և հնատիպ գրքերի մատենագրությունը:

3. 2012 թ. Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության և ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ հայ տպագրության 500-ամյակին առիթով կազմակերպվել են գիտական մի շարք կոնֆերանսներ, ցուցահանդեսներ Զմմառում և Մխիթարյան միաբանությունում: Աչքի է ընկել հատկապես հայ գրատպությանը նվիրված ցուցահանդեսը Սուրբ Ղազարում, որտեղ ներկայացված են եղել հայ տպագրության պատմությունը 1512 թվականից մինչև մեր օրերը: Տեղի է ունեցել նաև ՀՀ սփյուռքի նախարարության և Մխիթարյան միաբանության կողմից կազմակերպված «Հայ գրքի հետքերով» խորագիրը կրող գիտաժողով:

4. 2014 թ. հուլիսին ՀՀ սփյուռքի նախարարությունում տեղի է ունեցել Մխիթարյան միաբանության Սերի Սամուել Մուրադյան վարժարանի և մշակութային կենտրոնի հիմնադրման 180-ամյակին նվիրված միջոցառում:

5. 2017 թ. սեպտեմբերի 9-ին մեկնարկել են Սուրբ Ղազար կղզում Մխիթարյան Մայրավանքի հաստատման 300-ամյակի միջոցառումները: Մխիթարյան միաբանության հրավերով Ս. Ղազար կղզում Մխիթարյան Մայրավանքի հաստատման 300-ամյակի միջոցառումներին Վենետիկում մասնակցել է ՀՀ սփյուռքի նախարար

Հայկական առաջին թղթադրամները

փոփոխություններ պետք է կրեր՝ հաշվի առնելով դրամի պաշտպանվածության համար անհրաժեշտ դետալների ջրանիշների, ստորագրությունների և նախազարդերի ավելացումը, ուստի հայկական թղթադրամի տպագրման գործընթացը մի փոքր ձգձգվեց:

Սակայն, Ֆեթվադյանի և նախարար Գրիգոր Զաղեթյանի ջանքերով դրամանիշների ձևավորումը կրեց միայն աննշան փոփոխություններ, թեպետ տպագրական ընկերությունն առաջարկում էր որոշ հատվածներ ամբողջապես փոխել: Նշենք նաև, որ Ֆեթվադյանի էքզիզների հիման վրա տպագրվեցին նաև առաջին հայկական փոստային նամականիշերը: Մասնագետների կարծիքով, հայկական առաջին թղթադրամների գեղարվեստական ձևավորումն իրոք այնքան կատարյալ էր, իսկ տպագրական որակն այնքան բարձր, որ մինչ օրս դրանք համարվում են իրենց ժամանակի ամենալավ պաշտպանվածությունն ու ձևավորման ազգային գեղարվեստական արժեքն ունեցողներից մեկը:

Ռուբեն ՇՈՒԽՅԱՆ

140

Հրանուշ Հակոբյանը:

Միջոցառումների շրջանակներում սեպտեմբերի 9-ին Վենետիկի Սուրբ Մարկոս տաճարում տեղի ունեցած երեկոյան ժամերգությանը ներկա է եղել Վենետիկի Պատրիարք, Գերշ. Ֆրանչեսկո Մորալիան:

Սեպտեմբերի 10-ին Սուրբ Ղազարի եկեղեցում Մխիթարյան Միաբանության քահանայապետական պատվիրակ Գերշ. Լևոն արք. Զեքիյանի հանդիսապետությամբ տրվել է Սուրբ և Աննաի պատարագ:

Վենետիկում բացվել է Մխիթարյան Միաբանության Մայրավանքի հիմնադրության և պատմության մասին պատմավավերագրական ցուցահանդես և Ս. Ղազարի եկեղեցում տեղի է ունեցել հայ հոգևոր և ժողովրդական երգերի համերգ:

Մխիթարյան Միաբանության քահանայապետական պատվիրակ Գերշ. Լևոն արք. Զեքիյանի խոսքով տարին նվիրվել է Մխիթարյան միաբանության Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզում հաստատվելու 300-ամյակի տոնակատարություններին, որոնց մեկնարկը տրվել է սեպտեմբերյան միջոցառումներով:

6. 2017 թ. հոկտեմբերի 23-25-ը ՀՀ սփյուռքի նախարարության, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի, Երևանի պետական համալսարանի, Մեարոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտ-մատենադարանի, Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության նախաձեռնությամբ Հայաստանում իրականացվել են Սուրբ Ղազար կղզում Մխիթարյան միաբանության հաստատման 300-ամյակին նվիրված միջոցառումներ:

Մեարոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտում հոկտեմբերի 23-ին տեղի է ունեցել «Մխիթարյաններ. 300-ամյա պատմություն» խորագրով ցուցահանդեսի բացման արարողությունը:

Արժևորելով Մխիթարյան Միաբանության դերն ու նշանակությունը հայապահպանության, հայոց լեզվի, գրականության և հայ մշակույթի զարգացման գործում՝ բացման խոսքով հանդես է եկել Մատենադարանի տնօրենի պաշտոնակատար Վահան Տեր-Ղևոնդյանը, ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանը: Ողջունի խոսքով հանդես է եկել Մխիթարյան Միաբանության քահա-

նայապետական պատվիրակ, Թուրքիայի Հայ Կաթողիկե եկեղեցու թեմի առաջնորդ Գերապայժառ Տեր Լևոն արք. Զեքիյանը:

Այնուհետև տեղի է ունեցել Սուրբ Ղազար կղզում Մխիթարյան միաբանության հաստատման 300-ամյակին նվիրված նամականիշի մարման արարողություն: Ներկայությամբ Մատենադարանի ցուցասրահում հնարավորություն են ունեցել դիտելու «Մխիթարյաններ. 300-ամյա պատմություն» խորագրով ցուցահանդեսը:

Հոկտեմբերի 24-ին վերոնշյալ միջոցառումների շրջանակում ՀՀ սփյուռքի նախարարության, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի, Երևանի պետական համալսարանի, Մեարոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտ-Մատենադարանի, Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության նախաձեռնությամբ և ՀՀ ԳԳԼ գիտության պետական կոմիտեի աջակցությամբ ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճում սկսվել է «Վենետիկի Մխիթարյան միաբանություն-300» խորագրով միջազգային երկօրյա գիտաժողով, որին մասնակցել են 50-ից ավելի գեղուցողներ:

Սուրբ Ղազար կղզում Մխիթարյան Մայրավանքի հաստատման 300-ամյակի նախատեսված միջոցառումներ.

– Նախատեսվում է անցկացնել նմանատիպ միջոցառումներ նաև սփյուռքյան մի շարք համայնքներում:

– **2017 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր** ամիսներին նախատեսվում է ՀՀ սփյուռքի նախարարության և Երևանի Մխիթարյան կրթահամալիրի համատեղ միջոցառում՝ Մխիթարաբբահոր կյանքին ու գործունեությանը նվիրված թատերական ներկայացում կրթահամալիրի սաների մասնակցությամբ:

– **2018 թ. մարտ** ամսին ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը նախատեսում է անցկացնել Մխիթարյան միաբանության կողմից հրատարակվող «Բազմավեպ» հայագիտական, բանասիրական, գրական հանդեսի 175-ամյակին նվիրված գիտաժողով:

– **2018 թ. Իտալիայում** նախատեսվում է անցկացնել գիտաժողով՝ նվիրված Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության հիմնադրման 300-ամյակին:

Կատ.՝ Գոհար ՅՈՎԱՍԵԲՅԱՆ

Հավելված 1

ՆԱԺՈՒԼՈՆ,

Աստուծոյ շնորհքով եւ

Սահմանադրութիւններուն ,

Կայսր Ֆրանսազինելու, Թագաւոր Իտալիոյ,

Պաշտպան Ռենի Դաշնակցութեան,

եւ Միջնորդ Չուիցերիոյ Դաշնակցութեան,

Վճիռ հանեցին եւ կը վճռենք ինչ որ կը հետեւի:

Յօդ. I

Վենետիկի Սուրբ Ղազար Կղզիի Հայ Վանականները պահպանուած են իրենց ներկայ վիճակին մէջ, մինչեւ մեզմէ այլ կերպ որոշուի:

Յօդ. II

Հարկային ու Կոսովի Նախարարները յանձնառու են ներկայ Հրովարտական գործադրութեան որ պիտի հրատարակուի ու ներմուծուի օրէնքներու Տեղեկատուին մէջ (Գրքին) մէջ:

Տրուած մեր Սուրբ Գլուտ Կայսերական Պալատէն այս օր

17 օգոստոս 1810

ՆԱԺՈՒԼՈՆ.

Կայսրին եւ Թագաւորին համար:

Նախարար Պետքատուողարը,

Ա. ԱԼԴԻՆԻ.

ՄԻԼԱՆ, Թագաւորական Տպարանէն, գին 8 Սենտ

◆ Վախը ենթակային դարձնում է անակտիվ, ինքնապաշտպանվելու անկարող, դա սպանում է նրա պայքարելու կամքը և խղճմտանքի անկախությունը. կարճ ասած՝ ամեն վսեմ զգացում: Նա հաճախ անհատների միջոցով հոգեպես հարվածում է, կազմալուծում ազգը: Ըստ ցեղաբանների՝ վախի թագավորությունը տարածվում է մինչև ցեղերը: Դա արտահայտվում է կա՛մ տարերայնորեն, կա՛մ պարբերաբար: Վերջին ախտանշական ձևը՝ նախերգանքն է ցեղի հոգևարքի: Դա նշան է, որ ազգն այլևս ազգ չէ, այլ մարդկային նախիր: Ազգերը նախրանում են, երբ մնում են անցեղահաղորդ: Երբ ցեղահաղորդ չէ ազգը, նրա մեջ ցեղի ուժերը՝ ՏԻԳՐԱՆ, ԱՐՏԱՇԵՄ, ՎԱՐԴԱՆ, ՎԱՀՄԱՆ, ՄՈՒՇԵՂ, ՄԱՆՎԵԼ, մնում են քնած: Ցեղակրոնությունը գալիս է հրահրելու այդ ուժերի զարթոնքը և նրանց արտահայտություն տալու:

Գարեգին ՆՇՂԵՅ

ՀԱՐՅՈՒՐ ՏԱՐՈՒՄ ԹՈՒՐԷԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՌԱՋ ԴԱՐՁԱՎ ՄԱՐԴ, ԻՍԿ ՀԱՅԸ ՀԱՅԻ ՀԱՄԱՐ ԴԱՐՁԱՎ ԹՈՒՐԷ

Վաղուց էի կասկածում, տեղի՞ն է արդյոք պատմել այս մասին: Այսինքն, այս երկու իրական դրվագը եղբորս հետ է պատահել մի քանի տարի առաջ, երբ նոր էր տեղափոխվել ՌԴ ընտանիքի հետ:

Ապրիլի սկիզբ էր, երբ իրենց տան դուռը մի անձանոթ տարեց հայ մարդ թակեց: Ներկայացավ որպես Ռոստոմ-վի հայ համայնքի ակտիվիստ: Տուն կանչեցին, սեղանի հրավիրեցին: Հյուրը դեռ հարցուփորձ արեց եղբորս ընտանիքի մասին, հիացմունք արտահայտեց երեք արու զավակի առիթով (աղջիկը դեռ չէր ծնվել): Հետո մի տեսակ անհամարձակ ասեց, որ իմացել են ավագ տղան նկարչական տաղանդ ունի, մարզի դպրոցական մրցույթի հաղթող է, ու եկել է խնդրանքով՝ արդյոք տղան Ցեղասպանության հերթական տարեկիցի հետ կապված մի պատասխան չի՞ նկարի համայնքի համար: Բնական է, եղբայրս կանչեց տղային, երեխան էլ պատրաստակամությամբ սկսեց հետաքրքրվել, թե ի՞նչ պետք է պատկերված լինի պատատի վրա: Երբ հյուրը բացատրեց, թե ինչ կլինեն ցանկալի, հանկարծ հուզվեց ու ձեռքի թաշկինակը տարավ աչքերին:

– Դուք գիտե՞ք ինչու՞ հարկ եղավ Ռոստոմվից այստեղ հարյուր կիլոմետր զայր: Քաղաքում ամեն երրորդ հայի զավակը կամ երաժշտական է սովորում կամ նկարչական: Բայց մեկը «ժամանակ չունի», մյուսը պայման է դնում, թե համայնք իր երեխայի նկարների ցուցահանդես պիտի կազմակերպի, իսկ մի երկուսը

համաձայնվում են՝ գնա, թող հյուպատոսարանը գումար դուրս գրի, նկարենք: Իսկ դուք նոր եկած, երեք երեխայի տեր, ձեր կինն էլ հոյ, նույնիսկ չեք հարցնում ներկերի ու կտավ բերելու՝ եմ թե ոչ ... Այս ի՞նչ ազգ ենք դարձել, մինչև ձեր դուռը ծեծելը դուրսը արդեն ճնշումս բարձրացել էր մտքից, թե այստեղ ինչ եմ լսելու:

Մի քանի ամիս հետո, երբ ծնվեց չորրորդ երեխան, եղբայրս դիմել էր կացության կարգավիճակ ստանալու: Ավանդական ռուսական բյուրակրատիայի օրենքներով անհրաժեշտ թղթերը ձեռքին քանի երրորդ անգամ շրջեց համապատասխան հիմնարկի սեյակներով, անհիմա պատճառաբանությունների դեմ առնելով: Ու երբ ավագ տղաների հետ կանգնած էին հիմնարկի մուտքի մոտ, նրան մոտեցավ զգացվող աղբյուրանական ակցենտով խոսացող մեկը:

– Դուք ի՞նչ հարցով եք, զեմյակի:

Եղբայրս մինչ այդ էլ էր տեսել իր այդ մարդուն հիմնարկի միջանցքում, մշտապես ինչ որ թղթեր ձեռքին և, ենթադրելով, որ նա «գործ սարքող» է, բացատրեց իրավիճակը:

– Յավաշ, կինդ ու չորս երեխադ Ռուսաստանի քաղաքացի են ու քեզ կացության թուղթ չե՞ն տալիս: Կտա ս ինձ թղթերդ, ես մտնեմ:

Եղբայրս մեկնեց թղթերը և, իհարկե, հայկական անձնագիրը: Անձանոթը թեթևակի նայեց տեղեկանքներին ու անձնագիրն էլ հետը դրեց ձեռքի մսացած թղթերի

հետ ու մտավ հիմնարկ:

Կես ժամից հետո դուրս եկավ ու վերադարձրեց ամենը:

– Այս վճարումը կանես բանկում, և կգաս նշված օրը ստանալու:

– Շնորհակալություն, իսկ քեզ ինչքա՞ն եմ տալու:

Աղբյուրանցին ծիծաղեց:

– Ինձ բան պետք չի, ես միջնորդ չեմ:

Ես տեղի աղբյուրանական համայնքի նախագահն եմ ու միաժամանակ իրավաբանը: Այստեղ գալիս եմ մեծ թղթաբանական հարցերում օգնելու համար:

– Բայց տեսար, որ ես հայ եմ ...

– Հա... Բայց մեծ պատեղ երկուսս էլ օտար տեղ ենք՝ չէ՞ որ ուրիշ հարցում դու էլ ինձ խօսեցիր:

Երբ մերոնք վերադառնում էին տուն, միջնեկ տղան հարցրեց էլ եղբորս:

– Պապ, մեր քաղաքում հայկական համայնքի գրասենյակ էլ կա, ինչու տարին մի անգամ ապրիլին են բացվում ու այսպիսի բաներով չեն զբաղվում, հայերին չեն օգնում: Թուրքերին, ի՞նչ է, այստեղ ավելի շատ են հարգում:

– Հա, տղաս, երևի ավելի շատ, քանզի հարյուր տարում թուրքը աշխարհի առաջ դարձավ մարդ, իսկ հայը հայի համար դարձավ թուրք:

Լեւոն ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

Թուրք պատմաբանի կարծիքով՝ Թուրքիան պիտի ներողություն խնդրի և վերադարձնի հայերի ունեցվածքը

Թուրք պրոֆեսոր Բասքըն Օրանը, որը տարիներ շարունակ զբաղվել է Հայոց ցեղասպանության պատմության ուսումնասիրությամբ, արձագանքել է Գերմանիայի դաշնային խորհրդարանի կողմից Հայոց ցեղասպանության ճանաչմանը. այս մասին գրում է Ermenihaber.am-ը:

Թուրքական ընդդիմադիր «T24.com.tr» կայքի տեղեկացմամբ՝ Օրանը կարծիք է հայտնել, որ Թուրքիան պիտի հատուկ շրջաբերական հրապարակի և ներողություն խնդրի հայերից: Ըստ Օրանի Անկարան պիտի ներողություն խնդրի նաև սեփական քաղաքացիներից «այդ ողբերգությունը մինչև օրս նրանցից թաքցնելու համար»:

Թեմայի վերաբերյալ իր հակիրճ անդրադարձում Օրանը բարձրացրել է նաև հայերի ունեցվածքի փոխհատուցման հարցը: Մասնավորապես գրում է. «Քանի դեռ թուրքական պետությունը շարունակում է ջայլամի քաղաքականությունը, միջազգային հանրության կողմից հասցվող հարվածները շատանալու են և էլ ավելի ուժգնանալու: Ժխտումների շարքը սկսվեց «Հայերին սպանել են: Այ քեզ բան» հայտարարությամբ: Շարունակվեց «Մենք նրանց չենք սպանել, այդ նրանք են մեզ սպանել» պնդումներով: Իսկ այժմ էլ հասել է այն մակարդակին, որ ասում են. «Փոխադարձ կոտորածներ են եղել»: Մա խայտառակում է մեր երկիրը: Ես ինչու և պիտի քողարկեմ երիտթուրքերի հանցագործությունները»:

Թուրք մտավորականը նշել է, որ ցեղասպանություն բառի օգտագործումը պարտադիր չէ և ինքն էլ, տարբեր պատճառներից ելնելով, այն չի օգտագործում: Մակայն նա առաջարկել է, որ Թուրքիան անվտանգապես Գերմանիայի խորհրդարանի որոշմանն ի պատասխան գրավոր հայտարարությամբ հանդես գա, որում մասնավորապես կնշվի հետևյալը.

– Մենք դատապարտում ենք երիտթուրքերի կառավարության վարած քաղաքականությունը, որի հետևանքով հարյուր հազարավոր օսմանահպատակ հայեր պատերազմի ընթացքում բնաջնջվեցին, Անատոլիան աղքատացավ: Ցավակցում ենք այդ մարդկանց թոռներին և հայտարարում, որ թեկուզ որպես խորհրդանշական քայլ փոխհատուցելու ենք նրանց ունեցվածքը:

– Ներողություն ենք խնդրում մեր քաղաքացիներից՝ մինչ օրս այս աղետը նրանցից թաքցնելու համար:

◆ Սիրե՛լ – սիրում են և՛ շուկան, ուր կարելի է շահել. սիրում են դրամը, հաճույքը, հարմարությունը – անցողական սակավորժեք հազար ու մեկ բաներ: Իսկ Հայրենիքը – դա, իբրև գերագույն արժեք – պատկանում է սրբազան այն առարկաների կարգին, որոնք պաշտվում են նա՛և: Սիրում ենք շա՛տ բաներ, բայց արյուն չենք թափում նրանց համար: Հայրենիքը, սակայն, պա՛հանջում է ո՛չ միայն մեր սիրտը, այլև՝ մեր արյունը, երբ դա անհրաժեշտ է իր գոյության համար: Սերն ավելի իրավունք է ճանաչում, պաշտամունքը՝ պարտականություն:

◆ Ապրել ու գործել միայն այն բանի համար, որի համար արժե մեռնել, և մեռնել միայն այն բանի համար, որի համար արժե ապրել:

◆ Եղի՛ր ուժեղ, էլի ուժեղ և միշտ ուժեղ: Ժողովուրդները ի վերջո տեր են մնում ոչ թե նրան՝ ինչ որ նրանց տրվում է, ինչ որ մտրում են, այլ միայն նրան՝ ինչի որ արժանի են, ինչ որ սեփական ուժերով ապահովել են կարողանում:

Գարեգին ՆՇԴԵՅ

«Մոտենում ենք վճռական պատերազմի շեմին»

Հարցազրույց Սորբոնի համալսարանի քաղաքագիտության դոկտոր ՀԱՅԳ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ հետ

– Պարոն Մարտիրոսյան, Արցախյան հակամարտության կարգավորման վերջը չի երևում: Հաջորդ տարի մեր ռազմական ծախսերն ավելանալու են: Արդյո՞ք դրա անհրաժեշտությունը կա, թե՞ եղած միջոցները բավարար են Ադրբեյջանին հակահարված հասցնելու համար:

– Այո, իհարկե, կա: Բսկ ի՞նչ պետք է անել, նվազեցնել էլ դրանք: Ադրբեյջանի հետ սպառազինությունների մրցավազքում, եթե չհաշվենք հայկական «Բսկանդերների» ուռնակցված և միջակայան առկայությունը, Հայաստանը տանուլ է տալիս: Բսկ բանակի ծավալի և հանրության բարոյական վստահության առումով Հայաստանն արդեն սկսել է Ադրբեյջանին անհամեմատորեն և շատ վտանգավոր կերպով զիջել: Այս ֆոնին ծախսերի մեծացումը, եթե դա արվի խելացի և արդյունավետ կերպով, անհրաժեշտ նախաձեռնություն է:

– Զանի որ հակամարտող կողմերը ձգտելու են անընդհատ նոր զինատեսակներ գնել, այդպիսով չի՞ խորանա սպառազինությունների մրցավազքը Հայաստանի և Ադրբեյջանի միջև:

– Ո՛չ: Որովհետև Ադրբեյջանը մրցավազքի չի բռնվել Հայաստանի հետ: Դա ԱՄՆ-ԻՄՇՄ սպառազինությունների մրցավազքը չէ, որտեղ ամեն մեկը զինվում էր պարիտետ պահելու համար, բայց հասկանում է, որ առաջինը երբեք չի հարձակվելու: Ադրբեյջանն ուղղակիորեն պատրաստվում է լայնածավալ և վճռական պատերազմի և լի է կամքով այդ պատերազմում հաղթելու: Բսկ դա ոչ թե Հայաստանի պարտություն, այլ Հայաստանի ավարտ կլինի: Այս պայմաններում Հայաստանը ոչ թե պետք է սպառազինությունների մրցավազքի մեջ մտնի կամ դրանից զգուշանա, այլ պետք է սպառազինական մարայթոն սկսի, որը մինչև հաղթական ավարտն իրավունք չունի կասեցնելու:

– Կային կարծիքներ, որ մենք ևս պետք է ընտրենք Իսրայելի ուղին, ոչ միայն ավելացնենք ռազմական ծախսերը, այլև կանայք ևս պետք է ծառայեն բանակում: Մենք ունենք տնտեսական բավարար պոտենցիալ՝ նման քայլեր ձեռնարկելու համար:

– Տնտեսական պոտենցիալն այստեղ ի՞նչ կապ ունի: Անվտանգությունն ու ազգային շահը պետք է վեր լինեն ամեն տեսակի տնտեսական պոտենցիալներից կամ դրանց չգոյությունից: Ինդիքն այն է, որ մենք մոտենում ենք վճռական պատերազմի շեմին և մտնել դրա մեջ անպատրաստ կամ առանց իրական որակ ունեցող բանակի ուղղակի պետական ինքնասպանություն կլինի: Կանայք Հայաստանում պետք է ծառայեն: Ինչո՞վ են հայ կանայք տարբերվում իսրայելցի կամ քուրդ կանանցից, ովքեր տյուրամարդկանց հավասար ծառայում են: Այսօր բոլորովին այլ իրականություն կա տարածաշրջանում, քան մի քանի տարի առաջ էր: Ադրբեյջանն արդեն հզոր պետու-

թյուն է, լուրջ քաղաքական վեկտորներով և միջազգային ծանրակշիռ խաղաքարտերով: Ադրբեյջանական բանակն էլ, եթե մի պահ մոռանանք մեզանում տարածված թշնամուն թերագնահատելու սին ախտը, արդեն իրենից սկսել է լուրջ ուժ ներկայացնել: Մա նոր սպառնալիք է, որի հետ արդեն այս նոր իրավիճակում անպայմանորեն պետք է հաշվի նստել:

Մյուս կողմից, իհարկե, կան ծանրակշիռ կարծիքներ, որ կանանց ծառայությունը կարող է հանգեցնել կանանց մասսայական արտագաղթի: Դա, անշուշտ, նույնպես հնարավոր է: Բայց, եթե կանանց գորակոչմանը զուգահեռ մեծ ջանքեր գործադրվեն բանակի և ծառայության վարկն ու հարգը բարձրացնելու ուղղությամբ, քայլեր ձեռնարկվեն բանակում կանանց հանդեպ հնարավոր սեռական ոտնձգությունների կանխարգելման ուղղությամբ, իսկ երկրում ներդրվի գոնե մի քիչ հավատ փոփոխությունների հնարավորության առումով վստահ եմ, որ կանանց ծառայությունը այլևս չի դիտվի որպես արտակարգ մի բան:

Այստեղ հսկայական գործ կա անելու, բայց դա հրատապություն է և անհրաժեշտություն: Ազգ-բանակն իրականում ավելի լայն իմաստ պետք է ունենա: Քանի որ կանայք ազգի կարևորագույն երկու բաղկացուցիչներից մեկն են՝ բանակից դուրս նրանց գտնվելը, երբ ազգի գոյությունն օր-օրի ավելի է վտանգվում պետք է, որ անընդունելի դառնա:

– Ասում եք տնտեսական պոտենցիալն ինչ կապ ունի: Մի՞թե պետության առաջընթացի հիմքը զարգացած տնտեսությունը չէ: Առանց դրա կարող է եք ունենալ հզոր բանակ: Եթե տնտեսական պոտենցիալը կապ չունի, ապա ինչո՞ւ է Ադրբեյջանը դրան մեծ ուշադրություն դարձնում, ամեն ինչ անում Հայաստանը շրջափակման մեջ պահելու համար: Վառ օրինակը՝ Բաքու-Թբիլիսի-Կարս երկաթուղու բացումն էր: Մեր իշխանությունները կամ մենք ի՞նչ ունենք հակազդելու այս ամենին:

– Նախ՝ Ադրբեյջանի և Հայաստանի տնտեսական հզորություններն անհամեմատելի են: Ադրբեյջանը հզոր տնտեսություն ունի՝ սպառման համար ազատ հսկայական ռեսուրսային գումարներով: Հայաստանն, իր հերթին, տնտեսություն չունի: Ողորմելի գյուղատնտեսությամբ և առևտրական տնտեսական միջավայրով մի փոքրիկ տարածք է Հայաստանը, որն ահռելի պարտքեր ունի իր ՀՆԱ-ի հետ հարաբերակցության

կտրվածքով: Ի՞նչ պետք է տեղի ունենա, որ տնտեսական առումով Հայաստանը մրցակցի Ադրբեյջանի հետ: Բաքու-Թբիլիսի-Կարս տնտեսական ծրագիր է իր ամենավերջին հատկությամբ: Այն, նախառաջ, քաղաքական հեռահար ծրագիր է՝ ուղղված Հայաստանը ոչ միայն մեկուսացնելուն, այլև օղակելուն և էթնիկ առումով շրջափակելուն: Դա Ջավախքի վերջնական մահն է, Ադրբեյջանի Թուրքիայի հետ ցամաքային կարևորագույն կամուրջը և Հայաստանի պարանոցի կախաղանային պարանը: Այդ երկպառակի ամբողջացման վրա Ադրբեյջանը ահռելի միջոցներ է ծախսել, որոնք կարող են և հետ չբերվել հեռանկարում, բայց Ադրբեյջանը, ի տարբերություն Հայաստանի, հեռուն է նայում և հստակ ծրագիր ունի իր թշնամուն վերջնականապես խեղդելու և ոչնչացնելու և, եթե հայերն այսպես շարունակեն, ապա դա ադրբեյջանցիներին անպայման կհաջողվի:

Հայաստանի մեծագույն խնդիրն այսօր ոչ թե տնտեսություն հզորացնելն է, այլ համակարգային փոփոխությունը, կոռուպցիայի ոչնչացումը, ընդ որում՝ ամենակարգինալ քայլերով մեկ գիշերվա մեջ: Էվոլյուցիոն պայքարը կոռուպցիայի դեմ Հայաստանում այլևս անարդյունավետ է լինելու: Բսկ դրա կայծակնային արմատախլման համար քաղաքական համակարգի և անձանց արմատական փոփոխություն է անհրաժեշտ: Պետք է նոր Հայաստան կառուցել, փաստացիորեն ոչ թե գրոյից, այլ միևնույնից: Միայն աներևակայելի կտրուկ փոփոխությունները կմեղմեն Հայաստանի վերջնական անկումը: Բսկ այն կասեցնելու համար գերմարդկային ջանքեր և համագործակցություն է անհրաժեշտ, որի պոտենցիալն այսօրվա հասարակությունն ու Միդլուսթը կարծես թե չունեն: Ցավոք սրտի, ամեն ինչ շատ ավելի վատ է՝ քան մենք սիրում ենք ինքնախաբեությամբ ներկայացնել ինքներս մեզ:

Անահիտ ՄԻՍՈՆՅԱՆ

◆ Կրկնեն, կպարտվեն, կմեռնեն ժողովուրդները, երբ կլուսավորվեն անասնացող կյուրապաշտությամբ, երբ նրանց մեծամասնությունը իր Աստվածը կդարձնի անձնական կաշին, երբ կթխտի այլասիրական ամեն տեսակի պարտականություն և վախով ու անվստահությամբ կնայի իր ապագային:

◆ Նա, ով ընդունում է Աստույ գոյությունը, ընդունում է նաեւ իր պարտականությունը՝ հանդէպ գերագույն իրականությանը՝ ԱԶԳ, ՀԱՅՐԵՆԻԻԸ, ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ:

◆ Հավատքի և պաշտամունքի տաճարում միշտ էլ առաջին տեղերը հատկացրել են Աստծուն և Հայրենիքին: Շնչել ապրել են նրանով՝ միշտ պատրաստ տառապելու, գոհաբերելու, մեռնելու նրա համար: Դա՛ է եղել իմ սրբազան ցավը, կարողոր, ուրախությունը, իմ գոյության իմաստը, իմ անմահությունը, իմ գերագույն իրավունքն ու պարտականությունը...

Քարենի ԼՇԴԵՅ

«Հիշում եմ դեմքը քո ծեր...»

Օրեր առաջ իմ բարեկամ Վարուժանը հրաժեշտ տվեց մորը։ Մայր հողը իր խոնավ գիրկն առավ Վերոնա մայրիկին։ Մեր մայրիկին...

Աշխարհի բոլոր լեզուներով հնչող էպիտետները, կարծում եմ, անգույն ու խամրած պիտի երևան Մայր բառի կողքին։ Այդ պատճառով էլ անիմաստ կլինի գրել՝ սիրելի, թանկագին և այլն...

Շատ տարիներ առաջ մի հանդիպման ժամանակ Վարուժը խնդրեց ինձ կարդալ Չարենցի «Մորս համար գազել» բանաստեղծությունը։ Կարդացի։ Նա մի պահ լռեց, իսկ ես հասկացա, որ մեծն Չարենցի տողերով կարողացա մեղմել նրա մեջ ծխացող կարոտի, թախծի, հիշողության փրփրած ալիքները։

Այդպիսին են մեծերը...

Դե, իսկ հիմա տեղին ու անտեղի հնչեցրած բոլոր ցավակցական բառերն էլ պարզապես ձայնի, հնչյունի դեր կարող են ունենալ ականջներում մի մարդու, որի համար Մայր բառը պարզապես սրբություն է։

Կորստի իրական չափը գիտի միայն ինքը՝ Վարուժանը, որ էլ էլ զգալու մոր ձեռքերի հողաբույրը, գոգնոցի հացի հոտը, որ էլ էլ վայելելու այն հրաշքը, երբ գլուխը դնում էր մոր ծնկներին, ու աշխարհի ծովերի փոթորիկները միանգամից խաղաղվում էին հոգևած ուղեղում...

Այդ ի՞նչ հրաշք է մոր դողացող մատերի մեջ, որ, սահեցնելով հոգևած գլուխը ծնկներին դրած որդու մազերի մեջ՝ նրա փական կոպերի տակից բացում է դրախտի մի եզերք, նիրվանա, որ ուրիշ ոչ ոք չի կարող տալ քեզ... Ու այդ պահին չես հասկանում՝ հոգիդ երկնքում է սավառնում, թե՞ երկրի վրա։

Վերոնա մայրիկը միշտ էլ քեզ հետ է լինելու, Վարուժան՝ լինի երազում, թե արթմնի։ Եվ երբ, աշխարհի աղմկոտ քաղաքներից հոգևած, «գժված գլուխդ առնես ավերիդ մեջ», նորից աչքերիդ առաջ կգա այն մանուկը, որ արևոտած ծնկներով վազում էր տուն ու լացակումած գլուխը թաղում իր մոր փեշերի մեջ դաշտերի ողջ ծաղիկների, ուրցի ու նոր թխած հացի բուրմունքը իր մեջ ներծծած փեշերի մեջ... Հետո կտեսնես այն պատանայակին, որ տանը գրքերի առաջ նստած սպասում է դպրոցի ծնողական ժողովից տուն դարձող մորը, որ տեսնի նրա այդ պահի հպարտությունը՝ քո ամենամեծ պարգևն ու հպարտությունը կյանքում՝ քո մոր այդ պահի հպարտությունը...

Խաղաղ ըուն Վերոնա մայրիկին։

Եվ ո՞վ Մայր հող, արժանի արա նրան քո խոնավ համբույրին...

Կ. Բ.

Հովհաննես ԵՐԲԱՆ

**Ձյուն է իջնում, կուտակվում
Մորս վրա վերևից,
Ասես փետուր է թափվում
Հրեշտակի թևերից։**

**Գերեզմանի այս հեռվում
Մեղմ դիզվում է թախծալից,
Մորս վրա մարմարվում,
Երկմաքար է թվում ինձ։**

**Այնպես մեղմիկ է դնում
Աստված փաթիլ փաթիլին,
Որ չցավի ողջ կյանքում
Մորս ցաված սիրտը հին։**

**Փաթիլվում է մեղմաձյուն,
Մարմարվում է մեղմաբար,
Աստված ինքն է ստեղծում
Մորս վրա շիրմաքար։**

МОЯ АРМЕНИЯ – ЭХО НА ВЕРШИНЕ АРАРАТА

Я жил с матерью в огромной московской коммуналке. И знал, что я армянин. Это знание пришло ко мне через армянский язык матери, на котором она разговаривала со мной в тех случаях, когда хотела, чтобы сказанное ею больше никто не понимал.

Это был наш секретный язык общения друг с другом, и, может, поэтому с тех пор армянский для меня ассоциируется с материнской любовью, семьей и душевной теплотой.

Наверное, именно эта магическая сила родного языка побудила меня позже заняться литературой и мощью слова.

Я не знал, и она мне ничего не рассказывала, о нашей нации, о том, почему мы оказались в Москве и куда делись все наши родственники, фотографии которых висели на стене. Я помню, как они смотрели на меня и в глазах у них была необъяснимая печаль.

Потом маму забрали, а меня сослали из Москвы в детский дом. Моя фамилия потеряла окончание «-ян», а ведь оно, словно тайный пароль, представляло армян другу другу, где бы они ни повстречались.

Но язык матери я сохранил, потому что каждый день тихо разговаривал с ней, просил поскорее вернуться и забрать меня из «ворбаноца».

Но вот однажды учительница географии заболела, и ее заменил черноволосый худощавый мужчина.

Войдя в класс, он медленно обвел нас взглядом, и мне показалось, что почему-то пристально посмотрел на меня. И вдруг потребовал, чтобы я назвал свое имя и фамилию.

Я медленно встал и приготовился к самому худшему.

– Садитесь, – сказал учитель и, рассказывая по классу, заявил, вызвав во мне смешанное чувство облегчения, гордости и чего-то еще хорошего: – Меня зовут Симон Аршавирович Торосян, То-ро-сян, я тоже армянин, как вот ваш товарищ, и я буду вести у вас уроки, пока Валентина Петровна не выздоровеет.

А вечером меня вызвали к директору, и в его кабинете я увидел учителя географии.

– Симон Аршавирович хочет, чтобы ты у него погостил, – сказал директор. – Я в принципе не возражаю...

– Вот это, – учитель с победоносным видом постучал пальцем по своему носу, – никогда меня не обманывало. Безошибочно определяю наш джигяр.

В этом сибирском городе было много научных институтов и в каждом работали армяне. Весть о том, что в детском доме обнаружился сирота-армянин, с легкой руки Торосяна облетела всю немногочисленную общину, и к директору повалили просители. Он им всем отказывал в усыновлении, потому что я был из семьи «врага народа».

Но в городе жила еще и старая больше-

вичка по фамилии, схожей с моей. В своем инвалидном кресле она умудрилась добраться до партийного начальства, и ей побоялись перечить.

Торосян расхаживал по квартире павлином, победно вскидывая вверх кулак и выкрикивал:

– Армянский народ не позволит ни одному своему ребенку жить в сиротском доме! Что бы ни было на этом свете с нами!

От него и других армян я узнал многое о своей нации. Каждый считал своим долгом затащить меня к себе домой и угостить армянскими блюдами. И все они были в восторге от того, что я так хорошо сохранил наш язык.

От них я узнал, что Армянское государство, с которыми они все были связаны невидимыми нитями, существовало слишком давно, намного раньше, чем вообще писалась история.

И все, пережившие это государство, из поколения в поколение были продолжением его истории.

В моих представлениях Армения виделась мне чем-то вроде летающего острова, иногда пристающего к какой-либо стране и высаживающего там какое-то количество армян.

Они продолжали поддерживать друг с другом связь через свой язык, культуру, через рассказы о своей жизни и что-то еще, непонятное никому.

И все они ждут возвращения летающего острова. А когда это случится, к ним выйдет армянин и скажет: «Пора домой, джигяр!»

Пора всем домой, хватит с нас этого ворбаноца.

Давид БАЛАЯН.

Владимир Вартанян (СЕВУНИ)

На 82-м году жизни после долгой и продолжительной болезни из жизни ушел популярный поэт-юморист, писатель, журналист Владимир Вартанян (Севуни). Он был членом Союза армянских писателей, членом Союза журналистов СССР, собкором газеты «Советакан Врастан», особым корреспондентом журнала «Амайнапаткер» (США), почетным корреспондентом газеты «Нор дар» (Ростов-на-Дону), постоянным корреспондентом журнала «Горцарар» (Калуга), почетным членом Союза космонавтов СССР, был награжден целым рядом медалей и почетных грамот.

Владимир Вартанян постоянно печатался на разных языках в более чем сорока газетах и журналах Америки, Европы и Азии, опубликовал более 20 стихотворных и прозаических книг.

Он был активным членом литобъединения армянских писателей Абхазии «Черноморская заря» и членом литобъединения «Нор Луйс» сочинских армянских писателей в России. Владимир Вартанян благодаря широкому литературно-творческому диапазону и своей удивительной работоспособности не имел себе равных в области культуры.

От имени многотысячных читателей Вла-

димира Вартаняна мы выражаем глубокое соболезнование его родным и близким. Будем помнить нашего дорогого друга во имя сохранения его богатого творческого наследия.

Литобъединение «Нор Луйс»

Уходят те, кто дорог и любим...
Внезапно... Безвозвратно... Безнадежно...
Как трудно сердцем пережить людским
И осознать... Почти что невозможно...
Когда, казалось, только был рассвет...
И впереди путей еще так много...

Но догорел заката яркий свет...
И лишь одна открыта им дорога...
Бесследно спрячет бремя белый снег
прошедших лет и дней давно минувших...
Короткой жизни завершен пробег...
Господь, как видно, забирает ЛУЧШИХ!

Левон Гургенович АЙРАПЕТЯН

На 68-м году жизни скончался известный предприниматель, меценат, гражданин и патриот Левон АЙРАПЕТЯН.

Обладая большими организаторскими способностями и будучи успешным бизнесменом, Левон Гургенович очень много сделал для своей малой родины – Арцаха. На его средства построены школы, дороги и отреставрированы церкви. Он организатор 700 свадеб одновременно, которые состоялись на стадионе города Степанакерта. За каждого родившегося ребенка новая семья получила солидное единовременное пособие.

О добрых делах Левона Гургеновича можно говорить долго и с восхищением.

Армянский народ потерял своего верного сына-патриота, и эта потеря невозполнима.

Коллектив журнала «Горцарар» и газеты «Доброе утро!» выражают самые глубокие соболезнования родным, близким и друзьям Левона Гургеновича АЙРАПЕТЯНА.

Левон Айрапетян был удивительным человеком. Имея огромное состояние, которое он заработал, подчеркиваю, честным бизнесом, он не был жлобом, какими довольно часто бывают олигархи. Он был реальным меценатом, не бумажным, не липовым, он действительно огромные деньги тратил на помощь родному Карабаху. Он от чис-

того сердца помогал и близким, и далеким – тем, кого вообще не знал лично. Он сострадал и чувствовал чужую боль и нужду.

Он был человеком достойным, благородным и, конечно же, честным на сто процентов.

Стас НАМИН.

Армянский феномен**АРМЯНСКИЙ АЛФАВИТ
и армянские художники**

«Я пошёл к чужим камням и увидел пролитые на них кровь и слёзы, камни, которые достойны новых Флоренций... Это была Лунная Армения, где нет ничего невозможного... Там любая сотворенная мысль правда, т. к. пропитана страданием или праздничным блаженством победы, излучением мудрой или задушевной рифмы поэта».

Леонардо да Винчи

Великих художников, архитекторов и скульпторов у армянского народа тьма. Гордыня – отрицательное качество, но помнить наших божественных мастеров и любоваться их творчеством – положительное качество. Не грех повторить некоторые имена:

Художники

Торос Рослин, Ованес Айвазян (Иван Айвазовский), Мартирос Сарьян, Геворк Башинджагян, Востаник Адоян (Аршил Горки), Минас, Гарзу, Жансем, Теодор Аксентович, Павел и Шимон Богушевичи, Ежи Семигиновский Элеутер, Антоний Стефанович, Александр Августинович, Рафаэл Гадзевич, Генрик Родаковский, Каетан Стефанович, Голуб Аведикович, Вашко Кеверович, Христофор Ивашкевич, Шимон Холлоши, Григор Шлдян, Ян Рустем, Богдан Салтанов, Овнатаняны (Нагаш, Овнатан, Мкртум, Акоп, Агафон), Георгий Якулов, Дмитрий Налбандян, Скундер Богосян, Акоп Коджоян, Вардгес Суренянц, Григор Ханджян, Арам Нерсисян, Роджер Кулепян, Мартирос Манукян, Георгий Матевосян, Севада Григорян...

Я привёл всего 40 имён... Могу и 100 имён назвать: выдающихся художников у нас, повторяю, тьма. Надо знать их дела...

Сарьян – наш второй по величине художник после Айвазовского. Вот что пишет о **Сарьяне** великий французский поэт Луи Арагон:

«Свет Армении доходит до нас благодаря Мартиросу Сарьяну. Радостный свет, озаряющий людей, горы, плоды... Это сокровище, найденное вновь. Цвет у него так прекрасен, что рядом с нашими Сезанном и Матиссом столетия должны отвести Сарьяну первостепенное место».

Появились новые великолепные художники в Армении и Диаспоре. Сказочные картины создаёт **Севада Григорян**. Изумляет **Георгий Матевосян**. Смотрите – изумляйтесь! Не представляю, как так тонко и совершенно можно рисовать, как это делает **Арам Нерсисян**! Гениальный мастер!! Словно это рисунки живого компьютера! **Арам Нерсисян** – предвестник новой информационной цивилизации в живописи.

Севада Григорян, Мартирос Манукян, Георгий Матевосян, Арам Нерсисян – носители божественной красоты – уже при жизни очевидно великие художники.

Один из величайших художников Америки – осколок **Геноцида армян** – **Аршил Горки (Востаник Адоян)** – великая трагическая жизнь: Востанику было 4 года, когда родители стали жертвами Геноцида, ребёнок попал в американский приют, мученическая судьба, трудное преодоление... Враги сожгли его мастерскую, сгорело множество картин, попал в автокатастрофу, ампутировали руку, заболел раком, в возрасте 44 года застрелился...

В США у нас есть новый великий художник – **Мартирос Манукян**. Мастер раскрывает тончайшую красоту Космоса! Где он видел такие красочные, чудесные, совершенные пейзажи?! Творения Манукяна – гармоничный синтез высочайшей геометрии и того мира, который остаётся после испарения материи...

Во Франции у нас два великих художника: Гарзу и Жансем. Французские искусствоведы ставят Гарзу на четвёртое место среди великих французских художников. А мы поставим его на пятое место среди великих армянских художников

XIX-XX веков после Айвазовского, Сарьяна, Башинджагяна и Аршила Горки, хотя это весьма условная оценка. Мы любим по всякому поводу и без повода гордиться своими великими людьми, но предаём забвению величайшего портретиста СССР **Дмитрия Налбандяна** (1906, г. Тифлис – 1993, г. Москва), мол, он рисовал... руководителей страны. Можно рисовать хоть ослов! Главное – художественный уровень. «Придворный художник» **Налбандян** изобразил почти всех лидеров страны. Власти его высоко ценили. **Налбандян** – академик АХ СССР. Народный художник СССР. Герой Социалистического Труда. Лауреат Ленинской премии и двух Сталинских премий. За всеми этими званиями стоит титанический талант и титанический труд! Кстати, армянин **Богдан Салтанов** был официальным придворным художником царя **Алексея Михайловича Романова** (1629-1676). Другой знаменитый армянин-придворный художник – **Ежи Семигиновский Элеутер** (1660-1711, Львов, Речь Посполитая). За ним горой стоял король Польши **Ян III Собеский**.

Мы почему-то не шумим о **Скундере Богосяне** (1937, г. Аддис-Абеба – 2003, г. Нью-Йорк). А он... величайший художник Африки!

Архитекторы

Трдат, Момик, Манвел, Александр Таманян, Марк Григорян, Артур Тарханян, Микаэл Мазманиян, Каро Алабян, Георгий Числиев (Числяян), Ашот Мндоянц, Латиф (Мигран Латифян), Николай Дурбах, Рафаэль Исраэльян, Гурген Мушегян, Жорж Жехлян, Артак Гульян, Корюн Акопян, Карен Акопян, Карен Сапричян, Нарек Саркисян, Габриел Тер-Микелян, Синан, Баляны (Карапет, Крикор, Саркис, Сенкерим, Никхос), Овсеп Азнавур, Миран Азарян, Кеворк Асланян, Левон Гюреган, Мкртич Каркян, Карапет Девлетян, Степан Измирлян, Погос Макасдар, Арутюн и Оганес Серверяны, Христофор Тер-Саркисян, Аро Бедеян, Мишель Мовсисян...

Я привёл всего 40 имён... Могу и 100 имён назвать...

Чичаговы

А как быть с российскими архитекторами Чичаговыми? Я и на них глаз положил. Старинный русский дворянский род Чичаговых происходит от старинного армянского рода Чиаговых (Чичакян). Это очень разветвлённая обрусевшая ветвь «турецких» (западных) армян. Вспомним адмиралов отца и сына Чичаговых – **Василия** (1726-1809) и **Павла** (1767-1849). **Василий Яковлевич** в 1790 году поставил шведам шийск и когда об этом рассказывал **Екатерине Великой**, забыл, где находится, и матом описывал, как малыми силами большую шведскую флотилию разгромил, но опомнился и извинился. Императрица тактично сказала: «Я морской терминологии не понимаю». Сын, **Павел Васильевич**, был морским министром империи (1802-1809). Однако морской министр на суше не смог перехитрить **Наполеона**... Зря **Александр I** велел адмиралу сражаться на земле...

Чичагов-сын был англофилом... А ему слабо было быть арменофилом?

Другая ветвь Чичаговых – архитекторы. **Чичагов Николай Иванович** (1803-1958) – автор Большого Кремлёвского дворца и Храма Христа Спасителя. Русские историки не вспоминают его Родину по прямой отцовской ветви – Армению. А надо это им? Надо нам, дабы показать, что мы не хухры-мухры, а важный народ. Однако подобное стремление, хоть и праведное, превращает нас в глазах русских в одного смешного типа из кинофильма «Свадьба в Малиновке»: «Это моё, это тоже моё, а это всё время моё...» Как быть? Не спать, не соглашаться с неправдой, а деликатно и доказательно заявлять о себе, но не навязываться. У великого

215

архитектора Николая Чичагова было три талантливых сына-архитектора: Дмитрий, Михаил и Константин. Трудно называть Чичаговых русскими архитекторами армянского происхождения. Это русские архитекторы. Есть армянская закладка в них – любовь к архитектуре. И всё. Прощай, народ-дон кихот!

Аналогичная ситуация с художниками-скульпторами армянского происхождения Бельскими. Лазарь Бельский родился в Нахичеване-на-Араксе (я не выяснил точную дату рождения). Династия Бельских сыграла важную роль в русском изобразительном искусстве XVIII века. Таких «исчезающих» армянских интеллектуалов, как Чичаговы и Бельские, миллионы. Мы, армяне нынешнего цикла, всем своим существом ощущаем «растворенных в человечестве» соплеменников (они никуда не ушли, они здесь, на земле!). Это ощущение даёт нам силы для преодоления сложностей в нашей судьбе.

Гаяне Чичакян

Фамилия Чичагов, или Чичакян, в армянском народе продолжается. Красивый пример – Гаяне Чичакян – журналистка Russia Today. Эта хрупкая девушка держит героическую оборону России в США против неграмотных хамов Гостепа. Её оружие – правда и знание. Молодец, птичка!

Скульпторы

Ерванд Кочар, Ерванд Восган, Левон Токмаджян, Карлен Нуриджян, Фридрих Согоян, Самур Калашян, Гукас Чубарян, Ара Саргсян, Саркис Багдасарян, Акоп Гюрджян, Тадеуш Боронч, Авет Тертерян, Георгий Франгулян, Армен Аюбян, Гагик Степанян, Эдуард Барсегов, Николай Никогосян, Давид Минасян, Аршам Шагинян, Арташес Овсепян...

Я привёл всего 20 имён... Во времени-пространстве их тысячи! Кто сейчас помнит древних скульпторов Вана, Армавира, Тигранакерта, Арташата, Карина, Звартноца, Двина, Ани, Карса и десятков других армянских городов – шедевров архитектуры? Сотня имён выдающихся армянских художников, архитекторов и скульпторов, которые я осмелился назвать, – капля, которая точит камень. Ни в коем случае не утверждаю, что я назвал всех великих мастеров. Многих по незнанию или техническим причинам пропустил. В оценках ошибаются даже подкованные профессионалы, а я всего лишь любитель искусства.

...Для меня Ерванд Кочар – герой нашего эпоса Давит Сасунци. Его памятник Давиту Сасунци – само совершенство.

Правильно: Давит Самсунци.

Самс – Солнце у ближневосточных армян и арабов:

Самс = Սամս = Ս + շ + մ + ս = 29 + 1 + 20 + 29 = 79

Числа 29, 1, 20 – номера букв **ս, շ, մ** в армянском алфавите.

79 – порядковый номер золота в Периодической системе химических элементов (1).

Число 79 называем алгоритмическим значением слова Самс (Սամս).

Солнце Давита Самсунци золотое!

По-армянски: дав (**դաւ**) – система ценностей, религия, мятеж, заговор...

Давит (**Դաւիթ**) – патриарх, мятежник, заговорщик...

Как знаем по эпосу, Давит Сасунци (Самсунци) был мятежником, поэтому:

Давит Самсунци (**Դաւիթ Սամսունցի**) – Солнечный мятежник.

Золотой мятежник.

Мятеж сопровождается идеологией. Поэтому Давит Самсунци являлся также солнечным патриархом – носителем солнечного культа.

Кстати, Солнце у араратских армян – Арпи (**Արփի**) – тоже золотое:

Арпи = Արփի = Ա + ր + փ + ի = 1 + 32 + 35 + 11 = 79

Солнце у иранцев тоже золотое – Хур (**Խուր**):

Хур = Խուր = Խ + ու + ր = 13 + 34 + 32 = 79

Не только Солнце, но и каждая звезда золотая.

«Звезда» по-армянски: **astg (աստղ)**:

Astg = Աստղ = Ա + ս + տ + ղ = 1 + 29 + 31 + 18 = 79

Вы увидели, что творит армянский алфавит?!

Золотые художники

1) Геворг Башинджагян (1857, г. Сигнахи, Кахети – 1925, г. Тифлис).

Для меня особое явление – художник Геворг Башинджагян. Обычный армянин. Обычный ли? По крайней мере картины

необычные – величественные и совершенные по исполнению! Башинджагян – земляк матери-армянки Павла Флоренского. Она происходила из карабахского княжеского рода. Загадочна фамилия Башинджагян (**Բաշինջաղյան**). Отложим поздно приобретённое начало Баш и фамильное окончание ян.

Остаётся древнее и непонятное слово инджаг (**ինջաղ**):

инджаг = ինջաղ = ի + ն + շ + ա + ղ = 11 + 22 + 27 + 1 + 18 = 79

А что означает слово инджаг (**ինջաղ**)? Не знаю, но могу предположить:

это слово можно прочесть, привлекая словарь букв Геруни (4, с. 111-113):

ин дж аг – **ին շ աղ** – солёный приятный человек

(**ին** – человек; **շ** – приятный; **աղ** – соль).

Древние армяне по медицинским соображениям новорождённых детей купали в солёной воде. С тех времён происходит выражение «солёный армянин». «Солёный приятный человек» – это примерно то же самое, что и «крещёный приятный человек».

Геворг Башинджагян – золотой, солёный и приятный человек!

2) Аршил Горки (1911, с. Хоргом, Ван, Западная Армения – 1944, г. Шерман, Коннектикут, США):

Аршил = Արշիլ = Ա + ր + շ + ի + լ = 1 + 32 + 23 + 11 + 12 = 79

Золотые архитекторы

1) Почти все знаменитые архитекторы Константинополя-Стамбула – армяне. Величайший среди них – Мимар Синан (Овсеп Шинан) (1489, с. Агырнас, Кайсери – 1588, г. Константинополь).

Шинан (**Շինան**) – Строящий.

Это имя соответствует его профессии и национальности. Более того:

Шинан = Շինան = Շ + ի + ն + ա + ն = 23 + 11 + 22 + 1 + 22 = 79

2) Мигран Латифян (1856, г. Константинополь – 1934, г. Рио-де-Жанейро).

Имя Мигран происходит от имени армянского Бога духовного огня **Mihr (Միհր)**:

Mihr = Միհր = Մ + ի + հ + ր = 20 + 11 + 16 + 32 = 79

Величайшие архитекторы Синан и Латиф, создавшие новый облик Константинополя и Рио-де-Жанейро, оба армяне из Константинополя. Два Микеланджело, один – «турецкий», другой – «бразильский».

3) Ашот Мндоянц (1909, г. Батуми – 1966, г. Москва) – автор ряда проектов, существенно изменивших облик Москвы:

Ашот = Աշոտ = Ա + շ + ո + տ = 1 + 23 + 24 + 31 = 79

Золотой скульптор

Ерванд Осган (1855, г. Константинополь – 1914, г. Константинополь):

Осган = Ոսգան = Ո + ս + գ + ա + ն = 24 + 29 + 3 + 1 + 22 = 79

Можно спросить о наших самых великих деятелях живописи и архитектуры XIX-XX веков – о художнике Айвазовском, архитекторе Таманяне и скульпторе Кочаре: они что, не золотые?

Во-первых, не только золотом блестит человек. Во-вторых, не всё находится на витрине. В-третьих, эти трое у армянского народа всегда на виду.

Сердечный художник

Ованес Айвазовский (1817, г. Феодосия – 1900, г. Феодосия) Величайший армянский художник и величайший маринованный Ованес Геворки (на русско-польский лад: Айвазовский Иван Константинович) имел армянскую фамилию в двух вариантах: **Հայվազեան** (Гайвазеан) и **Այվազյան** (Айвазян):

Гайвазеан = Հայվազեան =

Հ + ա + յ + վ + ա + շ + գ + ե + ա + ն = 16 + 1 = 103

Айвазян = Այվազյան =

Ա + յ + վ + ա + շ + գ + յ + ա + ն = 1 + 21 + 30 + 1 + 6 + 21 + 1 + 22 = 103

103 – порядковый номер лоуренсия.

«Сердце» по-армянски: 1) **Sirt (Սիրտ)**; 2) **Mahatu (Մահատու)**:

1) **Sirt = Սիրտ = Ս + ի + ր + տ = 29 + 11 + 32 + 31 = 103**

2) **Mahatu = Մահատու =**

Մ + ա + հ + ա + տ + ու = 20 + 1 + 16 + 1 + 31 + 34 = 103

Оба варианта подлинной фамилии Айвазовского имеют то же алгоритмическое значение, что и оба варианта армянского названия сердца – 103! Это не случайность, а шедевр интеллекта!

Армянское название сердца **Sirt (Սիրտ)** образовано на основе армянского слова **Sir (Սիր)** – любовь. Сердце – источник любви. Поэтому Айвазовский тут! Говорим также **Ser (Սեր)** – любовь. Из варианта **Sir (Սիր)** происходит армянский глагол **sirel (սիրել)** – любить. Из варианта **Ser (Սեր)** происходит армянский глагол **serel**

223

(սերի) – происходить. На Британских островах наши «надменные потомки» выпендриваются: «сэр» и «сир» говорят друг другу, мол, культурой и элитой прёт от них. А за канистру керосина продают своих дедов.

Армянское название сердца **hahatu** (**Մահատու**) образовано на основе армянского слова **hah** (**Մահ**) – смерть. Сердце – источник смерти. Поэтому Айвазовский хочет утопить источник смерти в море!

Благодарим Лейлу Степанян, нашедшую это потерянное армянское слово на острове Пасхи в полинезийских языках! Там **hahatu** означает... сердце!

Буквально: **hahatu** (**Մահատու**) – дающий смерть, смертоносный.

Это чисто армянское слово из типа слов: лусату – дающий свет, несущий свет (светило), мргату – дающий фрукты, несущий фрукты (фруктовый), хратату – дающий советы (указчик, наставник, советник), harkatu – дающий налог (налогоплательщик) и т.п.

Великая загадка: что делает в полинезийских языках армянское слово **hahatu** (**Մահատու**) – «смертоносный»? И почему это чисто армянское слово отсутствует в армянском языке? Словно на острове Пасхи находится в ссылке... За что? За смертоносное содержание? Сердцу подходит любовное содержание... Но при чём тут остров Пасхи? А лоуренсий при чём? Айвазовский при чём? Это какой-то фрагмент неопознанной интеллектуальной симфонии...

Имя Айвазовского

Почти в каждой армянской семье есть Ованес. Это имя восходит к мифическому Чёрному Богу Ованесу (пишут также неправильно: Оанес), который вышел из моря и принёс людям цивилизацию. Ованес Айвазовский сделал то же самое...

О Ван ес – **Ո Վան Ես** – Я святой Бог (др.-арм.).

Русский вариант – Иван – имени Ован (Ованес) тоже армянский:

И Ван – **Ի Վան** – Из богов (др.-арм.).

Оба армянских варианта имени морского Чёрного Бога – Ован и Ованес, как и русский их аналог Иван, образованы на сокровенном армянском слове Ван (**Վան**) – Бог:

Ван = Վան = Վ + ա + ն = 30 + 1 + 22 = 53

53 – порядковый номер йода.

Ван – название древнейшей армянской столицы и озера при ней.

Ван – резиденция предводителя армян Гайка (**Հայկ**) (III тыс. до н.э.):

Гайк = Հայկ = Հ + ա + յ + կ = 16 + 1 + 21 + 15 = 53

Ван и Гайк йодом пахнут.

Фамилия Айвазовского

Hayvazean – исконная фамилия Айвазовского – образована из армянских слов **Hay** (армянин) и **vaz** (бег):

Hay vaz – **Հայ վազ** – Армянский бег.

Каков армянский бег, показывает бег волн Айвазовского.

Чем ближе подходим к Айвазовскому, тем больше познаём Армению, море и мир. Мы, армяне, очень гордимся маринистом Ованесом Айвазаном. Родители Айвазовского, Геворк и Рипсиме, – армяне. Брат Габриэль Айвазан – армянин. Настоящая жена – Анна Бурназян (Саркизова) – армянка. Сам армянин – Айвазан Ованес Геворки (**Այվազյան Օվանես Գեորգի**). Крещён в Армянской церкви. Учился в армянской школе. Родной язык – армянский. Национальность, самосознание, менталитет – армянские. Рисунок в основном море. Есть и картины на сугубо армянские мотивы. Айвазовский, как и все армянские художники, большой армянский патриот. Похоронен во дворе Армянской церкви в Феодосии (2). Чей художник Айвазовский? Очевидно, армянский. Айвазовского невозможно оторвать от своего народа, перекрасить, деармянизовать, ибо он есть сам армянский народ в одном человеке! Ибо он – сама Армения – первозданная космическая страна... И вместе с тем – вкусная, абрикосовая... Айвазовский – целая цивилизация.

Антон Павлович Чехов говорил: «Всё в Феодосии дышит армянским духом Айвазовского».

Айвазовский не российский художник армянского происхождения, а российский армянский художник. Какое тут происхождение?! Человек – натуральный, стопроцентный армянин душой, кровью и творчеством!!! Художником армянского происхождения можно назвать, например, «сына армянина с Рейна» Рембрандта (3),

с. 14), но никак не абсолютного армянина Айвазовского! Об армянском происхождении Рембрандта пишут сами голландцы (3). В России для Айвазовского можно использовать риторику «русский художник», если трудно выговорить «армянский художник». Тогда и «медведи будут сыты, и пчёлы целы». Если этнически момент упразднить (за счёт армян), то останется фраза: Айвазовский – божественный художник.

Для меня живопись Айвазовского – чистейшая поэзия Вселенной! Бог пьёт воду из моря Айвазовского. Это священная вода.

Я не знаю, что больше люблю, – море Айвазовского или Чёрное море?

Айвазовского любят практически все, даже Эрдоган, которого в любви к армянам и Айвазовскому невозможно подозревать. То, что дома у Достоевского висел портрет Айвазовского, – естественное явление. Но то, что в кабинете Эрдогана висят картины Айвазовского, – неестественное явление. Ведь это Айвазовский повесил на шею собаке высший орден Османской империи и провёл демонстрацию в Феодосии в связи с резней армян в 1890-х годах, а затем выбросил мусор (орден) в море и помыл собаку (2)... Армян в Трапезунде турецкие власти загружали в судна, увозили далеко в море и топили... Турки пытались уничтожить картины Айвазовского об этих событиях – не смогли... После смерти художника попытались придумать ему предка-турка – не смогли... Мир-то полон продажных писак! Есть такой подленький приём: приписать себе великого человека, не любящего твой народ... Мол, «наш сукин сын». Документально известно, что все предки Айвазовского были армянами. Бог всё предусмотрел... Можно быть наследником многих кровей, как Гёте и Пушкин, и быть гением или... болваном, как султан Гамит II. Бог знал, что 'представляют собой люди и что они будут тянуть к себе рассеянных по миру великих сыновей армянского народа, поэтому для усиления брони сотворил величайших деятелей нашей культуры XIX-XX веков – художника Айвазовского, композитора Хачатуряна, певца Азнавура и многих других из чистого армянского биоматериала. Ничего расового, всего лишь предусмотрительность. Даже при такой самозащите братья-евреи «нашли» лазейку к Араму Хачатуряну: у него бабушка зок (так называли армян Агулиса), а зои якобы имеют еврейское происхождение. Низкопробное вранье! Это даже ниже уровня «доказательств» типа «Сталин еврей, потому что его звали Иосиф». Во-первых, грузины не могли звать Сталина Иосифом, т.к. в грузинском языке нет звука «ф». Во-вторых, Сталин называл себя «русским грузинского происхождения». В-третьих, не доказано, что «Иосиф» – еврейское имя. В-четвёртых, имя не всегда определяет национальность. От того, что меня отец назвал Виктором, я не превратился в «латинянина». Хачатурян так же далёк от евреев, как его «Танец с саблями» от танца «7-40». А как понять «любовь» хитроумного Эрдогана к Айвазовскому? Высшая дипломатия? Или перед Айвазовским не устоял?

Царственный архитектор

Александр Таманян (1878, г. Екатеринодар – 1936, Ереван).

Величайший зодчий Советской Армении – Александр Таманян:

Таман = **Թաման** = **Թ + ա + մ + ա + ն = 9 + 1 + 20 + 1 + 22 = 53**

От архитектора Таманяна, как и от Гайка и Вана, йодом пахнет...

Драконовый скульптор

Ерванд Кочар (1899, г. Тифлис – 1979, г. Ереван).

Что означает имя нашего величайшего скульптора Ерванда Кочара, знает венецианский армянский поэт и историк XIX века Гевонд Алишан:

Ерванд (**Երվանդ**) – большой змей, дракон (др.-арм.):

Ерванд = Երվանդ = Ե + ռ + վ + ա + ն + ճ = 5 + 32 + 30 + 1 + 22 + 4 = 94

Дракон = Դրակոն = Դ + ռ + ա + կ + ո + ն = 4 + 28 + 1 + 15 + 24 + 22 = 94

94 – порядковый номер плутония.

Ерванд Кочар – плутониевый скульптор! А его главный герой – сверкающий солнцем и золотом патриарх-мятежник Давит Сасунский, можно подумать, был драконом или обладал плутониевым оружием.

Виктор ВАГАНЯН.

Литература

1. Ваганян В.О. Алгоритм Тира /«Горцарар» - Калуга, 2017, № 1-3.

2. Вагнер Л., Григорович Н. Повесть о художнике Айвазовском. – М.: Абгосиздат, 1961.

3. Johannes Jhan. Rembrandt. VEV. E. A. Siamen Verlag. – Leipzig, 1967.

4. Հերմի Գ. Հայերը եվ ՅՆԱԳՈՒՆ Հայաստանը. – Երեւան, «Տիգրան Մեծ», 2006.

Как армянский математик решил 2000-летнюю нерешённую проблему

Вспомним и запомним величайшего армянского математика Яноша Бойли (1802, Коложвар – 1860, Марошвашархей).

В 1829 году русский математик Николай Иванович Лобачевский построил неевклидову геометрию в ответ нерешённой более 2200 лет проблеме параллельных. В 1832 году, независимо от Лобачевского, Янош Бойли построил неевклидову геометрию. Вот что писал король математиков Карл Гаусс астроному Герлингу: «Я получил небольшое сочинение из Венгрии. Это – неэвклидова геометрия. Исследователь – очень молодой офицер, сын моего друга юности, с которым когда-то я часто беседовал об этом предмете. Хотя в то время мои собственные идеи были гораздо дальше от завершения и не отличались подобной зрелостью, каковая характеризует размышления этого юноши. Я считаю, что геометр Янош

Бояи – гений» (Арутюнян С. Я. – армянин. – Ереван, «Ваган», 2000, с. 105). Гаусс фактически признал это фантастическое открытие (он сам тоже об этом втихиха думал). Жаль, публично не поддержал ни Бойли, ни Лобачевского. Русские в этой сверхпроблеме на три года опережают армян. Венгры тут ни при чём. Они фон. Для меня совершенно очевидно, что проблема параллельных – величайшая научная проблема в известной нам истории человечества, а Лобачевский – величайший геометр после Евклида. Если бы Янош свою работу опубликовал раньше Лобачевского, то я бы величайшим назвал его. Сумма всех углов треугольника у Евклида 180° , у Лобачевского $<180^\circ$. Остаётся вариант $>180^\circ$, что и рассмотрел Риман. Открытие геометрии Римана – следствие. Поэтому не могу геометрию Римана считать сногшибательной. Вот геометрия Сурена Аракелова сшибает не только с ног, но и с разума... Об этом в другой раз. Предок Яноша Бойли – двухметровый армянин Ованес Бойли, родом из Крыма. В армянских диалектах: бой (*բոյ*) – рост. Бойли (*Բոյլի*) – рослый. Венгры вместо «Ованес» говорят: «Янош». Янош фактически носил имя своего рослого предка Ованеса. У матери Яноша армянское имя – Сусан. У его отца Фаркаша имя армянского происхождения Паркас→Фаркаш Парк Ас – *Փարք Աս* – Слава Бога. Божья слава. Фамилию Бойли принято писать неправильно: Бойали, Бойаи, Бойяи, Бояи...

Отец Яноша, профессор математики Фаркаш Бойяи, запрещал сыну заниматься

проблемой параллельных: «Эту проблему на земле никто не решит». Решил его сын.

P.S. Когда я сказал одному московскому математику, что Бойяи – армянин, он не удивился. «Я знал», – сказал. Удивился я: «Откуда?» Ведь великих армян обычно умалчивают... «По поведению», – объяснил коллега. Бойли был ярим дуэлянтом... Однажды к нему на дуэль под Будапештский мост пришли... 12 оскорблённых... Между дуэлями Янош играл на скрипке... На далёкой Родине Яноша в то время шла война, а великий сын Армении под венгерским мостом отстреливал горделивых людей...

P.S. Марошвашархей был основан армянами из Кафы во 2-й половине XVII века. Колонну переселенцев вел известный в Молдавии и Румынии торговец кожей, делегат епископской миссии в Трансильвании – Оганес Бойли (прозвище Бойли он получил благодаря высокому росту). Купив отведенные венграми земли в долине реки Муреш, совершенно непригодные для жилья местности, поселенцы переделали ее рельеф. Прорубив каналы, построив дамбы и осушив болота, они разбили сады и огороды, возвели дома и стали возделывать землю, на удивление соседям-мадярам... Первый дом в городе, заложенном армянами и названном Мореш-Вашехрей (Ярмарка на реке Ваше-хрей) построил Оганес Бойли. В этом доме через 200 лет вырос гениальный геометр Янош Бойли.

Виктор ВАГАНЯН.

Страна богов

Как бы на нас ни давило оледеневшее время,
Как бы на нас ни лаяло четвероногое племя,
Мы, армяне, должны осознать,
что мы не эскалатор лапши.
Если отрежем наши уши,
то рухнет вся лапша вместе с миром,
бесконечно лживым и вшивым.

Мы, именно мы, как гениальные тупицы,
должны понять, что древнеармянское слово Арк, означающее «Страна богов», – название Страны богов, где до льдов люди летали до богов!

Белые медведи – конспирация Арктики:
– Забудьте Страну богов! –
учат нас безбожники невозврату богов...
А в нас не заржавела
древняя привычка – жить в Стране богов!

Братья армян

Баски утверждают:
– Армения – родина басков.
Баски – те же армяне в другой постановке.
Налетают стервятники на армян:
– Вы что, на басков глаз положили?!
Мы, как пай-мальчики, объясняем:
«Мы ниже травы, тише воды».

«Англо-саксонские хроники» сообщают:
– Армения – родина бриттов.
Налетают стервятники на армян:
– Вы что, на англичан глаз положили?!
Извиняясь, объясняем:
«Это не мы пишем...»

Немцы в средневековой поэме пишут:
– Баварцы пришли из Армении.
Налетают стервятники на армян:
– Вы что, и на немцев глаз положили?!
Скорбным голосом объясняем:
«У нас глаз выбит... Нам нечем глаз положить...»
Так было, так есть, но надо когда-нибудь заорать:

– А какое ваше собачье дело????!!!

Яйца Бога

Бог свои яйца кладёт в разные корзины.
Русские получили великую и могучую страну.
Армяне получили великий и могучий алфавит...

Пётр Столыпин говорил своим охломо-
нам:
– Вам нужны великие потрясения, а нам нужна великая Россия!
Я не знаю, говорил ли кто-нибудь нашим охломо-
нам:
– Вам нужны великие потрясения, а нам нужен великий алфавит!
Может быть, говорил, но это было так давно, что мы забыли...

Цена за величие – великие потрясения.

Виктор ВАГАНЯН.

УРХА – ДРЕВНЕЙШИЙ ГОРОД МИРА – АРМЕНИЯ

Сегодня мы совершим очередное путешествие к истокам нашей истории – в город, значение которого для Армении трудно переоценить. Речь идет об одном из древнейших городов мира – знаменитой армянской Урхе, или Едессии.

Это был один из первых центров Армянского Северного Междуречья, основанный около половины IV тысячелетия до Р.Х. протоармянскими и халдейскими племенами, он изначально назывался Уруху, или Урсу, – от древнеармянского Орех (Хорьян), затем название города трансформировалось в Урху (под которым он фигурирует на протяжении всей армянской истории), а под семито-арабским влиянием транскрибировалось в Урфу (под которым стало известно миру).

В эллинистический период и вплоть до эпохи крестовых походов Урха называлась Едессией – под этим названием в городе и происходили судьбоносные для Армении и всего мира события, о которых и пойдет речь ниже.

Османо-тюркское иго до недавнего времени сохраняло название Урфа, но в последние десятилетия оно изменилось на Шанлы-урфа, тем самым отуречив название и отдалив его от армянского Урха.

Одно из надгробий Дзораберда в Норке.

Но сколько ни старался художник, ничего не получалось. Тогда Иисус взял кусок ткани и после омовения вытер им лицо, и на платке чудесным образом отпечатался лик Мессии. Так появилась у человечества величайшая из реликвий – Сурб Дастарак, или Плат нерукотворный, с единственным прижитым портретом Христа.

Как и многие другие христианские святыни (Копье Лонгина, Чаша Грааля, часть Креста Господня и пр.), Сурб Дастарак (кстати, он достойно исполнил свою миссию по исцелению Абгара) был со многими трудностями доставлен в Армению – первую в мире христианскую страну, страну библейского рая.

Согласно первым, не ополненным еще христианским традициям именно богоизбранный армянский народ был достоин хранить все эти святыни на своей благословенной земле с тем, чтобы передать их потомкам.

Однако история распорядилась иначе. Итак, Сурб Дастарак был благополучно доставлен царю Абгару в Урху-Едессию и много веков хранился здесь, замурованный в одну из крепостных стен города, храня его и народ армянский от бед и напастей.

После окончания эпохи крестовых походов Армения, впервые столкнувшись с европейским вероломством и коварством, была оставлена один на один с превосходящими ордами мамлюков. Хранить далее Сурб Дастарак в городе, который вскоре будет захвачен инородцами, не представлялось возможным.

Реликвия с величайшей секретностью и предосторожностями была доставлена туда, где, по идее, должна была остаться в неприкосновенности и сохранности на многие века – в столицу христианской Византии Константинополь.

Однако и здесь история не оставила ее в покое – в середине XV века городом овладела турки. И армяне увезли Сурб Дастарак в Европу, где он и хранится в почете и сохранности до наших дней – в бывшей армянской церкви Генуи, которая после ухода из города армянской общины перешла под католическую юрисдикцию.

Общий вид города Урха-Едессия.

Урха-Едессия располагается в Армянском Междуречье, в гаваре Епратацик (то есть Приепратские земли), на плато Цавдеацвоц (арабское Ал-Джазира – Остров, так арабы называют всё Междуречье), в юго-западных предгорьях невысокого хребта Крманц, или Кармундж (от армянского курм – жрец), севернее знаменитого Харрана.

Издревле Урха являлась крупнейшим центром армянской культуры, также столицей Армянского Междуречья и Армянского Едесского царства. Самый известный царем Едессии был Абгар Великий, правивший в I веке.

С именем царя Абгара связана древнейшая из сакральных традиций христианства, связанная с одной из наиболее почитаемых святынь – это Плат нерукотворный, по-армянски – Сурб Дастарак (Святой Плат).

Страдавший от серьезного недуга Абгар, прослышав о тех чудесах, которые вершил в Иудее Иисус, отправил к нему своего секретаря с тем, чтобы пригласить его жить в Едессию, а также помочь царю исцелиться.

Иисус, заранее ведавший о своей судьбе, ответил секретарю Абгара, что не может уехать из Иудеи, где ему уготована божественная миссия, но весьма ценит веру и уважение, которые продемонстрировал армянский царь.

Именно Абгару были направлены знаменитые слова Иисуса о том, что видевшие Мессию воочию люди не верили ему, а Абгар, не видя Иисуса и чудес его, уверовал.

Секретарю царя Иисус сказал также, что народ царя Абгара, армянский народ, богоизбран, ибо велик в своем благородстве. Что же касается недуга Абгара, то Иисус разрешил художнику, сопровождавшему секретаря, нарисовать свой портрет и доставить его царю, чтобы тот исцелился.

Раскопки древней Урхи.

250 УРХА – ДРЕВНЕЙШИЙ ГОРОД МИРА – АРМЕНИЯ

Однако генуэзцы – не турки, на стенах церкви полностью сохранились многочисленные армянские надписи, аббаты прекрасно информированы об армянской принадлежности церкви, рассказывая о ней и о хранящейся здесь реликвии прихожанам и туристам.

Сурб Дастарак хранится в особом окладе, оборудованном современными средствами охраны, и крайне редко выносятся напоказ. Ваш покорный слуга, в бытность боцманом армянского судна «Киликия», вместе со всем экипажем посетил Геную в 2004 году и был удостоен особой чести увидеть Сурб Дастарак своими глазами.

Кстати, недавно один из самых достойных армянских политиков современности и один из руководителей партии Дашнакцутюн, безвременно ушедший из жизни Ваан Ованнисян, опубликовал, на мой взгляд, самый удачный опус сегодняшней армянской литературы, посвященный Сурб Дастарак, – историко-художественный роман «Мандилион», представив свой взгляд на историю и место хранения Плата.

В качестве нелирического отступления с немного туманным подтекстом хочу напомнить читателям об одной нестыковке в библейских текстах. Иисус появился в Иерусалиме на 33-м году своей жизни, будучи прекрасно образованным и владея несколькими языками.

В Библии нет прямых сведений о его жизни до этого, однако имеются косвенные намеки в различных списках и текстах о том, что образование он получил не где-нибудь, а именно в армянской Урхе – Едессии, имевшей отличные школы и богатую библиотеку.

И родным языком Мессии был арамейский, читайте – армянский (почти дословное повторение не оставляет выбора для вывода – Араме был потомком Айка Наапета, одним из царей Армении династии Айкян).

Спустя несколько веков после ошеломляющей истории царя Абгара и Иисуса Урха-Едессии вновь выходит на первое место в армянской истории. Именно сюда для полного оформления и создания каллиграфической базы восстанавливаемого армянского алфавита направился в конце IV — начале V века Месроп Маштоц.

Именно армянские школы и знаменитые библиотеки Едессии привлекли мудрого и великого ученого, целью которого было окончательное формирование древнейшего из алфавитов, что он и сделал с подлинной гениальностью.

Именно в Урхе-Едессии Маштоц надеялся найти книги на армянском языке, о которых он много слышал, в том числе и от знаменитого епископа Даниила. Однако, очень странное совпадение, – буквально за неделю до приезда Месропа в городе случается крупный пожар, среди прочего, конечно же, уничтоживший дотла знаменитую библиотеку.

Ну, о причинах и следствиях целенаправленного уничтожения древнейших пластов армянского языка, письменности, религии и культуры в целом – разговор отдельный...

Маштоц же, как бы то ни было, осуществил свою миссию – и в Едессии, и в лежащем неподалеку, на берегу Ефрата, Самосате (древнейший Армен – Уримн, затоплен водохранилищем), воссоздав из древнейших в мире письмен идеальный в своей кос-

Армянский квартал Урхи в 1906 году.

мической систематизированности алфавит.

Кстати, истина в конечном итоге, как бы ни была скрыта и искажена, выходит на свет божий. Примером тому служит тот факт, что в нынешнем году при раскопках на городище Урхи – древнейшего Уруху (прототип шумеро-вавилонского Ура и Урука, ныне по-турецки – Гебекли Тепе) – была обнаружена гробница царя Абгара и членов его семьи.

А ведь некоторые из псевдоарменоведов до сих пор считают Абгара и Айка Наапета вымышленными, а не историческими персонажами...

Историю Урхи-Едессии, как и всей Армении, среди прочих донес до нашего поколения уроженец этого города, армянский хронист-историк XII века Маттевос Урхаци.

Вплоть до 1915 года Урха оставалась крупнейшим центром армянской науки и культуры, здесь в начале XX века действовали 15 армянских школ, три церкви – Сурб Цоб, или Сопи (София славянских и Суфи семитских языков, основана в I веке царем Абгаром), Сурб Ованнес и Сурб Саргис.

10 из 15 имевшихся в городе мечетей также являются бывшими армянскими церквями, переделанными в XII-XVII веках. В Урхе проживало около 35 тысяч армян. В 1895 и 1915 годах урхинские армяне продемонстрировали беспримерный героизм при самообороне от турецких банд.

Знаменитая самооборона Урхи в сентябре-октябре 1915 года была возглавлена Мкртичем Еотнехпаряном и другими. Турецкие артобстрелы разрушили почти все 2300 армянских домов, остальное имущество уничтожили сами армяне, решившие драться насмерть.

23 октября оставшиеся в живых пали в последней схватке, 15 тысяч женщин и детей угнаны в Тер-Зор. Однако в ходе самообороны было уничтожено более двух тысяч аскеров, большое количество техники и припасов. Ныне под Аштараким создан поселок Нор Едессия, в котором воздвигнут памятник героям Урхинской самообороны.

Григор БЕГЛЯН.

В резиденции президента Израиля Реувена Ривлина в Иерусалиме состоялась церемония вручения медалей имени шведского дипломата Рауля Валленберга за «героические действия во время Холокоста» всемирно известному французскому шансонье армянского происхождения Шарлю Азнавур и его сестре Аиде.

Вместо сестры Азнавура медаль из рук президента Израиля принял сын шансонье – Николай Азнавур.

Президент Израиля вручил Азнавuru медаль за героизм в годы Холокоста

После награждения Шарль Азнавур обратился к президенту Израиля с вопросом, почему народ, пострадавший от нацистов, по сей день не признал на официальном уровне Геноцид армян. В ответ на вопрос шансонье Реувен Ривлин отметил, что, к его сожалению, правительство Израиля не смогло признать трагические события в Османской империи 1915 года Геноцидом.

Ранее РУСАРМИНФО сообщило, что медали Рауля Валленберга будут присуждены Азнавuru и его сестре за то, что они вместе со своими родителями – Мишой и Кнар – в годы Второй мировой войны прятали в своем доме преследуемых фашистами армян и евреев и

спасали их от верной смерти. Инициатором награждения стал израильский профессор Яир Аурон, специалист в области истории Холокоста.

Национальный герой Армении, или Факты о Католикосе Вазгене I

Католикос Вазген Первый – один из самых выдающихся армянских церковных деятелей, занявший свое место не только в истории, но и в сердцах людей, даже далеких от церкви.

Вазген I – тот самый духовный лидер, который смог повысить авторитет Армянской Апостольской Церкви не только среди жителей Армении, но и далеко за ее пределами. Ему удалось вернуть утраченную в советские годы веру, а также восстановить христианские традиции и обычаи. После обретения независимости он стал первым национальным героем Республики. В честь дня рождения Католикоса всех армян Вазгена I (Левона Палчяна) мы публикуем подборку интересных фактов из его жизни.

130-й Верховный Патриарх и Католикос всех армян родился 20 сентября 1908 года.

1. Вазген I посвятил служению церкви четыре десятилетия (1955-1994 годы). Католикосом стал почти сразу после смерти Иосифа Сталина, и ему удалось возродить церковь в Армении.

2. Благодаря Вазгену Первому был восстановлен лик известного армянского поэта Петроса Дуряна. После его кончины близкие поняли, что не осталось ни одной фотографии писателя и это нужно исправить.

Тогда они позвали художника Абраама Саркисяна, чтобы тот хотя бы на смертном одре смог восстановить лик Дуряна, но маэстро отказался от этой идеи, отметив, что лицо поэта слишком искажено.

По заданию архиепископа Гарегина Хачатуряна останки Дуряна были тайно вывезены в Эчмиадзин под надзор Вазгена I. Будущий Католикос всех армян не только взял на себя ответственность за хранение останков поэта, но и способствовал тому, чтобы в Музее литературы и искусства имени Чаренца лик его был восстановлен полностью и окончательно. За это ответственное дело взялся именитый ученый Андраник Джагарян, который воссоздал трехмерное изображение черепа.

3. Как рассказал Sputnik Армения литературовед, заместитель главного редактора журнала «Эчмиадзин» Вардан Деврикан, Вазген I посещал не все церкви. Оказывается, он посещал только действующие церкви.

Священнослужитель объяснял свое решение тем, что Католикос не может посещать церковь в качестве туриста.

4. Деврикан также рассказал, что 24 апреля, в День памяти жертв Геноцида армян, Вазген I посещал мемориальный комплекс «Цицернакаберд» в 6-7 утра, чтобы не привлекать общественное внимание.

5. Первый Патриарший визит Вазгена I в Индию состоялся в 1963 году. Как рассказывал позже переводчик Католикоса, тогда президент Индии Сарвепалли Радхакришнан вышел к гостям, после чего присутствующие сами должны были подходить к индийскому главе, чтобы поприветствовать его.

Однако Радхакришнан раскрывает объясня, оставив в стороне официальную часть, и произносит: «Добро пожаловать, Ваше Святейшество». После этого президент задает неожиданный для всех вопрос: «Спросите, пожалуйста, принес ли с собой духовный лидер один из анекдотов ереванского радио».

В ответ Католикос поинтересовался, какой именно анекдот успел услышать индийский президент. Армянские анекдоты были известны тогда благодаря прославившимся армянам.

6. Когда в советские годы первопрестольный Эчмиадзин был лишен всякой самостоятельности и не мог делать собственных шагов, Вазген I решил позаботиться об этом. Он обратился к властям на тот момент, когда завершил свою работу XX съезд компартии, осудивший культ личности Сталина. Советское руководство не могло не пойти навстречу пожеланию главы Армянской Церкви, которого 11 лет назад не преминула принять та самая личность, культ которой осудил съезд.

7. Главной причиной всенародной любви к Католикосу была сущность выдвигаемых им вопросов. Кроме важных сугубо церковных вопросов Вазген I продолжал последовательно добиваться репатриации армян в Советскую Армению, присоединения к Армянской ССР незаконно отторгнутых и включенных в состав Азербайджанской и Грузинской республик исконно армянских земель.

8. Вместе с тем Вазген I был тем счастливым Патриархом, который на закате дней стал свидетелем и участником осуществления заветной мечты – восстановления независимости Армении и победы в Карабахской войне.

Ани ЛИПАРИТЯ.

Турецкий писатель попросил прощения у армян

Турецкий писатель Кемаль Ялчин попросил прощения у армянского народа за Геноцид 1915 года.

«Прежде всего я хочу, чтобы турки и армяне, турки и курды и все человечество жили дружно и без вражды. Армяне в течение ста лет боролись за признание Геноцида, и турки устали отрицать его. Геноцид признан многими странами, но не Турцией. Я верю, что в один прекрасный день Турция примет Геноцид армян. Я хочу, чтобы наши будущие поколения жили в мире», – сказал Кемаль Ялчин в интервью «Голосу Америки».

Турецкий писатель обратился к журналисту на армянском и сказал, что боль армян – его лич-

ная боль.

«Моя любимая армянская сестра, твоя боль – это моя боль. Как турок, я приношу свои извинения всем армянам. Трудно прощать, но еще труднее быть прощенным, простите меня», – сказал Кемаль Ялчин.

Писатель и публицист Кемаль Ялчин стал одним из первых турецких авторов, который обратился к теме исламизированных армян. А в 1994 году написал книгу «Сары гелин», где описал историю уцелевших во время Геноцида армян, которые были вынуждены выдавать себя за курдов.

Прорыв блокады Дейр эз-Зора: армяне выиграли битву за историческую память

В Дейр эз-Зоре, этой «Жемчужине в пустыне», на защиту своего дома и города плечом к плечу встали и арабы-сунниты, и курды, и ассирийцы, и друзы. И что, пожалуй, самое для нас важное – армяне.

Информагентства и газеты, все эти три года освещающие события в окруженном и блокированном Дейр эз-Зоре, не уставали удивляться тому, как население этого небольшого (всего лишь 200 000 жителей) города смогло выстоять перед непрекращающимися атаками боевиков-террористов из отрядов «Исламского государства» (организация, запрещенная в России и ряде стран), которым Дейр эз-Зор действительно был необходим позарез. Да хотя бы потому, что здесь богатейшие нефтяные поля – основной источник доходов, на которые джихадисты покупали оружие и рассчитывали создать псевдохалифат.

Политический расклад для «Жемчужины в пустыне»

Однако можно не сомневаться, что важность Дейр эз-Зора заключалась не только (и не столько) в нефти, сколько в самом расположении города. Сирийская «Жемчужина в пустыне» (именно так испокон веков называют Дейр эз-Зор) расположена на пересечении практически всех дорог, ведущих из южных пустынных регионов на восток, к границе Ирака.

И тот, кто контролирует Дейр эз-Зор, диктует условия на всем протяжении сухопутной дороги от восточных границ Сирии до Ливии и Средиземноморья.

Больше всех в том, чтобы взять «Жемчужину в пустыне» под свой контроль, были заинтересованы израильтяне с американцами, поскольку в противном случае ключевая стратегическая точка окажется в руках Дамаска. А это будет означать, что Иран в итоге получит вождьленную сухопутную дорогу к западным границам Сирии через своих союзников в Ираке. А южнее иракских равнин Ниневии никакие курдские отряды Запада не помогут.

Как бы то ни было, следует понимать, что старания джихадистских отрядов удержать под своим контролем и Пальмиру с прилегающими районами, и трассу, ведущую из этого города в Дейр эз-Зор, были обусловлены их договоренностью с сирийскими «умеренными», которые спонсировали террористов (это уже достоверный факт, поскольку террористические отряды воевали тем самым оружием, которое «умеренным» передал Запад).

Военные карты западной антитеррористической коалиции – в топку

Джихадистам была поставлена задача взять под свой контроль берега Евфрата на всем протяжении от Ракки до Дейр эз-Зора, чтобы потом сдать их не регулярной армии Дамаска (то есть Башару Асаду), а тем самым «умеренным» – то есть западной коалиции, возглавляемой США.

Не получилось тогда с наскока, не получилось в течение всех трех лет блокады Дейр эз-Зора, не получилось и сейчас, когда западная коалиция решила взять быка за рога и организовала операцию по освобождению Ракки силами тех самых «умеренных» совместно с курдскими отрядами.

Расчет состоял в том, чтобы освобожденная Ракка перешла под контроль западной коалиции, а все силы джихадистов из «Исламского государства» стянулись в Дейр эз-Зор, отрезав тем самым Дамаск от берегов Евфрата. Не получилось потому, что проамериканские «умеренные» и курды застряли под Раккой, а террористы-боевики из халифата не смогли взять саму «Жемчужину в пустыне».

Город продержался до тех пор, пока регулярные сирийские войска не дошли до берегов Евфрата и не ворвались в город, соединившись с 137-й и 104-й бригадами.

Историческая память в подкорке каждого армянина

Как Дейр эз-Зору удалось продержаться три года? За счет чего? Ведь воевали с превосходящими в несколько раз силами противника, находясь в полной блокаде. Используя в качестве связи с внешним миром лишь одну воздушную ниточку, по которой начиная с 2015 года российские военные летчики из ВКС поставляли сюда питание, воду, вооружение и боеприпасы.

Видимо, секрет выносливости города следует искать в его истории и в том, кто населяет «Жемчужину в пустыне».

А населяют город не только арабы-сунниты, которые в свою очередь не приветствовали боевиков ИГИЛ. Здесь живут курды, ассирийцы, друзы и, что самое для нас важное, армяне. Потому что тех, кого ровно сто лет назад согнали в Дейр эз-Зор из Константинополя, Муша, Сасуна, Киликии. Потомки тех, кто перенес в концлагерях, организованных здесь турками, нечеловеческие страдания...

Ну, о том, что значит для армянского народа сирийский город Дейр эз-Зор, где по разным подсчетам погибли от 200 до 500 тысяч армян, рассказывать не нужно. Память о тех страшных событиях – в подкорке каждого армянина. И уж тем более в памяти у тех армян, которые сейчас, спустя 100 лет после тех трагических событий, продолжали жить тут.

Кому как не им знать, как бы обошлись с мирным гражданским населением города боевики-джихадисты, если бы «Жемчужина в пустыне» пала? Тем более с христианами. Тем более с армянами...

Ведь отряды ИГИЛ, сумев один раз временно прорваться в город, казнили 300 человек (женщин и детей в том числе). А еще на занятой территории кладбища взорвали возведенный городом памятник, посвященный армянам – жертвам Геноцида 1915 года.

Потому и встал весь город как один на защиту боевых позиций регулярных сирийских батальонов. При этом показали упорство и храбрость в бою такую, что даже легендарный генерал-майор сирийской армии Исаам Захараддин, руководивший обороной Дейр эз-Зора, особо отмечал самоотверженность армянских бойцов.

Можно с полной уверенностью говорить о том, что законное правительство Сирии во главе с Башаром Асадом выстояло, выдержало, победило. Точно так же, как выдержали трехлетнюю жестокую блокаду жители и защитники Дейр эз-Зора. И в их числе – наши соотечественники армяне.

ДНИ КУЛЬТУРЫ АРМЕНИИ В РОССИИ: ТУЛА**В Туле прошёл день армянской культуры**

В рамках программы сотрудничества между Российской Федерацией и Республикой Армения в сфере культуры этой осенью было намечено проведение Дней культуры Армении в России. Тульская область стала одним из тех регионов, кто принял активное участие в реализации программы.

В Туле с большим размахом провели День армянской культуры. Инициатором и организатором праздника выступило Тульское региональное отделение Союза армян России во главе с председателем Рафиком Папяном. Его инициативу поддержали власти всей области, а также руководство города Тулы.

От имени губернатора Тульской области Алексея Дюмина гостей приветствовал его первый заместитель и председатель Правительства Юрий Андрианов.

«Армянская диаспора в Тульской области не просто одна из самых заметных, организованных общин. По праву ее можно назвать лучшей. Руководит Тульским региональным отделением Союза армян России достойный и уважаемый человек – Рафик Папян, человек слова», – отметил Юрий Андрианов, открывая праздничный вечер.

Рафик Папян уже много лет возглавляет Тульское региональное отделение Союза армян России и неоднократно получал высшую оценку своей деятельности со стороны как руководства области, так и руководства САР. Рафик Гарникович уверен, что многонациональные диаспоры России должны приложить все усилия для укрепления российской государственности и ее тесной связи с нашей исторической

Родиной.

На празднование Дня армянской культуры приехала большая делегация из центрального аппарата Союза армян России во главе с президентом САР, послом Доброй воли ЮНЕСКО Ара Абрамяном.

«Армяне живут на Руси с IX века, с начала образования Российского государства. И за всю эту тысячелетнюю историю не было ни одного дня, когда между нами были бы плохие отношения. Между нашими народами всегда царили мир и согласие – и в хорошие дни, и в плохие», – подчеркнул

За вклад в развитие и укрепление межнациональных отношений и дружбы народов Ара Абрамян вручил высшую награду САР – орден «Золотой крест» председателю правительства Тульской области Юрию Андрианову и мэру города Тулы Юрию Цкипури.

На праздничном концерте выступали артисты, приглашенные из Армении и разных городов России. И, естественно, зрителей порадовали армянские творческие коллективы Тульской области. Одним из главных украшений концертной программы был армянский музыкальный инструмент дудук. Для его достойного представления из Еревана был приглашен заслуженный артист Армении Камо Сейранян. С не меньшим восторгом встретили также народного артиста России Бэдрова, который исполнил песни на русском и армянском языках.

В рамках праздника была организована большая выставка, на которой можно было ознакомиться с блюдами армянской кухни, музыкальными инструментами, литературой, особенностями национального костюма и быта. Здесь же проходили мастер-классы по армянским танцам.

Ара Абрамян и отметил, что тульские армяне являются образцовым примером плодотворного сотрудничества между обществом и властью, внося свой вклад в укрепление государства и в то же время сохраняя свои национальные традиции и культуру.

Армяне в Туле прославлены своей созидательной деятельностью. Официально здесь проживает около 20 000 армян, каждый из которых гармонично вписался в Тульскую многонациональную дружелюбную семью.

48-й: американский штат Индиана признал Геноцид армян

Индиана стала 48-м штатом США, признавшим Геноцид армян. Губернатор Эрик Холкомб вы-

ступил с прокламацией, осуждающей уничтожение трех миллионов армян, греков, ассирийцев в Османской империи.

Как сообщает восточное крыло Армянского национального комитета Америки, губернатор Холкомб объявил неделю с 6 по 12 ноября «Неделей Армении».

Представители армянской общины штата приветствовали шаг губернатора, отметив, что прокламация послужит напоминанием не только для граждан Индианы, но и для правительства Турции, которое продолжает отрицать геноцид

и на протяжении более века пытается «держать правду в заложниках».

В документе говорится о цикле последующих геноцидов в XX и XXI веках, в частности, упоминается Геноцид ИГИЛ против христиан Ближнего Востока, езидов и других меньшинств. В заключение отмечается, что, признавая и постоянно помня о Геноциде армян, Холокосте и других преступлениях, «мы помогаем защищать историческую память, делаем так, чтобы подобные зверства не повторялись вновь».

Поющие фонтаны Еревана

(Армянский цикл)

Александр ВИНКУР

Александр Винокур родился во Львове в 1947 году. Выпускник львовской школы №52. Выпускник мехмата МГУ. Кандидат физико-математических наук. Сфера профессиональной деятельности – информационные технологии.

Стихи начал писать на первом курсе университета. В 1972-1974 годах проходил воинскую службу в Армении. Этот период считает одним из самых сильных и ярких в его жизни. Именно поэтому продолжает вспоминать и писать об Армении.

С 1992 года живёт в Израиле.

Два Арарата, как два брата.
Печальны оба. День за днём
С утра до самого заката
Они стоят у входа в дом.
Печально мне. Седые братья,
Седые оба без вины,
Стоят и слушают проклятья
Чужой, жестокой стороны.
И Араратская долина,
Как вся Армения, как мать,
Что родила их и растила,
Не может двух сынов обнять.
1973

На синем небе – белый Арарат,
Слепят глаза нам две его вершины.
Мы проезжаем город Арташат,
Оазис виноградников долины.
Целебно арташатское вино,
Стакан его да успокоит душу.
И с солнцем, что в вине заключено,
Гармонии вовек я не нарушу.
1975

Максиму Лаврентьеву

Мы выезжали из Эчмиадзина.
Была жара. Летела пыль в глаза.
Как загнанные лошади, машины
Нас заставляли жать на тормоза.
Дорога шла в столицу. У Звартноца
Вода вскипела. Выйдя из машин,
Как будто к долгожданному колодцу,
Спустились по тропинкам в магазин.
Лаваш с водой прохладной,
Охлаждённой,
Был дар небес – и грешным, и святым.
Как группа лиц, судьбой перемещённых,
Мы были рады радостям простым.
Товары из запасов ширпотреба
Не отпускали. Удлиняя день,
Всё новых благ пытались ждать от неба.
И лишь одно нам нужно было – тень.
Но кратер непогасшего вулкана
Был мир вокруг. Там пролегал наш путь.
Нам предстояло поздно или рано
Через самих себя перешагнуть.
1975-2005

Язык Армении – как эхо,
Как разговор далёких гор.
Язык Литвы прозрачен. Это
Прозрачность голубых озёр.
Они различны меж собою,
Но оба дороги. Во мне
Их беспокойство вековое,
Как привкус терпкости на дне.
1976

Армянская речь в Тель-Авиве.
...Ашдо, Аштарак, Ашкелон...
Восставшая ретроспектива
Срывает стоп-кран. Эшелон
Связующий ассоциаций,
Стирает следы реставраций
И тормоза резкого след.

В расщелинах встречного дома,
Где прошлого ждать не привык,
Так странно услышать знакомый,
Такой непонятный язык.
Подброшенный времемтрясеньем,
В осколках проснувшихся лет
Мозаику сопоставлений
Ищу, как счастливый билет.
2006

Примечание.

Ашдо, Ашкелон – города в Израиле;
Аштарак – город в Армении.

Оглянешься нечаянно назад –
Былое маскируется, как думы,
При том, что абсолютно невдогад
Причины воспоминательного бума.
Не всё былое, только попури.
Сканируя любимые мотивы,
Себя, того, попробуй повтори
И не ищи иной альтернативы.
На площади, где, словно рудимент,
Просторна и проста архитектура,
Звучит эпохи аккомпанемент –
Шуршащий голос Шарля Азнавура.
Я, помню, бросил несколько монет...
Сойдя с миниатюрного экрана,
Как вспышка, возвращаются ко мне
Поющие фонтаны Еревана.
2010

Незаживающая рана,
Почти столетие борьбы.
У Карса, Вана, Еревана
Одна земля – и две судьбы.
Там – истребление народа,
Пришли за каждую семью.
Теперь в любое время года
Очаг, засыпанный землёй.
Здесь – дом продолжили, вернули,
Но кровоточит и болит.
Застыли молча в карауле
Двенадцать высеченных плит.
Так предписал всевышний автор –
И до, и после всех утрат,
Всегда – вчера, сегодня, завтра
Большой и Малый Арарат.
Мысль начинается. Как разведка.
Словам молитвы всё тесней...
Мы не забудем наших предков,
И мать обнимет сыновей.
2010

Прогноз – зима
за минус восемнадцать.
Лопату в руки, рад или не рад,
И с песней марш, и будь здоров
стараться
Окапывать совхозный виноград.
Лоза капризна. Грациозный танец
Вокруг неё твори и вытворяй.
Втроём с одной.
Забудь, что новобранец,
И опыт жизни здесь приобретаетай.
Весь день в трудах.
И нужных, и не грешных.
Закончили. Сложили инструмент.

Поели угощенье. И неспешно
Спустились, как герои кинолент.
Машину ждали молча. И солдаты,
И лейтенант – со всеми, но один.
Там пост ГАИ стоял в семидесятых,
На трассе «Ереван – Эчмиадзин».
2011

На озере по имени Севан
Седой турист и прошлого искатель
Сквозь времени оптический обман
Увидит удаляющийся катер.
Фигурки на носу и на корме,
Вершины гор и солнце,
Брызги с ветром.
И, кажется, они плывут ко мне
Маршрутом
бесконечно-кругосветным.
Они хранят меня и берегут.
Пусть дует холод из крутых ущелий,
Но всё-таки ещё не замкнут круг
И до сих пор желанно возвращенье.
Отдельной жизни выхваченный миг,
Обычный день, но не обыкновенный.
Господь к иллюминатору приник
И плачет, пролетая над Вселенной.
2012

Апрельский снег
на склонах Цахкадзора.
Здесь, на границе лета и зимы,
На высоте всемирного обзора
Мы взяли день у вечности взаймы.
Прозрачный воздух, солнце,
небо сине
И чувств незнанных мысленный эскиз.
Напоминал о жизни на равнине
Подъёмник, опускающийся вниз.
Давно вернулся
к собственным пенатам.
Мне хорошо. Но к прошлому приник,
Неведомым привязанный канатом,
И всё держусь за тот счастливый миг.
2013

Звучат лишь Письмена Бунин.

В привязанностях, видимо, педант.
...И вот, минуя времена и страны,
Стою, опять «товарищ лейтенант»,
На склоне перед Матенадараном.
Смотрю назад. Не всё сложилось так,

Как изначально возгорался пламень.
Свернул с пути?

Какой-то высший знак?
Но нет ответа. Молчаливы камни.
А может быть, ты их понять не смог.
Так собери в себе остатки пыла,
Войди вовнутрь. И там найди листок,
И письмена расскажут то, что было.
2013

Болтали вдали от людей
Ногами в потоке арычном
Пазовников Дима, старлей,
И я – лейтенант-двухгодичник.
Неистов полуденный зной.
Но знаю – настанет нирвана,
Когда оплеснёшься водой,
Прохладной водой из Севана.
Вели разговор ни о чём,
О вечном, о бременном, о службе.
Я вспомнил себя паньком,
Пинающим львовские лужи.
Почувствовал – брызги летят
На быстрые воды арыка.
Меня они животворят,
Я снял беспокойства вериги.
И здесь, на морщинах земли,
Пропитанный словом пророка,
Открылись, себя обрели,
И стало не так одиноко.
...Минуло. Погоны сложил,
Вернулся в свой мир нежеланный.
Не знаю, где дальше служил
И стал ли полковником Дима.
2014

Сегодня прочитал,
что Фрунзик Мкртчян,
Актёр любимый, пережил несчастье.
Есть в этом мире целевой изъян,
Страдают те,
кто нам приносит счастье.
Не призываю сразу к мятежу,
Но тот, кто наверху
над нами, – скалься.
Товарищ, друг, я умный вещь скажу,
А ты послушай и не обижайся.
Ты всемогущ,
ты можешь – сделай так,
Что будет милосердной эта мера.
Я понимаю – даже ты не маг,
Но всё-таки. Ведь не напрасна вера.
2016

Ереван – столица Армении, один из самых древних городов мира

Длинная и богатая событиями история города была связана с царём Древнего Урарту Аргишти I, построившего крепость на возвышенности Арин-Берд и назвавшего её Эребуни. Эта крепость в свою очередь дала название городу, разросшемуся вокруг него. Древняя плита, обнаруженная археологами на том холме, стала своеобразным свидетельством о рождении города. Расшифрованная клинописная надпись сообщала: «С помощью великого Бога Халди царь Аргишти, сын Менуа, построил эту мощную крепость и назвал её Эребуни». Это было 2 789 лет назад, за 29 лет до возникновения Рима (!).

Древний Ереван играл важную роль в экономической и политической жизни Армении на протяжении многих лет. Он стоял на перекрёстке караванных путей и являлся крупным центром торговли. Однако Ереван не являлся столицей Армении, хотя и разделил горькую участь своей страны.

Вторжение завоевателей в VII-XI веках – сначала арабов, а затем сельджукских турков – нанесло серьёзный ущерб развитию страны. В XV-XVIII веках Ереван подвергся грабежам османских турков и персов. Ереван переходил из одних рук в другие 14 раз и каждый раз со значительными разрушениями. Завоевание сефевидским (персидским) шахом Аббасом I в 1604 оказалось для Еревана наиболее опустошающим. А землетрясение 1679 года разрушило значительную часть города.

В XVII-XIX веках Ереван стал яблоком раздора между Россией, Турцией и Персией. Взяв Ереван штурмом 1 октября 1827 года, русская армия подписала Туркманчайский мирный договор, согласно которому Персия отказывалась от Закавказской территории, включая Ереванское ханство.

Ереван становится столицей Армении, после первого и краткого упоминания в анналах XV века, только в 1920 году. К тому времени тринадцатая столица Армении была небольшим необустроенным и разорённым войнами и землетрясением городком. Его интенсивная застройка началась в 1930-х годах, а с 1936 года город стал официально называться Ереваном. До этого его название писалось и произносилось как Эривань. Архитектор Александр Таманян стал «отцом» современного города. Ему удалось создать уникальный внешний вид города, воплощённый в благородной классической архитектуре, и уметь использовать архитектурные элементы древних армянских зодчих: резьбу по камню, орнаменты и т.д. Кроме того, Таманян начал в градостроительстве использовать туф, основной природный ресурс Армении. Туф представляет собой камень вулканического происхождения, чрезвычайно лёгкий, прочный и красивый. Больше всего в строительстве Еревана использовался розовый туф, и поэтому армянская столица иногда называется «розовым городом».

Карен БАРСЕГЯН.

От Еревана до Рима «Армянский след»

Ереван вытеснил Рим из списка древнейших городов Европы

Британская газета The Telegraph составила рейтинг 16 самых древних городов Европы, среди которых оказался и Ереван.

В то время как многие старейшие города мира, находящиеся на Ближнем Востоке, сейчас закрыты для туристов, Ереван наряду с другими городами Европы доступен для туристов.

The Telegraph пишет, что Армения пережила множество завоеваний – ее территории в разное время принадлежали ассирийцам, римлянам, византийцам, персам, арабам, сельджукам, монголам и туркам.

«Хотя Рим считается одним из самых древних городов на планете, однако нынешняя столица Армении – Ереван старше Рима на целых 30 лет», – сообщает издание.

Перед получением независимости в 1991 году Армения провела в составе Советского Союза долгие 80 лет, тем не менее столицей страны как в советское время, так и

последние 25 лет был и остается Ереван.

Крепость Эребуни, с основания которой начинается история Еревана, до сих пор стоит на окраине современного города. В рейтинге Forbes «9 самых древних крепостей мира» Эребуни занимает почетное место. Крепость была построена во времена расцвета государства Урарту – в 782 году до нашей эры. Тем не менее мало кто посещает ереванскую достопримечательность.

«К сожалению, многие европейцы даже не подозревают о существовании Армении. То, что мы древняя страна и к нам безопасно ездить, для них – открытие», – сказал в беседе со Sputnik Армения эксперт по въездному туризму и альпинист Ашот Левонян.

Некоторые туристы приезжают в Армению, потому что это экзотическая страна, и уже на месте знакомятся с древней культурой и христианской историей нашего

государства. Сравнительно хорошо с Арменией знакомы итальянцы, которые в силу религиозных причин приезжают посмотреть на армянские церкви и архитектурные памятники.

«Работа по популяризации Армении должна проводиться государством, так как ни одна турфирма не имеет тех возможностей, которые есть у власти», – считает Левонян.

По словам эксперта, в странах бывшего Советского Союза все еще помнят о существовании Армении, однако молодежь воздерживается от поездок по странам СНГ.

Согласно The Telegraph помимо армянской столицы в списке присутствуют также несколько грузинских городов – Мцхета и Кутаиси. Рекорд по количеству древних городов поставила Греция – почти половина рейтинга пестрит названиями населенных пунктов Эллады.

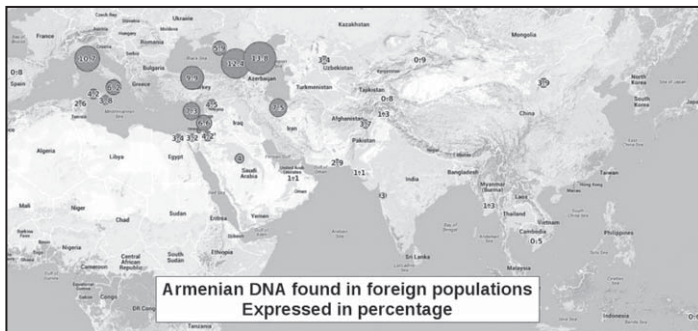
НОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДНК ПОКАЗЫВАЕТ ГЕНЕТИЧЕСКИЕ СЛЕДЫ АРМЯН ВО ВСЕМ МИРЕ

Новая статья в Science Hellenthal et al. (2014) обнаруживает обширную примесь у людей за последние несколько тысяч лет. Примесь является результатом ранее встречающихся и размножающихся популяций, оставляя генетический сигнал в геномах потомков.

Однако со временем сигнал распадается и его трудно проследить. Hellenthal et al. (2014) описывают метод, называемый хромосомной живописью, для отслеживания генетических следов примеси обратно к ближайшей сохранившейся популяции. В этом подходе была подробно описана всемирная история аддикции человека за последние 4000 лет.

На основании этих результатов Hellenthal et al. (2014) создан генетический атлас истории человеческой примеси, который показывает генетические следы для различных популяций мира.

Что касается армян, то интересно узнать, где армяне оставили свои генетические следы (согласно исследованию). На приведенной ниже карте показан значительный процент армянской ДНК, идентифицированный Hellenthal et al. (2014 г.) в различных неармянских населенных пунктах.

Армянская ДНК в других популяциях.

Этрусско-армянская связь

Мы наблюдаем значительное присутствие армянского генетического материала в Италии, особенно в Тоскане. Тоскана исторически отождествляется с источником этрусской цивилизации, этимология которой происходит от латыни: Tusci. Многие ученые ранее указали армяно-этрусское соединение. Британский ученый доктор Роберт Эллис описывает в своей книге армянский прообраз этрусов:

«Армян, как и кельтов, сейчас мало. Они имеют общие корни и распространяются на запад от Армении до Италии. Там они распространяются как фригийцы, фракийцы, пеласги, этруски, а также распространяются в другие места».

Норвежский ученый доктор Бугге также предположил, что этрусский язык был в корне армянским. Другие ученые, такие как Ваган М. Куркян, идентифицировали искусство Ванского царства (Урарту), архитектуру, язык и общие культурные следы родства с этрусками итальянского полуострова. Поэтому армянские генетические следы среди населения Тосканы подтверждают этрусско-армянскую теорию.

Армянская примесь

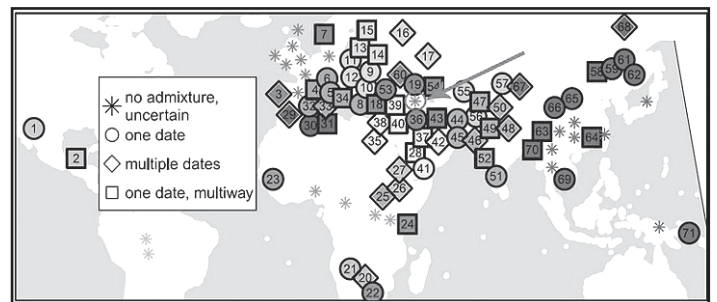
Что касается примеси армян с разными популяциями, которые вносили изменение в армянские гены, такого рода утверждение является неубедительным, поскольку исследования показывают устойчивый армянский ген на протяжении 8000 лет. Подробнее: новое исследование выявило 8000 лет генетической непрерыв-

ности в Армении.

Согласно исследованию армяне действительно разделяют значительные генетические сходства с рядом иностранных популяций (включая ирландцев), но «сигнал смешения слишком слабый или слишком сложный для описания модели».

Как правильно отметил Диенекс, армяне, похоже, единственные люди между Атлантикой и Тихим океаном, которые идентифицируются как неприемлемые или неопределенные примеси (как видно на карте ниже).

Скорее всего, армянская примесь предшествует сфере исследования, поскольку исследование длится до 4000 лет, а армянский этногенез намного старше. Мы также знаем из предыдущих исследований, что доминирующие армянские маркеры R1b, G2 и J2 возникли в (и вокруг) Армянском нагорье, что действительно послужило бы ключом к направлению распространения генетической информации из Армении во внешний мир.

Анатолийские турки

Интересно также отметить, что генетический состав людей в Турции в основном состоит из греческой, армянской и иранской ДНК, все из которых показывают вклад около 10%. Напротив, вклад азиатских монголов составляет лишь 3,7%.

Можно с уверенностью предположить, что Восточная Турция продемонстрировала бы еще больший генетический вклад в Армению, что подтвердило бы понимание того, что турки являются аккультурированными армянами, о чем ранее говорили разные ученые.

Ограничения исследования относительно турок

Эти исследования имеют некоторые ограничения, которые обсуждаются в антропологическом блоге Dienekes. Более того, некоторые данные не согласуются с другими генетическими исследованиями и размеры выборки были весьма ограниченными.

Тем не менее интересно видеть все генетические следы, выявленные в исследовании и представленные в Генетическом Атласе. Возможно, будущие исследования расширят атлас с большим количеством данных, собранных от большего числа людей и этнических групп, чтобы выявить лучшие результаты.

Список армянских генетических следов в неармянском населении

Согласно исследованию следующие группы людей показывают значительное количество генетических следов в Армении.

32Չ		Иорданцы –	4,2%	Мьянма –	1,3%
Лезгины (Северный Кавказ, Каспийское море) –	13,8%	Западная Сицилия (Италия) –	4,2%	Патан (Северный Пакистан) –	1,3%
Грузины –	12,4%	Саудовская Аравия –	4,0%	Синдхи (Пакистан-Индия) –	1,1%
Тосканы (Италия) –	10,7%	Хань, Северный Китай –	3,9%	ОАЭ –	1,1%
Турки –	9,9%	Южная Сицилия (Италия) –	3,8%	Уйгур –	0,9%
Иранцы –	7,5%	Хазара (Афганистан) –	3,7%	Испания –	0,8%
Киприоты –	7,3%	Узбекистан –	3,4%	Бурушо (Северный Афганистан) –	0,8%
Друзы (Левант) –	6,6%	Египет –	3,4%	Папуа Новая Гвинея –	0,6%
Южная Италия –	6,2%	Бедуины –	3,2%	Камбоджа –	0,5%
Адыгей (Северный Кавказ, Черное море) –	5,9%	Индийские евреи –	3,0%		
Сирийцы –	4,5%	Макрани (Пакистан) –	2,9%		
		Тунис –	2,6%		
		Палестина –	1,7%		

ПОЧЕМУ ГЕНЕТИКИ ИССЛЕДУЮТ ДНК АРМЯН

Ряд генетических исследователей недавно исследовали ДНК армян с разных точек зрения и выявили некоторые увлекательные и последовательные результаты.

Например, в 2014 году Hellenthal et. и др. в статье, опубликованной в Science, было проведено исследование в истории примесей человека за последние 4000 лет и на основании этих исследований был создан Генетический Атлас человеческой примеси.

Как ни странно, они не смогли идентифицировать армянскую примесь за последние 4000 лет и поместили армян в категорию «без определенной примеси» (подробнее об этом ЗДЕСЬ).

Другое недавнее исследование Haber et. и др. (2015) пролило больше света в этом отношении, специально сосредоточив внимание на армянской генетике. Было обнаружено, что армяне являются ключом в происхождении и смеси различных популяций, происходящих от 3000 до 2000 лет до нашей эры, что, кстати, совпадает с теорией легендарного основания Армении патриархом Айком в 2492 году до нашей эры.

Это откровение даже подхватило New York Times. Haber et. и др. также обнаружил, что армянская примесь после позднего бронзового века изъята, не обнаружив значительных следов дальнейшей примеси в течение примерно трех с половиной тысяч лет. Похоже, что армяне перестали смешиваться с того времени, показывая генетическую изоляцию в значительной степени. Авторы описывают:

«Наши тесты показывают, что армяне не имели существенной смеси с другими популяциями в своей недавней истории потому, что оказались в генетической изоляции с конца бронзового века».

Это делает армянскую генетику очень уникальной в регионе, отмеченной большим разнообразием и примесью. Как таковые армяне, по-видимому, лучше представляют древние популяции Ближнего Востока. Haber et. и др. показали, что генетический ландшафт на большей части Ближнего Востока, по-видимому, постоянно меняется и что «в глобальном генетическом разнообразии армянский ген уникален, и отражает географическое положение Анатолии читай Армянского нагорья ... Армянская культура, отличная от культур региона на ранней стадии истории Армении, привела к генетической изоляции от окружения.

Исследование большинства других ближневосточных стран показало, что недавняя примесь изменила генетический ландшафт в большинстве популяций в регионе, не являющихся генетическими изолянтами».

Более того, они обнаружили, что современные армяне демонстрируют большую генетическую близость к древним европейцам, а это означает, что сегодняшние армяне из-за их изоляции сохранили генетический состав древних людей Ближнего Востока, которые

распространились в Европу во время различных миграционных волн (подробнее об этом здесь).

5000-летнее происхождение Армении

По мере развития генетических исследований наше понимание армянской родословной возрастает. Интересно было бы, если бы мы выкопали древние кости из Армянского нагорья и сравнили их, чтобы посмотреть, как они связаны с современными армянами. Ну, это именно то, что группа археологов и генетиков собиралась исследовать вместе с другими вопросами, связанными с древней ДНК.

Погребение бронзового века в Гегароте, Армения.

Образцы ДНК из древних захоронений, найденных по всей Республике Армения, были собраны и отправлены для проверки в Копенгагенский университет. Теперь данные собраны, и результаты вскоре будут опубликованы в престижном журнале Nature, автором которого являются 44 человека из 13 разных стран.

Авторы исследования, однако, уже подняли завесу на некоторых выводах, подтверждающих, что ДНК из этих древних костей действительно совпадает с ДНК современных армян.

Обращаясь к международному генетическому исследованию, глава лаборатории Института молекулярного биоразнообразия Национальной академии наук Левон Епископосян недавно заявил в прессе: «Современные армяне являются прямыми потомками людей, которые жили на территории Армении 5000 лет назад».

Было собрано и проверено восемь образцов из древнего захоронения в Армении, датированных серединой и поздним бронзовым веком, а также железным веком.

Примечание: Недавно проведенные дополнительные анализы ДНК выявили непрерывность армянского гена в Армении на протяжении 8000 лет.

«Результаты генетических исследований показали, что образцы ДНК лиц бронзового века, обнаруженных на территории Армении,

330 ПОЧЕМУ ГЕНЕТИКИ ИССЛЕДУЮТ ДНК АРМЯН

имеют генетический портрет, который почти неотличим от генетического портрета людей, живущих в современной Армении», — сказал Епископосян.

Он добавил, что из этих результатов можно смело заключить, что у современных армян действительно есть очень старые корни в Армянском нагорье.

В этом исследовании мы смогли решить не только некоторые из генетических, исторических и археологических вопросов, но и в какой-то степени опровергнуть утверждения о том, что армяне живут только 200 лет на территории Восточной Армении.

Эти результаты вновь подтверждают, что современные армяне представляют собой древнее ближневосточное население, выявленное из-за их генетической изоляции на Армянском нагорье. Как таковых армян можно рассматривать как «живую окаменелость».

Чтобы лучше понять последствия этих исследований, я несколько раз обсуждал в интернете вопрос об этих недавних результатах. Один из экспертов, который также участвовал в вышеупомянутом проекте, объясняет следующее: Армяне стали генетически изолированными в эпоху поздней бронзы (около 3500 лет до нашей эры) и с тех пор не смешивались с популяциями из отдаленных регионов.

Поскольку армяне являются генетическими изолянтами позднего бронзового века (LBA), мы, как население, похожи на живую окаменелость, благодаря чему есть возможность проводить точные анализы ДНК. При сравнении древней ДНК людей, выкопанных в Армении, с ДНК современных армян выяснилось, что между ними нет большой разницы.

По сути, результат этих анализов означает, что армяне представляют генетический континуум не менее 3500 лет. Более свежие анализы ДНК, Lazaridis et al. (2016 г.), показали сходство между медным веком (приблизительно на 6000 лет, а новые исследования показали непрерывность армянского гена в Армении за последние 8000 лет.

Таким образом, результаты анализов

показали, что армяне ближе к базальным популяциям, которые существовали на Ближнем Востоке, а затем мигрировали в Европу в эпоху бронзового века, чем любое другое население в нынешней Европе.

Если вы сравните древнюю ДНК, обнаруженную в Европе между неолитом и железным веком, вы увидите огромные сдвиги в популяциях, поскольку на формирование европейского генома оказал большое влияние ближневосточный геном.

Представьте себе, что у вас есть разные племена на Ближнем Востоке, которые слились с образованием армян. Обозначим их алфавитными буквами. Предположим, что люди из племен А, В, С, D, E, F, G, H и J стали генетически изолированы в эпоху бронзы и слились с образованием армян.

Несколько групп людей из этих племен, скажем, А-D, мигрировали в Тоскану и смешались с коренными племенами М, N, O, P, Q, образующими современных тосканцев.

Теперь мы можем сравнить современных тосканцев с современными армянами, как если бы мы сравнивали современных тосканцев с древними армянами и раскрывали связи между ними.

Поступая таким образом, мы можем восстановить тот факт, что армяне и тосканцы делят А-D в своем геноме. Затем мы можем восстановить древнюю ДНК из Тосканы и определить, когда произошла миграция племен А-D. Поскольку мы делаем это по всей Европе, мы находим определенные закономерности.

Эти закономерности показывают, что в геноме европейцев произошли значительные изменения численности населения, особенно после неолита, основанные на ближневосточных волнах миграции.

Группы, которые мигрировали с Ближнего Востока во время мезолита / хальколита, позднее были заменены группами раннего бронзового века, затем средним поздним бронзовым веком, затем железным веком и т. д. Изучая древнюю ДНК, а также сравнивая примесь современных популяций друг с другом, мы можем понять, как была заселена Европа.

В Армении открыли первое в мире автоматизированное медицинское турагентство

Армянский репатриант из Канады Раффи Эллиот открыл в Ереване первое в мире автоматизированное медицинское турагентство GetTreated.

«Армянский стартап GetTreated – новое медицинское туристическое агентство, созданное Раффи Эллиотом. Платформа стремится помочь пользователю ознакомиться с любой клиникой в любом уголке мира, получить консультацию специалиста и запланировать всю поездку пациента», — сообщил медицинский журнал International Medical Travel Journal (IMTJ).

Согласно изданию стартап создан для упрощения этапов медицинского туризма. «Сам создатель платформы говорит, что его платформа сможет организовать каждый шаг медицинских поездок, автоматически заказывая консультации, определяя сроки лечения, рейсы и отели проживания рядом с выбранной клиникой», — отмечается в публикации.

Раффи Эллиот – канадец с армянскими и ирландскими корнями, который уже несколько лет живет в Армении. Проект GetTreated поддерживается Армянской академией стартапа в Берлине (ASAB).

«Горцарар» Издается с июля 1999г.

Автор проекта и учредитель –
Ваграм БЕКЧЯН

Главный редактор - Ваграм БЕКЧЯН
Գլխավոր խմբագիր՝ Վահրամ Բեկչյան

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН
Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ԴոՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком **Գ** публикуются
на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов» г. Калуга, ул. Московская 256.
Формат А3, объем 4,0 п.л.
Тираж 300 экз. Зак. № 772.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

Подписано в печать 05.12.2017

12+

Цена свободная.

Адрес издательства и редакции:

248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.

Тел.: (4842) 56-59-29.

E-Mail: gortsarar@list.ru

факс (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: gortsarar@list.ru